

Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie

Dette værk er downloadet fra

Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie

www.genealogi.dk

Bemærk, at hjemmesiden indeholder værker, som er omfattet af ophavsret. For ældre værker, hvor ophavsretten er udløbet, kan PDF-filen frit downloades og anvendes.

For værker, som er omfattet af ophavsret, er det vigtigt at være opmærksom på, at PDF-filen kun må benyttes til rent personligt brug. Distribution og publicering af PDF-filen er ulovlig.

Personalhistorisk Tidsskrift

Årgang

107

1987 : 1

Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie

**PERSONALHISTORISK
TIDSSKRIFT**

ÅRGANG 106

1986

**REDIGERET AF SAMFUNDETS SKRIFTSUDVALG
VED
POUL STEEN**

Indhold

<i>Carl Jacobsen</i> : Poul og Birgittha Karberg – far og datter	5
<i>Vello Helk</i> : Om Jacob Sørensen Bødker og Jacob Sørensen Glud	41
<i>Johannes Lind</i> : Fadderlisterne i slægtsforskning	45
Spørgsmål	54
<i>P. Hampton Frosell</i> : Lodsslægten Erlandsen fra Helsingør	55
<i>Vello Helk</i> : Danske studenter i Köln, Montpellier og Launing	69
<i>Vello Helk</i> : Om den danske resident i Nederlandene, Johan Wilhelm Eding ..	81
<i>Lydie Maurel</i> : Franske Reformerte, som udvandrede til Danmark	83
<i>Hans H. Worsøe</i> : Kai Albertsen 1930-1985 (nekrolog)	95
<i>Kai Albertsen</i> (†): En ny dansk anetavlepublikation og Om publikation af anetavler	97
<i>Hans H. Worsøe</i> : Olav Christensen 1910-1986 (nekrolog)	103
<i>Anmeldelser</i> :	104
International genealogisk-heraldisk kongres i Portugal september 1986 ...	113
Resultatopgørelse og balance 1985 for Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie	114
Kommentar til Teisens rettelsel	116
<i>Sigvard Mahler Dam</i> : Unkersønnerne – en fynsk adelsslægt, der slog sig på købmandshandel	117
<i>Gregers Hansen</i> : Højskolemanden og botanikeren Jakob E. Langes anetavle ..	157
<i>Carl Langholz</i> : Rettelsel og tilføjelser til Slægten Outzen/-Rostgaard	164
<i>Vello Helk</i> : Dansk-norske og slesvig-holstenske studerende i Oxford	165
<i>Jan René Westh</i> : Et portræt på Frederiksborg Slot	169
<i>Vanda Laursen</i> : Den Estrupske anetavle og de indgiftede familier Engelstoft og Thorning	174
<i>Villads Villadsen</i> : Købmand og rådmand i Nakskov, Jørgen Jensens efterslægt i 3 generationer	175
<i>Poul Steen</i> : Forum for EDB i slægtsforskningen	196
<i>Erik Kann</i> : De statslige arkivers publikationer 1985, en oversigt	197
<i>Anne Marie Lebech Sørensen</i> : Tilføjelser til Agnes Henningsen aner	227
Orientering	
Generalforsamlingen 1986, referat v. <i>Finn Andersen</i>	201
Andre meddelelser	203
<i>Erik Kann</i> : Kort om norske folketællinger i anledning af en ny norsk publikation	204
<i>Anmeldelser</i> :	206

Anmeldelser

Karl Erik Frandsen (red.): Atlas over Danmarks administrative inddeling efter 1660 (<i>Jørgen H. Barfod</i>)	104
Daniel Preisz (red.): Breve fra og til Adam Oehlensläger. Oktober 1829 – januar 1850 (<i>P.S.</i>)	106
Hans Chr. Wolter: Den Danske Hærs uniformering (<i>Jesper Godvin Hansen</i>)	106
Folketællingen 1850 for Understed og Karup sogne, Hørby sogn, Albæk sogn, Sæby købstad (<i>Knud Prange</i>)	107
Harald Jørgensen: Lokaladministrationen i Danmark (<i>Nymne Helge</i>)	107
Niels Peter Stilling (red.): Søllerødbogen 1985 (<i>Hanne Sanders</i>)	108
Sønderjyske årbøger 1984 (<i>Tommy P. Christensen</i>)	109
Teologisk Stat 1985. Kirkelig håndbog (<i>Hans H. Worsøe</i>)	110
Hans Sode-Madsen: Ungdom uden arbejde. Ungdomsforanstaltninger i Danmark 1933-1950. (<i>Tommy P. Christensen</i>)	110
Vardeyssel Aarbog 1985. (<i>P.S.</i>)	111
Marie Oldenburg: Slægterne bag Christian, Merete og Claus Oldenburg (<i>Torben Glahn</i>)	112
Anna Louise Alstrøm: Lær slægtsforskning (<i>Erik Kann</i>)	206
Karin Kryger: Allegori og Borgerdyd. Studier i det nyklassicistiske gravmæle i Danmark 1760-1820. (<i>Hans H. Worsøe</i>)	207
Erik Gamby: Edgar Bauer. Junghegelianer, Publizist und Polizeiaгент. (<i>Troels Dahlerup</i>)	208
Festskrift til Troels Dahlerup på 60-årsdagen den 3. december 1985 (<i>Jørgen H. Barfod</i>)	208
Dansk Historisk Bibliografi 1974-76 ved Ann R. Welling og Erling Kolding Nielsen. (<i>Poul Steen</i>)	210
Engelholm Skifteprotokol 1775-1850, udg. af N. H. Frandsen (<i>Erik Kann</i>)	210
Hans H. Worsøe og Torben Holck Colding: Familien Jacobsen (<i>Erik Kann</i>)	211
Genealogical Research Directory 1985 (<i>Finn Andersen</i>)	211
Frits og Kirsten Hellborg samt Lisbet Wraa-Jensen: Carl Christian Graversen og Johanne Friis (<i>Finn Andersen</i>)	212
Birthe Holm: Et håndværkerhjem i Sønderborg 1905-20 (<i>Hans H. Worsøe</i>)	213
Th. Th. Hove: Der var engang. Pennestrøg fra et langt liv. (<i>Erik Kann</i>)	213
Allan Tønnesen: Helsingørs udenlandske borgere og indbyggere ca. 1550-1600 (<i>Nymne Helge</i>)	214
Mogens Holch: Landets sidste kgl. borgmester (<i>Gregers Hansen</i>)	215
Erik Nørr: Latinskolens programmer 1840-1903 og Gymnasieskolens programmer 1903-1958 I-II (<i>Carl E. Jørgensen</i>)	216
Lokalhistoriske Småtryk, udg. af Lokalhistorisk Afdeling (<i>Erik Kann</i>)	217
Alf Løhde Mikkelsen: Spurvekvadder (<i>Erik Kann</i>)	218
Bertil Breisler: 500 Preislere i 500 år – eller den danske gren af slægten Preisler. Mandslinien. (<i>Jørgen Peder Clausager</i>)	220
Per Olov Bergmann, Ingemar Carlson, Bo Nilsson: Ordna ditt slægtsarkiv (<i>Hans H. Worsøe</i>)	221
Lykke Andersen og Karen Borglykke: Bibliografi over danske »Stater« 1913-1981 (<i>Hans H. Worsøe</i>)	221
N. H. Frandsen: Mordet på Store Hans (<i>Hanne Sanders</i>)	222
Søllerødbogen 1986 (<i>Erik Kann</i>)	222
Kurt G. Trägårdh: Slægten Trägårdh från Köpenhamn (<i>Hans H. Worsøe</i>)	223
Ruth Andersen: Leg er ikke den kongelige Dragt. Festskrift i anledning af 250-årsdagen for oprettelsen af Vemmetofte adelige jomfrukloster, 10 juni 1985 (<i>Hans H. Worsøe</i>)	223
Leo Tandrup: Drømmen om kærligheden og kejsertronen (<i>Erik Kann</i>)	224

Indhold

<i>Hans Chr. Wolter</i> : Hærens registrering af udskrevne og hvervede	1
<i>H.F. Garde</i> : Kontreadmiral T.V. Gardes anetavle	25
<i>Vello Helk</i> : Supplement til magisterpromotioner i København 1544–1585	41
<i>Urban Schrøder</i> : Til barsel på Mindstrup 1567. En optegnelse i en gammel bog	45
<i>Gregers Hansen</i> : Journalisten Henrik V. Ringsteds anetavle	61
<i>Erik Kann</i> : Mikrofilm i Landsarkivet, København, en vejledning	71
<i>Erik Kann</i> : De statslige arkivers publikationer 1986, en oversigt	77
<i>Carl Langholz</i> : Rettelser og tilføjelser til »Præsteslægten Hemmet i fem led«	81
 <i>Orientering:</i>	
Henvendelse fra forfatteren Alex Haley	83
Nordisk Symposium for EDB i slægtsforskningen, afholdt i Sånga Säby, Mälardalen ved Stockholm	84
Resultatopgørelse og balance 1986 for Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie	86
 <i>Anmeldelser:</i>	
Annegrete Dybdahl: Historisk vejviser. (<i>Erik Kann</i>)	88
Jeg arbejder med... Dansk Slægtsforskerfortegnelse, hæfte 1–8, 1978–1986 (<i>Erik Kann</i>)	88
Slægtsforskertræf 1986 (<i>Erik Kann</i>)	89
Aggersborg gennem 1000 år. Fra vikingeborg til slægtsgård. Red. af Felix Nørgaard, Else Roesdahl, Roar Skovmand (<i>Erik Kann</i>)	89
Genealogie der Grafen von der Wenge genant Lamsdorff (<i>Vello Helk</i>)	90
»Hædersmænd. 45 Dannebrogsmænds levnedsskildringer«.	
Ved Tage Kaarsted (<i>Tommy Watson</i>)	90
Ole Møller Jensen og Mogens Bendixsen: Den lange vej til Glæden (<i>Tommy Watson</i>)	91
Erling Vester Jacobsen: Thagaard i 12 generationer (<i>Hans H. Worsøe</i>)	92
A. Kann Rasmussen: Danske i Siam 1858–1942 (<i>Hans H. Worsøe</i>)	92
Jørgen Nybo Rasmussen: Broder Jakob den Danske (<i>Jørgen Mikkelsen</i>)	93
Orla Rasmussen: Charlotte Hylleborg Storm (1727–1801) Peder Pedersen Malling (1712–1779) og deres efterkommere (<i>Poul Steen</i>)	94

Billedet på omslaget:
P.S. Garde 1759–1806. Se iøvrig
hæfte af Personalhistorisk Tidss

Hærens registrering af udskrevne og hvervede

Af

Hans Chr. Wolter

I litteraturen er hærens *stambøger* og andre militære registreringsinstrumenter gjort til genstand for en beskeden interesse, til trods for at materialet bringes i hyppig anvendelse ved fortrinsvis genealogiske undersøgelser. Denne meget omfattende information påkalder sig imidlertid en opmærksomhed, som ikke behøver at være begrænset til det slægtshistoriske område. Mulighederne for at gennemføre eksempelvis demografiske, lokal-, udskrivnings- og sundhedshistoriske undersøgelser er således legio.

Anderledes talrige er i litteraturen bidragene om den civile lægdsrulle, hvis formål det er at optegne de værnepligtige, og som ligeledes appellerer til såvel snævert afgrænsede som bredere anlagte undersøgelser.¹

Stambogen er en fortegnelse der føres løbende over en militær afdelings personel med oplysninger om mandskabets personlige data, fysiske tilstand, lægdsbetegnelse, til- og afgang samt tjenesteforløb. Også før *stambogens* »gennembrud« i 1700-tallets slutning fandtes et behov for at registrere de tjenstgørende i en militær enhed, hvilket resulterede i fremkomsten og udviklingen af flere slags fortegnelser, der fremtrådte som lister eller ruller over mandskab og officerer, affattet ved forskellige lejligheder og med varierende formål. Ganske vist trængte *stambogen* efterhånden flere af disse opgørelser i baggrunden; men selv om informationsmængden i *stambøgerne* øgedes over tid, blev de andre registreringsformer ikke nødvendigvis overflødiggjort derved.

Lovgivning

Retningslinierne for den civile personregistrering af værnepligtige såvel som hærens muligheder for at rekruttere findes nedfældet i lovgivningen. Perioden, der i artiklens sidste afsnit er benyttet som eksempel, indrammes af to begivenheder – dels bestemmelsen om, at pr. 1.7. 1803 skulle rekrutteringen ske udelukkende ved udskrivning af landets eget unge mandskab, og dels den kongelige bekendtgørelse af 25.1. 1816 om en ny plan for hæren.

Værnepligten var blevet radikalt omlagt ved forordningen om stavnsbån-

dets løsning af 20.6. 1788,² Men allerede ved forordningen angående nyindretningen af landmilitseren af 14.9. 1774 var det blevet muligt at forøge styrken i den nationale landmilitser.³ Hæren havde indtil da besiddet to muligheder for at skaffe sig mandskab. For det første var det pålagt godsejerne, ikke blot i deres lægdsruller at registrere de på godserne bundne værnepligtige tjenestekarle og andre men tillige at udtage det krævede antal til tjeneste i landmilitseren.⁴ For det andet kunne der foretages hvervning, enten således at der opstilledes geworbne regimentter eller ved at lade værnepligtige og hvervede indgå i samme militære enhed.

I fortalen til forordningen om stavnsbåndets løsning hedder det, at krigstjenesten »herefter skal fordres umiddelbar, som en almindelig og personlig Pligt imod Kongen og Fædrelandet«. Og godsejernes ret og pligt til at udpege mandskab til militærtjeneste bortfaldt da også, samtidig med at bindingen til det enkelte gods kunne ophøre fra begyndelsen af året 1800. Godsejerens rolle forblev betydningsfuld i føringen af lægdsruller, men der blev vel at mærke udelukkende tale om en civil registrering af værnepligtige. Myndigheden til at udskrive til militærtjeneste passerede over til sessionen, som bemyndigedes til at udskrive alle af bondestanden, der figurerede i rullerne, og som ikke blev fundet kassable og tildelt *frihedspas*. Når sessionen herefter udtog en værnepligtig til tjeneste, forlod denne lægdsrullens civile registrering for dernæst at blive militært bogført i *stambogen* for den enhed, han tilgik.

Forordningen udstak reglerne for udskrivning og tjenestetid. *Afskedspas* skulle udstedes efter 8 års udstået tjeneste; og kun bestemte dispenserende forhold kunne betinge udstedelse af pas og slettelse af rullen, før de 8 år var forløbet. Landsoldaterne kunne ikke pålægges at tjene længere end til det fyldte 36. år. De årlige sessioner fik til opgave, dels at udtage egnet mandskab til de ledige numre på grundlag af en prioriteringsramme og en række bestemmelser om fritagelse, og dels at udtage så mange »overkomplette«, det skønnedes nødvendigt for at udfylde numre, som ville blive ledige i tiden indtil næste session. Med hensyn til hvervning bestemtes det, at ingen måtte hverves på landet til de geworbne regimentter, selv om der efter udstået tjeneste var udstedt *afskedspas*. Man ønskede altså ikke, at danske bønderkarle skulle gøre sig krigerhåndværket til en levevej.

Forordningen opererede med de to begreber landsoldat og landrekrut, hvor landsoldater var betegnelsen for de udskrevne soldater i modsætning til fremmede hvervede, og hvor landrekrutter betegnede soldater af landbefolkningen, der uddannedes som landsoldater men lønnedes som hvervede. Landrekrutter blev udtaget ved lodtrækning mellem de bedst egnede; og et par særregler gjorde sig gældende for deres vedkommende. For det første kunne den udtagne landrekrut i sit eget sted stille en tjenstdygtig mand fra

landet, og var denne ikke allerede værnepligtig, stilledes den udtagne derved fri for tjeneste. For det andet tilkom der landrektruten en årlig betaling på 2 Rdl. fra regimentskassen foruden de 5 Rdl., som også landsoldater modtog fra amtstuen som årlig »Belønning«. Landrektrutter (også benævnt nationale geworbne), der kan betragtes som et overgangsfænomen i den periode, da hæren ændredes fra at være sammensat af fremmede hvervede og af nationale til at blive rent national og kun udskrevet, havde sin lovmæssige gyldighed i tiden fra 1767 til 1803. Landsoldat er derimod et begreb, som var gældende indtil indførelsen af den almindelige værnepligt i 1849.

Med forordningen om stavnsbåndets bortfald var det afgørende skridt taget henimod afskaffelsen af den fremmede hvervning. Men yderligere lovgivning var påkrævet, førend dette politiske mål kunne nås. Der blev således anledning til i forordningen om landeværnets inddeling af 11.6. 1802⁵ at angive det som majestætens ønske, »at Fædrelandet maatte forsvares alene ved dets egne troe og kiække Sønner« og lade dette følge af befalingen om, »at den fremmede Hvervning skal ophøre«. Af forordningens indhold er det især af betydning at mærke sig, hvorledes forskellen mellem landsoldater og landrektrutter ville ophøre. Således skulle alle ligestilles såvel i deres forpligtelser som i modtagelsen af en årlig betaling på ialt 7 Rdl. Yderligere forkortedes tjenestetiden til 6 år, hvoraf de 2 gik ved regimentet, og hvor den udskrevne i de følgende 4 år stod til disposition ved øvelsesindkaldelser. Efter udstået tjeneste udstedtes *afskedspas*, hvorefter den enkelte typisk passede over i landeværnet eller til forstærkningsbataillonerne.

Hvervning

Hvervede soldater indgik fortsat som en fast bestanddel i den danske hær, og der var en stadig tilgang af nye hvervede. Den 20.3. 1782 var der blevet udstedt en kongelig resolution, hvorefter der fra det følgende år etableredes en bestandig Generalhvervekommission i Rendsborg, som fik til opgave, i samarbejde med Generalitets- og Kommissariatskollegiet, at tilvejebringe et passende antal tjenstdygtige hvervede soldater. Samtidig skulle regimentshvervningen i udlandet ophøre⁶.

I perioden fra juni 1792 til september 1795 var generalhvervningen indstillet og regimenterne henvist til selv at skaffe sig de fornødne rekrutter. Hvervningen tjente det ene formål at udfylde tilfældigt opståede vakanser med nye rekrutter. Et beskedent behov for nytilgang blev i dette tidsrum tilfredsstillet gennem kompagniernes egen indenlandske hvervning (plukhvervning). Men foranlediget af et stigende antal ledige numre, i særdeleshed hos de i København garnisonerede regimenter, udsendtes den kongelige resolution af 18.9. 1795⁷. Herved godkendtes Generalitets- og Kommissariatskollegiets plan om genindførelse af en bestandig Generalhvervekom-

mission i Rendsborg. Ifølge resolutionen skulle rekrutterne fra alle hvervesteder i Tyskland samles i Mühlhausen i Thüringen og derfra transporteres til Altona og videre til Rendsborg. Ankommet hertil, ophørte kommissionens forpligtelser, og de enkelte regimente overtog rekrutterne.

Nøje blev det bestemt, hvilke rekrutter man ønskede at indrullere, idet højde, alder og civilstand blev taget i betragtning. Ugifte håndværkere med en højde på over 67 tommer (175,3 cm) og en alder på under 30 år var de mest eftertragtede; men også gifte folk måtte hverves, når de målte mindst 66 tommer (172,6 cm) og ikke havde børn. Nationalitet samt viden om tidligere deserteringer og bekymringen for gentagelser af sådanne spillede også en betydelig rolle for hvervningens ønskelighed og for den senere fordeling af mandskabet. Eksempelvis kunne det absolut ikke tilstedes at placere en svensk født rekrut i en københavnsk garnison.

Generalitets- og Kommissariatskollegiet afstak i sin skrivelse af 11.1. 1803 til Generalhvervekommissionen samt i brevene af 15.1. 1803 til infanteriregimenterne retningslinier for hvervningens omfang⁸. Herefter opereredes der med en indskrænkning, men ikke med en ophævelse af hvervningen. Ganske vist skulle den svenske hvervning ophøre, gifte rekrutter burde ikke hverves, og regimenterne måtte give afkald på den udenlandske generalhvervning; men Marinekorpset ville herefter få tildelt samtlige rekrutter fra den udenlandske hvervning, og regimenterne bemyndigedes til fortsat at forsyne sig gennem indenlandsk plukhvervning.

Generalhvervekommissionen ophævedes ved kongelig resolution af 23.4. 1809, og generalhvervningen var herefter ophørt⁹.

Den omfattende resolution af 8.6. 1803¹⁰ var angiveligt foranlediget af den indflydelse, den fremmede hvervnings lovbefalede afskaffelse havde øvet på hæren; ligesom de forandrede tider påberåbtes som en afgørende årsag til, at man nu fremlagde udførlige planer til efterlevelse pr. 1.7. 1803. Med henvisningerne til anordningen om hvervningens ophør fastholdtes intentionen om, at hvervningen som hovedregel skulle være overflødig. Som tidligere anført, hvilede den ny hærplan på bestemmelsen om, at rekruttering udelukkende skulle finde sted ved udskrivning af landets eget unge mandskab. Dog gjordes der undtagelser for tre enheders vedkommende. Det konstant tjenstgørende Feltjægerkorps skulle kun bestå af frivillige indfødte, Det Altonaiske Jærgrenaderkompagni måtte holde sig komplet uden at modtage mandskab fra kongeriget, og Marinekorpset fik nogle ord med på vejen, der vidner om, hvorledes man lod et par sikkerhedsventiler stå bekvemt åbne: »...fordi dets Tieneste ei alletider tilstæder at følge de allerhøieste Anordninger saa nøiagtigen, som disse foreskrive og Pligt byder at efterleve, deels ogsaa for at have en Indretning, hvor Indfødte, som baade

have Lyst og Trang til det Militaire, men ingen Duelighed til at blive Underofficerer, kunne have og finde Adgang dertil«.

Yderligere fastsloges retningslinierne for tilgangen til de militære enheder, således at der hvert halve år skulle møde 1/12 af den fulde styrke som rekrutter, idet tjenestetiden fortsat beløb sig til i alt 6 år.

Ét var imidlertid en ny hærplans principper, noget andet løbende at tage højde for virkelighedens verden. Dels fandtes der stadig hvervede i hæren, dels rejste krigstilstanden efterhånden nye krav til militærtjenesten.

I 1803 blev der dog anledning til at tilkendegive tilstrækkeligheden i den nye udskrivningsform, idet det over for regimenterne indskærpedes, at udtjente geworbne soldater kun burde tillades at rekapitulere¹¹, såfremt de skønnedes engang at kunne blive underofficerer¹².

Når krigene i 1700-tallet havde rejst deres skærpede krav til etablering af en talstærk stående hær, var fordringerne hver gang blevet imødekommet gennem en forøget hvervning, hvorved landmilitærsoldater og hvervede indgik i de samme enheder. Dette havde været tilfældet i de politisk meget anspændte situationer i 1741–1743 og atter i 1757–1763.

I den standende krigssituation med dens behov for at kunne rekruttere hurtigt og rigeligt afveg man i stedet fra gældende bestemmelser, og bekendtgjorde ved plan af 6.11. 1807, at alle tjenstgørende reserver i alderen 21 til 26 år skulle udskrives ved næste session¹³. På ganske tilsvarende vis fastlagdes det i plan af 24.12. 1807 om den norske hær, hvorledes den tilsvarende reservegruppe dér skulle udskrives. Ligeledes henvises til, at i krigstid måtte ingen hvervet soldat bevilges afsked¹⁴. Med forordningen om landeværnets ophævelse af 15.2. 1808 forøgedes den stående hærs styrke, derved at mandskabet fra landeværnet nu formeredes i batailloner, der knyttedes direkte til linieenhederne. Også hér var det udtalte formål med omlægningen, at »Landets Sønner helt kunde foreene deres Kræfter til Landets Værn«¹⁵.

Imidlertid blev hvervning et fænomen, til hvilket der fra tid til anden måtte tages stilling. Således tillod kongen i 1812 Det Altonaiske Jægergrenaderkompagni fortsat at hverve indenlands¹⁶. Og efter fredsslutningen i 1814 resolverede kongen, at al hvervning ved Københavns Infanteriregiment skulle ophøre, undtagen for underofficerer og musikere. Det hvervede mandskab skulle herefter anføres som »overkomplette«, indtil tjenestetiden udløb¹⁷.

Kontrollen med de værnepligtige

De værnepligtige af bondestanden blev i perioden 1788 til 1849 omhyggeligt optegnet i landlægernes lægds- eller reserveruller allerede fra fødslen og

derefter løbende. I fødselsåret eller det følgende år blev de optaget i tilgangsrullen i deres fødselslægd og kunne derefter følges i hovedrullerne, som fremstilledes hvert 3. år. Et effektivt henvisningssystem sikrede, at den enkelte kunne identificeres uanset hans flytninger, idet der henvises såvel fra et eventuelt fraflytningslægd til et tilflytningslægd som vice versa. Administrationen heraf baseredes på *følgesedler*, som de værnepligtige fik udstedt og selv måtte forevise på rette steder.

Folkene i lægdsrullerne kunne anvendes til landmilitærtjeneste mellem deres fyldte 20. og 45. år enten ved linietropperne eller fra 1801 ved landeværnet og fra 1808 ved forstærkningsbataillonerne. Fra 20 årsalderen indkaldtes de værnepligtige til de årlige sessionssamlinger. Her førtes *sessionsprotokoller*, som anførte de tjenstudygtige. Først prøvedes egnethed, således at kassation kunne finde sted ved udstedelse af *udygtighedspas* eller *frihedspas* (værnepligtige, der fyldte 37 år, og som ikke havde gjort militærtjeneste, modtog *frihedspas*), og således at folk med utilstrækkelig højde kunne overføres fra landlægderne til sørullerne. Når det dernæst kom til udskrivning, skulle der til sessionen blot afleveres *attest* om, at den enkelte havde haft eller var blevet vaccineret mod kopper. Herefter kunne der udskrives til hæren, idet der begyndtes med de 22-årige, og idet der fulgtes en ganske bestemt prioritering¹⁸. *Kommandoruller*, som oversendtes fra sessionen til kompagnichefen, angav hvem der ville tilgå den enkelte enhed.

Halvårligt tilgik der rekrutter til de respektive enheder, hvor også de »overkomplette« skulle give møde. I forbindelse hermed udarbejdedes der *rekrutlister*. Praksis med hensyn til aflæggelse af ed ved fanen blev den, at de udskrevne først svor ved ankomsten til den militære enhed, mens de hvervede samt de, der stillede til tjeneste for andre, havde aflagt ed allerede under sessionen¹⁹. Eventuelt førte afdelingerne *edsprotokoller*, men under alle omstændigheder var det nu tid at indføre de nytilgæede i de relevante *stambøger* og blandt andet at angive deres edsaflæggelse.

Én gang registreret i en militær *stambog*, var der alle muligheder ikke blot for løbende at blive bogført i *stambogen* men også for at blive indført og behandlet i de øvrige personregistrerende fortegnelser, som førtes ved enheden.

Desuden fandtes flere forskellige typer pas, som det kunne blive nødvendigt og aktuelt for den værnepligtige at stifte nærmere bekendtskab med. Og karakteristisk var det, at flere af disse pas først opnåede gyldighed, når den værnepligtige selv havde udfoldet et ikke ubetydeligt »administrativt benarbejde«.

Nok var stavnsbåndet blevet ophævet, men når en værnepligtig ønskede at fraflytte sit amt for at slå sig ned i et andet amt, en købstad eller et sølægd, skulle der erhverves et *amtspas*. Ikke blot var det nødvendigt til amtmanden

at stille en kaution²⁰, også *skudsmålsbogen* måtte forevises, førend det ansås for forsvarligt at udstede et *amtspas*, der iøvrigt skulle fornys efter et års forløb. Foruden *følgeseddel* og *amtspas* anvendtes der til kontrol med de værnepligtige og deres mobilitet *permissionspas* og *rejsepas*. De første udstedtes i hovedsagen til tjenstgørende, der havde aflagt deres garnisonstjeneste, og de sidste kunne bruges til at tillade garnisonerede soldater at rejse til et bestemt angivet sted. *Friseddel* blev for en tjenstgørende ensbetydende med tilladelse til at indgå ægteskab. *Afskedspas* opnåede endelig de, der var fyldt 45 år og menige og underofficerer, som havde tjent i 8 år.

Militær personregistrering

Det er imidlertid nødvendigt at gøre sig klart, at det militære, personregistrerende materiale – omfattende som det er – dog udviser en varieret bevarelsesgrad fra enhed til enhed.

Oversigter, som registrerer militærpersoner, kan opdeles i to grupper: én, hvori den enkelte tjenstgørende anonymt indgår i numeriske sammentællinger og én, hvori han optræder ved navns nævnelse.

Til den første gruppe hører:

Listebøger

Rummer forskellige sammentællingslister med statistisk præg, som løbende indsendtes til tilsynsmyndigheder. Her, som andetsteds, hvor officerer og enkelte andre indgår i optællinger, er det imidlertid karakteristisk, at disse anføres ved navn. *Listebøgerne* kan indeholde:

Af- og Tilgangslister (Sml. *Af- og Tilgangsbøger*)

Ancienmitetslister (Officerer)

Brødlister

Femtendagslister

Fordelingslister (Officerer)

Garnisonslister

Månedslister

Nationslister

Religionslister

Styrkelister

Ægteskabs- og Børnelister (Sml. *Ægteskabsprotokoller*)

Rapportbøger

Rummer foruden sammentællingslister i lighed med *listebøgernes* et fyldigt navnestof i:

Officerslister

Underofficerslister (Inkl. koner og børn)

De grundlæggende retningslinier for udformningen af den landmilitære personregistrering findes nedfældet i *Des Reglements für Unsere Geworbene und National-Infanterie*, der udkom i tre dele København 1740–1747 med et tillæg i 1754. Tredje del er inddelt i 4 »bøger« og et afsnit tabeller og formularer, som knytter sig til 4. »bog«. Denne 4. »bog« angiver da også med sin titel, at det er hér, regimentsauditøren eller den listeførende skal finde dessiner for, hvorledes der rettlig bør føres bog – »Das Vierte Buch von den Regiments- und Compagnie-Büchern, Protocollen, Journalen, Rollen, Listen, Attesten, Pässen, Abschieden, Quitungen und Berechnungen, etc.«.

Det nævnte reglement opstiller således normer for udarbejdelsen af såvel de statistisk prægede lister som for den regulære personregistrering.

Interessen skal her samle sig om den oplysningsmængde, som man kan forvente at finde, og som faktisk er indført i den gruppe oversigter, der nævner den enkelte tjenstgørende ved navn.

Til denne anden gruppe hører:

Af- og Tilgangsbøger

Registrerer hvervede, og anfører for afgående No, Navne, Fædreland, Alder, Hvor længe tjent, Dato Art og Årsag til Afgang, No i Betalingsrullen; og anfører for tilgående No, Navne, Fædreland, I hvilken Alder tilgået, Religion, Profession, Om Han er gift eller har Børn, Kapitulationstid, Hvornår præsenteret i General-Kommissariatet, Hvor og Hvorledes enrullet²¹.

Afleveringsruller/Kommissionsruller

Opregner de til tjenstgørende udleverede uniforms-, udrustningsgenstande og våben. *Kommissionsrulle* er den ældre og *afleveringsrulle* den nyere betegnelse for den opgørelse, som finder sted ved skifte af kompagnichef. Rullerne indeholder som regel kolonnerne No, Navne, Fædreland, Alder, Udløben Kapitulationstid, Om Han mangler noget af Munderingssagerne. Om han mangler noget af Armatur og Lædertøj, Om og hvad for Dokumenter Han har afleveret, Skyldig, Erholdt udbetalt Likvidation, Har til gode, Om eller Nogen på hans Vegne kan angive eller af Ham selv afgivet, Kommissionens Decision.

Edsprotokoller/Beeydigungsprotocollen

Opregner edsafklæggelserne. De forholdsvis få eksisterende *edsprotokoller* indeholder som regel kolonnerne Kompagni, No, Navne, Fødested, Alder, Religion, Profession, Kapitulationstid, Hvorledes tilgået, Hvor og Hvorledes enrullet, hvornår præsenteret i General-Kommissariatet, Tidligere i Vor Tjeneste, Tidligere i anden Tjeneste.

Flyttelister

Opregner det mandskab, som inden for en given tidsperiode af et år flytter fra ét lægd til et nyt. Listerne indeholder almindeligvis kolonnerne Navn, Troppeafdeling, Komp, No, Flyttet fra: Amt/ Lægd/ Lægds No, Flyttet til: Amt/ Lægd/ Lægds No.

Frikorporalslister

Optegner frivilligt tjenstgørende soldater (officersaspiranter), der under en korporals forfald træder i hans sted. Listerne rummer typisk kolonnerne No, Navne, Fædreland, Alder, Tjener siden, Forhold og Applikation i Tjenesten, Hvad hans Fader er eller har været.

Frimandsprotokoller

Optegner midlertidigt hjemmitterede soldater. Listerne indeholder typisk kolonnerne No, Navne, Tjenstgørende fra til, Kommanderet hvorfra (enhed eller sted) fra til, Permitteret hvorfra fra til, Vacant fra til.

Fritagelseslister

Opfører rekrutter, som på grund af deres høje lodtrækningsnummer indstilles til hjemsendelse som våbenøvede overkomplette. Listerne indeholder almindeligvis kolonnerne No, Amt, Lægd, Løbenr., Navn og Fødested, Lodtrækningsnr., Indkaldelsesnr.

Hvervingsprotokoller

Opregner hvervede underofficerer, musikere med flere. Protokollerne indeholder som regel kolonnerne No, Kompagni Nummer og Navn, Fødested og Dato, Svoret til Fanen, Spillemand eller Menig, Avanceret til: Underofficersrekrut/Corporal/Sergent/Våbenmester/Fourer/Kommandersergent, I Eksercerskolen: Som Rekrut/Som Lærer, I Undervisningsanstalten: 2. Afdeling/1. Afdeling, Ved Gymnastiske Institut: Dannet til Lærer: I BajonETFægtning/I Svømning/Gymnastiklærer, Udmærkelsestegn: Distinktioner: Undervisningsanstalten/Eksercerskolen/Gymnastiske Institut, Hæders-tegn: For 8 År/For 12 År/For 16 År, Medalje, Dannebrogsmændenes Hæderstegn, Kapitulation fra til, Når og hvorfor afgået.

Generalhvervekommissionen 1765–1809

I kommissionens arkiv findes, dels lister over mandskab, hvervet i København til udenbys regimenter 1765–1810 (enkelte hverves efter kommissionens ophævelse), dels generalhverveprotokoller 1789–1808.

Mandskabslisterne er opbygget regimentsvis og indeholder som regel kolonnerne No, Namen, Vaterland, Religion, Profession, Alter, Ob er verhey-

No.	Ejcharge og Navn.	Fødested.	Ejstærrelse.	Udvoortes Kjenbemerker.					Stelligion.	Profession.	Om han er gift og har Børn.	Om og hvor han har været i Lov- og Hærs-De.
				Stat.	Laar.	Dine.	Ofaldre.	Deen.				
100.	Mijst Agne Sedor Tjørnålle	Kjøbenhavn 1796	64 1/2						Løjts.			
	Anders Nielsen Lulbye den 23. Sept. 1797 fød i sit Fæder og Børns Fødested	Lulbye Fjelds den 23.	64 1/2						Løjts.			
	Christen Olufsen Krobbjerg	Kjøbenhavn Kjøbenhavn	63 1/2						Løjts.			
	Peter Sørensen Tollensvej	Kjøbenhavn 1796-1797	61 1/2									
	Niels Sørensen Fremminge	Kjøbenhavn 29. 180	63 1/2						Løjts.			
	Søren Sørensen Nygus i Mathias Sørensen 5. 1800	Holsten 4-110	67						Løjts.			
	Hans Hansen Blaførge	Kjøbenhavn 1799-1800	64 1/2						Løjts.			
	Frithof Frithofsen Bjørnethuse	Kjøbenhavn 1799-1800	64 1/2						Løjts.			

Et opslag i Danske Livregiments 5. musketerkompagnis stambog giver oplysninger om de 8 soldater, der fra 1796 til 1839 afløste hinanden på posten som nr. 100. Alle blev »de fra Landet leveret«, deres dåbsnavne fik tilføjet hjemstedernes navne, og den nøjagtige tilbagevisning til den civile

Om alder hvortil han tilkom hvor han er tilkommet	Om og hvilke fræmmelige Næ- re- han tilkom siden tilkom tilkom tilkom	Hvor og af hvem han er hvervet, eller hvortil han er kommen ved Compagniet.	I April den 20	Maar han har effekt Troldskid- Ede.	Rekruti- tionens Datum og Længde.	Hvor ofte og paa hvor lang Tid han har rekruteret.	Maar han er blevet Corporal, Sous- sergent, eller Sergent.	Maar og hvortil han er kommet ved Compagniet.	Hvortil han er kommet i den Tid han har været i den Tjenste, og hvilket navn han har født i Tid- Tid.
		Jan Lunde 1815 20. 12. 1815	20	Jan Lunde 1815	10. April 1815 20. 12. 1815			1. April 1815 1. April 1815	J. Lunde N. 100
		Jan Lunde 1815 20. 12. 1815	20	Jan Lunde 1815	10. April 1815 20. 12. 1815			2. 25. Sept. 1815	C. Lunde 2. 17. 38 Lunde
		2. 25. Sept. 1815 20. 12. 1815	21	2. 25. Sept. 1815	2. 25. Sept. 1815				
		19. Sept. 1815 19. Sept. 1815	21	19. Sept. 1815	19. Sept. 1815			19. Sept. 1815	19. Sept. 1815
		Jan Lunde 1815	22	Jan Lunde 1815	10. April 1815 20. 12. 1815			10. April 1815 20. 12. 1815	10. April 1815 20. 12. 1815
		Jan Lunde 1815	22	Jan Lunde 1815	10. April 1815 20. 12. 1815			10. April 1815 20. 12. 1815	10. April 1815 20. 12. 1815
		Jan Lunde 1815	22	Jan Lunde 1815	10. April 1815 20. 12. 1815			10. April 1815 20. 12. 1815	10. April 1815 20. 12. 1815

lægdsskulle blev igennem den første årrække angivet i kolonnen om tilgang til kompagniet og siden i fødestedskolonnen. For Anders Nielsen Dalbye, som i sit sted stillede Christen Olsen Skovbye, er den aflagte tjenestetid anført med ét år for meget. Forsvarets Arkiver 200 B-3, pk. 400.

rathet und Kinder habe, Ob die Eltern noch am Leben, auch wo und was Sie sind, Ob er vorher in Königl. Diensten gestanden, Ob er anderen Herrn gedienet, Von wem er angeworben (hverveofficer), Datum seiner Capitulation, Wann er presentiert worden, Wann er transportiert worden, Ob er guttwillig Diensten genannen, und wie viel Handgeld er bekommen.

Generalhverveprotokollerne bærer et uensartet præg. De fleste af disse indeholder i sammenhængende tekst indberetninger fra hvervestederne. I teksten i disse bind optræder de hvervede kun undertiden ved navns nævnelser, men som oftest blot ved angivet antal. Protokollen for året 1803 rummer imidlertid lister over de hvervede, ordnet efter de rekvirerende regimenter og efter hverveofficererne. I dette bind tæller de i 1803 til Marinekorpsset 275 rekvirerede mest.

Der findes navneregistre til Generalhvervekommissionens protokoller 1764–1810 (Forsvarets Arkiver ks. 103–106).

Justitsprotokoller

Omhandler dels de tjenstgørende, som opnår tilladelse til at indgå ægteskab ved udstedelse af *friseddel* eller attest, og dels de tjenstgørende, som idømmes straffe enten efter dom eller arbitrært. Undertiden er de to forskellige grupper holdt adskilt i *justitsprotokoller* og *straffebøger* (s.d.). Der findes navneregistre over de tjenstgørende, som tildeles *frisedler* (ks. 86–88) samt navneregistre over en del af *justitsprotokollerne* (Forsvarets Arkiver ks. 90–101).

Kommandoruller

Afgives af udskrivningschefen til hver enkelt kompagnichef med oplysning om det mødende mandskab. Rullerne rummer som regel kolonnerne Tal No, Lægd, Løbe No, Amt, Mandens Navn, Fødested, Mandens huslige Stilling, Anmærkninger.

Landeværnsruller/Ruller for annekterede Batailloner

Optegner, dels mandskabet i de 10 landeværnsregimenter 1801–1808, dels mandskabet i de til liniebataillonerne knyttede forstærkningsbatailloner 1808–1842. *Landeværnsrullerne* er almindeligvis udstyret med fortryk og indeholder da kolonnerne Tal No, Lægd, Løbe No, Amt, Sogn, Mandskabets: Navn/ Fødested/ Alder År/ Bopæl eller Opholdssted/ Afgået fra den stående Hær Anno, Manden har tjent ved: Artilleriet/ Kavalleriet/ Infanteriet/ de lette Tropper, Mandens Stilling i Sognet: gift/ ugift/ Gårdmand/ Husmand har Plov og Heste/ Bysmed/ Gms eller Gbes (Gårdmands Søn eller Gårdbeboers Søn)/ påstår Utjenstdygtighed, Særskilte Vedtegninger efter Mandskabets Angivelse, om Legemsfejl og deslige, som indstilles til nærmere Be-

dømmelse. *Stamrullerne for de annekterede batailloner* er ligeledes forsynet med fortryk og rummer årstalsordnede lister over mandskabet, med kolonnerne Kompagni Tal No, Amt, Lægd, Løbe No, Forsvarsmandens: Navn/ Fødested/ Alder/ Højde Tommer/ Opholdssted, Afgik fra Line Tropperne, Er dannet til: Artilleriet/ Kavalleriet/ Infanteriet/ lette Troppers Tjeneste, Mandens Stilling: Ugift/ Gift og Indsidder/ Husmand uden Jord/ Husmand hvis Jord drives ved fremmed Hjælp/ Husmand som driver sin Jord med egne Heste og Plov/ Gammel Mands og Gårdbrugende Enkes Søn/ Gårdmand/ Hjulmand/ Sognesmed, Anmærkning i Henseende til Afgang ved Dødsfald, Flytning, Udgang af Rullen efter at have opnået 45 Års Alder m.m.

Når fortegnelserne fremtræder som særskilte lister over de enkelte kompagniers mandskab, benævnes de også *kompagniruller* eller *sognelister*.

Lister over faldne, sårede, savnede og plejede

Føres på grundlag af fortrykte skemaer. Listerne over de, som »ere faldne, saarede eller quæstede og derefter døde, eller ere bortblevne« under den 1. slesvigske krig (og under den 2. i ikke-skematiserede opstillinger) indeholder kolonnerne Eskadron eller Kompagni, No, Charge, Fulde Navn, Fødested samt Amt Lægds- og Løbe No, Fødselsår, Livsstilling udenfor Militærstanden og Hjemsted, Falden, død efter Såret eller Kvæstning, eller savnet, samt når og hvor, Har efterladt sig: Enke/ Børn under 15 År, Anmærkning.

Listerne over de, som »ere saarede og derefter ikke helbredede saaledes, at de igjen ere blevne tjenstdygtige« indeholder kolonnerne Eskadron eller Kompagni, No, Charge, Fulde Navn, Fødested samt Amt Lægds- og Løbe No, Fødselsår, Livsstilling udenfor Militærstanden og Opholds- samt Hjemsted, Gift, Har Børn under 15 År, Kvæstet eller såret: når og hvor/ Sårets eller Kvæstningens Beskaffenhed og Indflydelse på Helbred og Arbejdsevne, oplyst ved Lægeattest, Været under Kur: hvor/ fra/ til, Lægeattest No, Når dimitteret eller udgået fra Lønning ved Militæretaten, Anmærkning.

Listerne over »de Syge af... som have været forplejede i Feltlazarettet i...« indeholder kolonnerne Kompagni, Eskadron, Batteri, No, Charge og Navn, Har ligget syg: fra/ til, Død, Dagebeløbet, Beløbet af de til småfornødenheder tilståede resp. 3 og 1 Rbsk. daglig.

Listerne over mandskab, hjemvendt fra krigsfangenskab efter 1864-krigen, indeholder som regel kolonnerne Løbe No, Komp, Tal, Fulde Navn, Fødested, Udskrivningsår, Amt, Lægd, Tal, Hvorhen permitteret, Anmærkninger.

Lønningsbøger

Føres dels efter de udkæmpede krige, og opregner da skyldige beløb og modtagere af disse, og er dels almindelige lønningsbøger. I det første tilfælde indeholder bøgerne som regel kolonnerne No, Navne, Rbd., Rbsk. I det andet tilfælde anføres øverst No og Navn, og i fortrykt kalender angives for den enkelte lønningsdagene, samt i ligeledes fortrykt sektion udregningen i Rbd. og Rbsk. Opgørelserne kan tillige benævnes *betalingsruller* eller *assignationsprotokoller*.

Mønstringsruller

Har lighedspunkter med *Stambøger*, og føres i 1600- og 1700-tallet. De indeholder typisk kolonnerne No af Hovedrullen, No af Mønsterrullen, Musketere (eller anden betegnelse), Størrelse, Fødested, Hvor gammel, Hvor længe tjent, Om Han er gift, Proprietær eller Hovedgård.

Måltabeller

Udfyldes undertiden for understab, underofficerer og musikere. De indeholder almindeligvis kolonnerne No, Navne, Højdemål (tommer), Øverste Vide om Livet, Underste Vide om Livet, Hovedets Periferi, Skridtets Længde, Rekapitulation (dato), De forskellige Højdemål, Hvor mange Mand af hver Størrelse.

Rekapitulantruller/Kapitulantruller

Optegner de hvervede soldater, som indgår fornyede hvervningskontrakter. Rullerne er årstalinddelt, hvorved det ved hjælp af henvisninger bliver muligt at følge den enkelte fra kapitulation til rekapitulation(er) og afslutningsvis til afgang. Rullerne rummer som regel kolonnerne No, Navne, Født År, Tilgangen ved Regimentet, Kapitulationens Datum, På År (antal), Kapitulationens Endelse, Årsag til Afgang. I de yngre ruller findes undertiden endvidere kolonner for Amt, Lægds No og Løbe No.

Rekrutlister

Opregner de rekrutter, som i et enkelt år tilgår den militære enhed. Listerne indeholder almindeligvis kolonnerne Rekrut No, Komp. No, Fulde Navn, Fødested, Fødselsår, Højde i Tommer, Stilling som værnepligtig: Amt/Lægd/ No/ Om gift, Når mødt ved Bataillon, Når Underkorporal, Når afgået: Overført til Forstærkningen/ Tilfældig Anledning og hvilken, Når flyttet, Overgået til forandret Stilling i Rullen, Permissions- og Indkaldelses No, Til Tjeneste fra til, Vedtegning. Fortegnelserne kan ligeledes benævnes: *bataillonslister* eller *konskriptionsprotokoller*.

Sessionsprotokoller og Kassationsprotokoller

Skulle efter 1798 føres af regimentslægerne med det formål at supplere sessionernes *kassationsprotokoller*, som kun optegnede værnepligtige med legemsfejl. I regimenternes *sessionsprotokoller* skulle indføres alt mandskab til militærtjeneste, såvel tiloversblevne overkomplette som mandskab på 20 år og ældre. Protokollerne indeholder under overskriften for hver sessionsdag almindeligvis kolonnerne Amt, Lægd, No, Navn og Fødested, Alder, Kasset af Regimentet eller angav ved Sessionen følgende Fejl, Kirurgens Rapport, Sessionens Resolution.

Skifteprotokoller

Føres for underofficerers og meniges vedkommende af den enkelte militære enheds auditor. Behandlingen ligner den civile med angivelse af tidspunktet for skiftets afholdelse, angivelse af de implicerede, bohavet og dets værdi samt anførsel af arvingerne. Der findes navneregistre over skiftesager for underofficerer og lignende samt deres enker og børn (Forsvarets Arkiver ks. 89).

Stambøger

Danner selve rygraden i den militære personregistrering. De ældste personfortegnelser betegnes *af- og tilgangsbøger* (s.d.), mens der om de nyeste bruges begrebet *stamblade*.

Des Reglements für Unsere Geworbene und National-Infanterie normerer en opbygning af *stambogen*, hvorefter de indledende 8 sider forbeholdes kompagnichef, premierløjtnant, sekondløjtnanter og fændrikker, de næste 12-16 sider underofficerer og menige. Personoplysningerne for de tre kategorier foreskrives ordnet således:

Kompagnichef, premierløjtnant, sekondløjtnanter og fændrikker
(8 første sider)

- 1 No
- 2 Nahmen des Compagnie-Cheffs, (auf den 3 folgenden aber des Premier-, Second-Lieutenants oder Fähnrichs)
- 3 Vaterland
- 4 Religion
- 5 Ob er verheyrathet, und Kinder habe
- 6 Wann er in dieser Charge bey der Compagnie gekommen
- 7 In welchem Alter
- 8 Ob, und wo er vorhin in Unseren Diensten gestanden, und wann er darinnen gekommen
- 9 Welche Militair-Chargen er darinnen bekleidet, und wann er jedesmahl dieselben erhalten
- 10 Ob er auch, imgleichen wie lange, und in welcher Qualität, vorhin in anderer Herren-Diensten gewesen
- 11 Wann, und welcher gestallt er von der Compagnie wieder abgegangen
- 12 Wie lange er Uns der Zeit gedienet gehabt

Underofficerer (næste 12–16 sider: 6 navne pr. dobbeltside)

- 1 No
- 2 Nahmen der Unter-Officers
- 3 Vaterland
- 4 Religion
- 5 Profession
- 6 Ob er verheyraethet, und Kinder habe
- 7 Ob er noch Eltern im Leben habe, auch wo, und was sie sind
- 8 Ob, wo, und wie lange er vorhin in Unseren Diensten gestanden
- 9 Ob, und welchen andern Herren er sonsten, und wie lange gedienet
- 10 Wo, und von wem er angeworben worden, oder wie er zur Compagnie gekommen
- 11 In welchem Alter
- 12 Wo, und wann er enrolliret worden
- 13 Wann er im General-Commissariate presentiret worden
- 14 Wann er zu Fahne geschworen
- 15 Wann er jedesmahl, Corporal, Fourier, oder Sergeant geworden
- 16 Wann, wie, und weswegen er von der Compagnie wieder abgegangen
- 17 Wie lange er Uns der Zeit gedienet gehabt
- 18 In welcher No der Zahl-Rolle derselbe zulezt gestanden

Tambourer og menige (de resterende sider: 6 navne pr. dobbeltside, de 14 første rubrikker er identiske med underofficerernes) derefter:

- 15 Datum und Zeit seiner Capitulation
- 16 Wie oft, und auch wie lange er recapituliret
- 17 Wann, wie, und weswegen er von der Compagnie wieder abgegangen
- 18 Wie lange er Uns der Zeit gedienet gehabt
- 19 In welcher No der Zahl-Rolle derselbe zulezt gestanden

Der foreslås endvidere indrettet et alfabetisk navneregister bagest i bogen, hvilket i praksis aldrig forekommer.

Det fortryk, som findes i *stambøgerne* i perioden 1803 til 1816, indeholder følgende overskrifter:

- 1 No
- 2 Charge og Navn
- 3 Fødested
- 4 Størrelse

Udvortes Kiendemærker

- 5 Statur
- 6 Haar
- 7 Øine
- 8 Skuldre
- 9 Been
- 10 Religion
- 11 Profession

- 12 Om han er givt og har Børn
- 13 Om og hvor hans Forældre leve, og hvor de ere
- 14 Om og hvorlænge han tilforn har staaet i Vor Tieneste
- 15 Om og hvilke fremmede Magter han tilforn har tient og hvorlænge
- 16 Hvor og af hvem han er hvervet, eller hvorledes han er kommen ved Compagniet
- 17 I hvilken Alder
- 18 Naar han har aflagt Troskabs-Eed
- 19 Kapitulationens Datum og Længde
- 20 Hvor ofte og paa hvor lang Tid han har rekapituleret
- 21 Naar han er bleven Corporal, Foureer eller Sergeant
- 22 Naar og hvorledes han er afgaaet fra Compagniet
- 23 Hvorlænge han den Tid har været i Vor Tieneste, og hvilket var hans sidste Tal-No

Stillings- og Bytningsprotokoller

Blev anlagt efter indførelsen af loven om almindelig værnepligt i 1849. En udskrevet værnepligtig fik herefter ret til at tilvejebringe en såkaldt stillingsmand, der var tjenstdygtig, og som for betaling påtog sig at aftjene værnepligten i stillerens sted. Efter 1867 var der ikke længere adgang til at skaffe sig en stillingsmand; til gengæld forblev det muligt at bytte nummer, således at en værnepligtig, som havde trukket et lavt nummer, kunne bytte sig til så højt et nummer, at indkaldelse ikke ville finde sted. Den værnepligtige kaldtes bytterer og stedfortræderen for bytningsmanden. Allerede forordningen om stavnsbåndets løsning af 1788 tillod imidlertid, at man stillede andre i sit sted.

De årstalsinddelte *stillingsprotokoller* indeholder som regel kolonnerne Stilleren: Amt/ Lægd/ Løbe No/ Fulde Navn/ Fødested, Stillingsmanden: Fulde Navn/ Fødested/ Fødselsår/ Højde/ Om anført i Lægdsrullen og hvorledes: Amt/ Lægd/ Løbe No/ Tjenstdygtighed/ Stillingssummens Størrelse/ Når Stillingen endelig er berigtiget, Anmærkning.

De årstalsinddelte *bytningsprotokoller* ligner *stillingsprotokollerne*. Blot anføres der om bytterer tillige Udskrivningsår, og for bytningsmanden angives Tidspunktet for Tjenstdygtighed.

Straffebøger

Optegner de tjenstgørende, som idømmes straffe enten efter dom eller arbitrært. Bøgerne indeholder almindeligvis kolonnerne Klasse og Grad, Fulde Navn, Forseelsen og når den er begået, Når og hvorledes straffet: Efter Dom/Arbitrært, Straffen udholdt fra til, Vedtegning.

Sygelister

Føres som regel regimentsvis. De indeholder almindeligvis kolonnerne Kompagni, Løbenr., Navne, Syge fra til, Hvor de ligger.

Ægteskabsprotokoller/Verheyathungsprotocollen

Rummer årstalsordnede lister over indgåede ægteskaber i den pågældende militære enhed i et bestemt år. Listerne er ofte kortfattede og rummer almindeligvis kun kolonnerne, No, Nahmen des Männer, Nahmen des Weiber, Söhne, Töchter. Hyppigt findes oplysningerne i *justitsprotokoller* (s.d.).

Stambogen – et eksempel

Som det centrale personregistrerende instrument, *stambogen* udgjorde for den enkelte militære enhed, blev der deri nedskrevet og à-jourført en serie informationer om de tjenstgørende. Kravene til bogen var, at den satte betyteren i stand til at identificere personer både hurtigt og entydigt, og at den samtidig formåede at levere tilstrækkelig dokumentation for deres tjensteforløb. Bestanden af *stambøger* fremgår af den trykte vejledning og oversigt fra Forsvarets Arkiver²².

Menneskematerialet i kompagniets *stambog* sammensattes af de allerede tjenstgørende og af den løbende nytildgang. Hærplanen af 1.7. 1803 foreskrev, at et infanteriregiment fortsat skulle bestå af 10 kompagnier med nu ialt 1500 menige²³. Og da et regiment fra sit landdistrikt årligt modtog 250 rekrutter (125 den 30.6. og 125 den 19.9.), måtte der hvert år i kompagniets *stambog* indtræde 25 nye i geledet svarende til 1/6 af enhedens styrke. I overensstemmelse med tjenestetidens forlængelse i linietropperne i 1806 fra 6 tilbage til 8 år reguleredes den årlige tilgang af rekrutter til 1/8 af styrken. Modsvarende fornyelsen var i teorien afgang efter udstået tjenestetid. Imidlertid brydes en mulig regelmæssighed af tjenestetider af varierende længde, af »overkomplette« og af andre, der indtrådte i numre, som var blevet ledige tidligere end beregnet. Også hvervede, der rekapitulerede eller afgik på forskellige tidspunkter, bidrager med variationer i billedet. Naturligvis kommer hertil, at den enkelte soldat, som først blev optaget i et af *stambogens* numre, senere kunne blive overført til andre numre i samme eller i andre af regimentets kompagnier.

Som et eksempel på *stambøgernes* anvendelse benyttes bogen for Danske Livregiments 5. musketerkompagni 1800–1841, som inkluderer registreringen i perioden mellem hærplanerne af 1.7. 1803 og 25.1. 1816²⁴.

Et overblik over et regiments styrke og sammensætning erhverves lettest gennem brugen af eventuelle *listebøger*, der imidlertid ikke indeholder navnestof, som *stambøgerne* gør det. For Danske Livregiments vedkommende findes, dels nogle *månedslister*²⁵, dels en serie *religions- og nationslister* samt en del *styrkelister* udformet på forskellige tidspunkter²⁶. *Religions- og nationslisterne* er af indlysende årsager de mest velegnede til at afbilde trosretningernes repræsentation og størrelsesforholdet mellem på den ene side indlændere,

hvortil regnes danske, norske, holstenske (og slesvigske) samt vestindiske indbyggere, og på den anden de i udlandet fødte.

Fig. 1: Religions- og nationslister for Danske Livregiment 1807–1811

<i>Religionslister</i>						
	Off.	Underoff.	Musikere	Menige		
1807						
Luth.	42	73	26	1506		
Reform.	0	2	1	6		
Kat.	1	9	1	21		
1808						
Luth.	45	87	36	1530		
Reform.	0	2	1	5		
Kat.	2	6	3	22		
1810						
Luth.	44	82	39	1626		
Reform.	0	3	1	1		
Kat.	2	8	1	16		
1811						
Luth.	43	80	34	1654		
Reform.	0	2	2	2		
Kat.	2	4	1	13		
<i>Nationslister</i>						
	Off.	Andre		Off.	Andre	
1807						
Indlændere	39	1529	1808	Indlændere	42	1579
Udlændere	4	112	Udlændere	5	113	
1810						
Indlændere	41	1687	1811	Indlændere	42	1712
Udlændere	5	90	Udlændere	3	83	

Ganske vist foreligger der ikke *religions- og nationslister* for regimentet i 1803 og 1816, men tendenserne i Fig. 1 synes klare: den lutheranske trosretning forbliver uberørt i sin dominans, og antallet af udenlandsk fødte soldater er jævnt, men ikke brat faldende – fra en andel på 6,8 procent til 4,6 procent.

Stambogen for 5. kompagni rummer de faste numre 1–170 (1–9: underofficerer, 10–20: tambourer og landrekrutter og 21–170: musketerer). Disse 170 numre udfyldtes i perioden 1.7. 1803 til 25.1. 1816 af ialt 464 personer. Her til kommer 24 numre med 60 »overkomplette«, hvoraf de 23 var hvervede og de 37 udskrevne.

Fig. 2: Andele af hvervede og udskrevne i Danske Livregiments 5. kompagni 1803–1816

<i>Hvervede</i>	Ed før 30.6. 1803		Ed 1.7. 1803–25.1. 1816	
		pct.		pct.
GH	24		1	
RH	1		3	
KH	15		11	
Ikke oplyst	10		11	
Ialt	50	29	26	9
<i>Udskrevne</i>	pct.		pct.	
Ialt	120	71	268	91
Total	170	100	294	100

GH: Generalhvervede

RH: Regimentshvervede

KH: Kompagnihvervede

Ikke oplyst: Ofte stillingsmænd

Størrelsesforholdet mellem hvervning og udskrivning kan beregnes ved optælling af de tjenstgørende, og resultaterne for det udvalgte kompagni fremgår af Fig. 2 og Fig. 3. Bemærkelsesværdigt er det, hvorledes der efter 1.7. 1803, da hvervning med ganske få undtagelser ved resolution var blevet afskaffet, fortsat rekrutteredes gennem hvervning. 9 procent af enhedens styrke nyhvervedes frem til 1816, hvortil kommer, at adskillige tidligere hvervede rekapitulerede – herved fastholdtes en betragtelig andel hvervede inden for det danske landmilitær.

Fig. 3: Tjenestegruppernes andele af hvervede og udskrevne i Danske Livregiments 5. kompagni 1803–1816

	<i>Hvervede</i>	<i>Udskrevne</i>	<i>Ialt</i>
<i>Underoff.</i>	28	9	37
<i>Tambourer</i>	11	0	11
<i>Landrekrutter</i>	0	7	7
<i>Musketerer</i>	37	372	409
<i>Total</i>	76	388	464

Når Rockstroh anfører: »Men fra 1804 var Hæren, enkelte Afdelinger undtaget, udelukkende national, udskreven«²⁷, og når Feldebæk om konsekvenserne af 1802-forordningen vedrørende landeværnets inddeling skriver: »Den danske hær var herefter en rent national hær, rekrutteret blandt den værnepligtige landbefolkning«²⁸, må dette derfor modereres til, at nok hvervedes der efter 1.7. 1803 i mere beskedent omfang end tidligere, men hvervningen fandt fortsat anvendelse i linieregimenterne, og den blev til alvor for folk fra både kongeriget, hertugdømmerne og udlandet.

I den udstrækning, der i den anvendte *stambog* er blevet anført profession

for de hvervede, fremgår det, hvorledes der blandt de indenlandsk fødte optrådte fag som bogtrykker, møller, rebslager, silkevæver, skomager, smed og snedker, mens de udenlandsk fødte tegnede sig som apoteker, bager, barber, kattuntrykker, maler, musiker, rebslager, silkevæver, skomager, skræder, slagter og tømrer.

Underofficererne udgjorde en forholdsmæssig betydelig andel af de hvervede. Blandt dem var smeden Mads Pedersen fra Hjørring amt i en alder af 21 år blevet kompagnihvervet og aflagde troskabsed i 1799. Han blev i 1800 korporal og senere samme år fourer før endelig at blive degraderet til menig. Kollegaen, Johan Müller, fra Schlesien var tilgået kompagniet 28 år gammel som gift og far til et barn. Forud herfor havde han tjent i England og dernæst ved 3. regiment i 8 år og 10 måneder, før han så sent som i 1814 regimentshvervedes. Müller kapitulerede til 1.5. 1821 og afgik 1.2. 1816 til livkompagniet.

For flere af de menige hvervede begyndte krigerhåndværket i en såre tidlig alder – således for Jacob Devoigt fra Brabant, der generalhvervedes som 20-årig efter 2 års tjeneste i Holland og 2 i England. Han aflagde sin ed i 1796 og afgik ved kapitulationens udløb i 1807. Også Johan Georg Heinrich Lemme fra Magdeburg var menig musketer. 10 år havde han tjent i sit hjemland Preussen, før han lod sig generalhverve og 5.12. 1798 aflagde dansk troskabsed. Lemme tog imidlertid farten til Sverige, hvor han tjente 8 måneder, førend han 19.10. 1799 meldte sig på pardon som deserteret fra Sverige. Han modtog 3 dage senere krigsretsdom og afgik først fra kompagniet, da kapitulationen udløb i 1807.

Blandt stillingsmændene optræder Jens Jensen Skoven fra Roskilde amt, der i 1804 i en alder af 21 år stillede for Lars Pedersen i Østerbye. Men da Jensen ikke mødte, som Danske Kancellis bevilling tilsagde, måtte han stille fra 1.4. 1804, til kapitulationens udløb 4 år senere. Kompagniet lod ham imidlertid først afgå 13.10. 1808. På samme vis stillede den 28-årige Søren Fridrich Marquard fra Roskilde amt i stedet for H. R. Ørsted, idet Marquard dog kapitulerede for de fulde 8 år. Selv efter troskabsedens aflæggelse var det muligt for en stillingsmand at trække sig ud af tjenesten. Således gjorde i al fald den almindelig udskrevne Rasmus Andersen Lyngø fra Frederiksborg amt, da han i 1810 3 måneder før sin udskrivning blev anført med »stilt for sig og dimitteret«, hvorefter en københavnsk skomager trådte i hans sted.

Oplysningerne om den enkelte tjenstgørende i *stambogen* kan, som disse få eksempler antyder det, lede videre til benyttelse af andre arkivalier især inden for den brede vifte af personregistrerende militære kilder, der er opregnet i artiklens første del. Af den gruppe oversigter, der nævner den enkelte tjenstgørende ved navn, er en omfattende del også blevet tilgængelig i form

af mikrofilm. Filmene FOAK 12.065 – 12.664 og 12.755 – 12.797 fra Forsvarets Arkiver rummer fortrinsvis *stambøger* indtil omkring 1890, men også andre af de personregistrerende kilder er i en vis udstrækning blevet medtaget.

Endvidere henviser *stambogen* for de udskrevnes vedkommende tilbage til den civilskabte lægdsrulle med rullebetegnelse og nummer, ligesom der fra lægdsrullen kan vises frem til *stambogen*. Således fandtes og vedligeholdtes en entydig sammenhæng mellem den civile og den militære personregistrering. Udnyttelsesmulighederne ligger åbne for arkivbenytteren.

Noter og henvisninger

- Hjelholt, Holger, »Lægdsrullerne og deres betydning for slægtshistorisk forskning«, *Fortid og Nutid*, XI 1935–1936, s. 1–24. *Lægdsruller ca. 1830–ca. 1930 afleveret af 1. og 2. udskrivningskreds. Med en indledning af arkivar Knud Rasmussen*, Landsarkivet for Sjælland 1965. Rasmussen, Knud, »Lægdsvæsenet 1788–1914«, *Arkiv*, 1:3 1967, s. 168–190. *3. udskrivningskreds' arkiv 1788–1956. Med indledning af Knud J.V. Jespersen*, Landsarkivet for Fyn 1970. *Oversigt over udskrivningsarkivalier 1700–1788 i Landsarkivet for Nørrejylland*, Landsarkivet for Nørrejylland 1972.
- Schou, J. H., *Chronologisk Register over de kongelige Forordninger og aabne Breve*, IX 1785–1788, Kbh. 1795, s. 494–514.
- Sst.*, V 1766–1774, Kbh. 1795, s. 432–451.
- Løgstrup, Birgit, *Jorddrot og offentlig administrator. Godsejerstyret inden for skatte- og udskrivningsvæsenet i det 18. århundrede*, Kbh. 1983, s. 315–321.
- Schou, J. H., *jvf. note 2*, XIII 1800–1803, Kbh. 1804, s. 439–444.
- Goiske, P. Rosenstand, *Reskripter, Resolutioner og Collegialbreve den danske Krigsmagt til Lands angaaende*, III 1773–1784, Kbh. 1804, s. 845f., 864–866.
- Sst.*, IV 1792–1800, Kbh. 1805, s. 717–735.
- Hedegaard, J. C., *Reskripter, Resolutioner og Collegialbreve den danske Krigsmagt til Lands angaaende*, I 1801–1804, Kbh. 1805, s. 228–230.
- Sst.*, III 1809–1810, Kbh. 1812, s. 86f.
- Sst.*, I 1801–1804, Kbh. 1805, s. 269–389.
- Kapitulere: som menig eller underofficer at forpligte sig til, ud over den lovbestemte tjenestetid, at gøre tjeneste i en vis periode (1. hvervning). Rekapitulere: at indgå fornyet hvervningskontrakt (2. eller senere hvervning). Begreberne anvendes efterhånden synonymt om indgåelse af militært tjenesteforhold, og uanset om dette skete ved hvervning eller udskrivning.
- Hedegaard, J. C., *jvf. note 8*, I 1801–1804, Kbh. 1805, s. 413f.
- Schou, J. H., *jvf. note 2*, XIV 1804–1808, Kbh. 1808, s. 748f.
- Sst.*, s. 759f.
- Sst.*, s. 841–846.
- Hedegaard, J. C., *jvf. note 8*, IV 1811–1812, Kbh. 1813, s. 392f.
- Sst.*, s. 407.
- Blom, Henrik Stoltenberg, *Om Landmilitærvæsenet og Søndrulleringen i Danmark*, Kbh. 1835, s. 18–21.
- Hedegaard, J. C., *jvf. note 8*, I 1801–1804, Kbh. 1805, s. 606f.
- Sst.*, s. 473f.
- De to sidste kolonner i *tilgangsbogen* oplyser om henholdsvis hvervningens godkendelse i Generalkommissariatet (fra 1767 i Generalitets- og Kommissariats Kollegiet) og datoen for tilgang til den militære enhed.
- Petersen, V. A. (Red.), *Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse*, III, 1 *Forsvarets Arkiver. Vejledning og oversigt. Hæren 1660–1980*, Kbh. 1984.

23. Hedegaard, J. C., *jvf. note 8*, I 1801–1804, Kbh. 1805, s. 303–305.
24. Forsvarets Arkiver, 200 B-3, pk. 400.
25. Forsvarets Arkiver, 200 B-3, pk. 445.
46. Forsvarets Arkiver, 200 B-3, pk. 145.
27. Rockstroh, K. C., *Udviklingen af den nationale Hær i Danmark i det 17. og 18. Aarhundrede*, III, Kbh. 1926, s. 381.
28. Feldbæk, Ole, *Danmarks historie, Bind 4, Tiden 1730–1814*, Kbh. 1982, s. 104.

Kendte danskeres anetavler XXII

Kontreadmiral T. V. Gardes anetavle

Af

H. F. Garde

Op gennem det 19. århundrede var der inden for en gren af slægten Garde tradition for, at de unge mænd burde blive enten søofficer eller præst. T. V. Garde (1859–1926) valgte ligesom sin fader og en 1½ år ældre broder og et par andre nære slægtninge marinen og blev den hidtil måske mest betydelige af de mange søofficerer i familien.

Gennem tiptipoldemoderen Anna Dorothea Wildenrath (nr. 35) og hendes moder Vibeke Margrethe Welding har han fælles aner med Agnes Henningsen (Persh. T. 1981 s. 145ff) og Karen Blixen (Persh. T. 1983 s. 151ff) foruden med N. F. S. Grundtvig, Henrik Steffens og Herman Bang.¹

Proband

1 *Thomas Vilhelm Garde*, f. 22/10 1859 i Kbh. (Holmens); død 24/6 1926 sst., bisat fra St. Pauls kirke, begr. i Gentofte. G. 1 24/11 1885 i Odense (St. Knuds landsogn) m. *Inger Kirstine Holm*, f. 5/10 1859 i Hunderup ved Odense (St. Knuds landsogn), død 15/5 1904 i Hellerup (dt. af lærer Jørgen Andersen H. og Frederikke Hannibaline Levetzau Egholt). G. 2 26/11 1906 i Gentofte m. *Christine Wilhelmine Ohlsen*, f. 15/5 1877 i Fredericia, død 6/3 1969 i Ordrup (dt. af grosserer Ditlef Albert Heinrich O. på Øregård og Christine Ahlmann).

Kadet 1876, sekondløjtnant m. Gerners medalje 1880, premierløjtnant 1881, kaptajn 1898, kommandør 1908, kontreadmiral 1918. Deltog 1883–85 som næstkommanderende i den af Gustav Holm ledede konebådsekspedition og skrev sammen med ham det populære, endnu efterspurgte værk »Den danske Konebaadsekspedition til Grønlands Østkyst 1883–85«, som udkom 1887. Ledede 1893 en opmåling af skærgården ved Julianehåb og foretog en vandring over indlandsisen².

1908–11 direktør i marineministeriet, 1911–14 chef for flådens stab og under 1. verdenskrig 1914–15 chef for 2. eskadre, 1915–17 for 1. eskadre og fra 1918 for den flydende defension. Ved sin af-

T.V. Garde 1859-1929.

gang fra tjenesten 1921 fik han – udover de tidligere opnåede sædvanlige ordener – tildelt den sjældne udmærkelse, fortjenstmedaljen i guld.³

Under sin vidt forgrenede virksomhed fik han rig anvendelse for sine evner og kundskaber og kom til at høre til de mænd, hvis navn vil blive mindet i marinens historie. Han var en født sømand og en førerskikkelse, hurtig til at tage beslutninger. Han kunne virke barsk, men mange kom til at føle, at der under det barske ydre bankede et varmt og medfølelse hjerte.

1 søn af 1. ægteskab.⁴

Susan Elizabeth Miller
1811-1902.
Daguerreotypi ca. 1850.

Forældre

2-3 *Hans Georg Friboe Garde*, f. 30/11 1825, døbt 4/5 1826 i Kbh. (Garnisons)⁵, død 13/12 1885 som chef for fregatten »Fyen« ved Malta og begr. i Valetta.^{5a} G. 18/12 1855 i Kbh. (Holmens) m. *Anna Christine Elisabeth Knudsen*, f. 31/10 1834 i Store-Heddinge, død 7/1 1919 i Kbh. (Holmens).

Sekondløjtnant 1846, premierløjtnant 1855, kaptajn 1868, kommandør 1874, kontreadmiral 1885. Gjorde i krigene 1848–50 og 1864 tjeneste i forskellige orlogsskibe og deltog bl.a. i 4 Vestindien-togter, 1872-73 som chef for korvetten »Dagmar«.⁶ 1860–62 højstkommanderende på Christiansø. 1884 chef for orlogsværftet.⁷

7 børn, hvoraf 5 nåede voksen alder.⁸

Bedsteforældre

4-5 *Janus Andreas Garde*, f. 1/6 1792 i Kbh. (Nikolaj), død 4/9 1874 sst. (Johannes). G. 31/5 1814 i Kbh. (Garnisons) m. *Cathrine Kirstine Qvistgaard*, f. 1/1 1786 i Sæby (Løve herred), død 4/12 1851 i Rønne.

P.S. Garde¹⁵ 1759-1806.

Student 1811 (privat), 1817 cand. jur., 1813–27 sekondløjtnant, fra 1822 premierløjtnant, i landetaten, senest ved 2. livreg. i Kbh. Jan. 1827 krigsråd og overgået til civiletaten som byskriver i Hasle m.m., 1835 byfoged i Rønne og herredsfoged i Bornholms vestre herred. 1856–70 kgl. rådmand samt by- og rådstueskriver i Helsingør.⁹

Udover sønnen 2 ugifte døtre.

6-7 *Adrian Benoni Bentzon Knudsen*, f. 14/1 1806 i Skelby på Falster, død 9/4 1879 i Christiansted, St. Croix. G. 8/5 1833 i Kbh. (Trinitatis) m. *Susan Elizabeth Miller*, f. 30/1 1811 på St. Thomas (døbt 7/5 1811 på St. Croix), død 23/12 1902 i Kbh. (Holmens).

Student 1824 (Nykøbing F.), kirurgisk eksamen 1830, 1831–38 læge i Store-Heddinge, 1838–47 distriktslæge i Sæby¹⁰, 1847–79 garnisonslæge på St. Croix, 1879 etatsråd.¹¹

4 børn.¹²

Oldeforældre

8-9 *Peter Schwane Garde*, f. 8/12 1759 i Vig, død 7/11 1806 i Kbh. (Trinitatis). G. 17/5 1786 i Kbh. (Trin.) m. *Anne Cathrine Reistrup*, f. 5/2 1764 i Kbh. (Trin.), død sst. 23/5 1819 (Trin.).¹³

Student 1779 (Roskilde), 1781 ansat under rentekammeret, 1799

James Miller? – 1822.
Original ukendt.

inspektør ved korn tørringsanstalten og kornmagasinerne, der bl.a. forestod Norges forsyning med korn; havde selv 3 skibe.¹⁴ Medaljonportrætskik af A. Flint.¹⁵

5 børn blev voksne.¹⁶

- 10-11 *Ivar Pedersen Qvistgaard*, døbt 3/2 1754, død 1796 på Nøragergård, begr. 14/5 (Sæby, Løve herred). G. 19/8 1785 i Kalundborg m. *Agnete Cathrine Christine Plum*, døbt 10/9 1760 i Vejstrup, død 26/8 1799 i Kalundborg (g. 2 1797 m. proprietær Jens Korsgaard til Løjtegård på Amager).¹⁷

Levede til sin død sammen med faderen på Nøragergård.

4 børn.¹⁸

- 12-13 *Peter Adolph Knudsen*, f. 31/12 1759 i Kbh. (Frue), død 18/1 1820 i Skelby på Falster. G. 1 19/7 1787 i Kbh. (Frue) m. *Sofie Frederikke Oppenheim*, f. 4/4 1766, død 23/3 1798 i Snoldelev. G. 2. 24/5 1799 (Vallø) m. *Dorthea Elisabeth Rude*, døbt 17/12 1777 i Fakse, død 17/10 1838 i Kbh. (Trin.).

Susanna Uytendahl
1774?-1847.
Miniature ca. 1830.

1787–1802 sognepræst i Snoldelev-Tune, derefter til sin død i Skelby-Gedesby.

I alt 14 børn i de 2 ægteskaber.¹⁹

14-15 *James Miller*, f.mtl. f. i Skotland, død 15/8 1822 i U.S.A. Levede i »naturligt ægteskab« m. frimustice²⁰ *Charlotte Christine Birgitte Cappel* (Cappel), døbt 3/2 1793 på St. Croix, død 19/1 1828 i Christiansted.

Medindehaver af firmaet »Miller, Lamb & Co.« på St. Thomas og »Lamb, Miller & Co.« i Glasgow. Ejer af sukkerplantagen »Charlotte Amalie« på St. Thomas.

8 børn.²¹

Tipoldeforældre

16-17 *Hans Jørgen Garde*, f. 28/2 1713 i Kbh. (Frue), død 25/9 1787 i Vig. G. 5/10 1753 på Anneberggård (Højby sogn) m. *Wiwiche Petrine Friboe*, døbt 21/12 1733 (Højby), begr. 10/10 1783 i Vig.

1752 sognepræst i Vig og Asminderup, 1777 provst i Odsherred.

7 børn, hvoraf 3 sønner blev voksne.²²

- 18-19 *Jens Andersen Reistrup*, f. ca. 1725 på Sjælland²³, utvivlsomt i Reistrup (Regstrup) i Nr. Jernløse Sogn²⁴, død 24/2 1799 i Kbh. (Nikolaj), 74 år. G. ca. 1757²⁵ m. *Anne Marie Larsdatter Lund*, døbt 28/11 1735 i Kbh. (Nik.), død efter 1806.²⁶
9/3 1757 borgerskab som grovsmed i Kbh.²³, Jan. 1783–april 1785 oldermænd for smedelavet²⁷. Boede de første år i Ny Adelgade, senere i Møntergade.²⁸
7 børn.²⁹
- 20-21 *Peder Iversen Qvistgaard*, f. 7/4 1725 på Skikkild (Vejrum sogn ved Holstebro), død 21/5 1807 i Skælskør. G. 22/6 1752 m. *Anna Dorthea Jørgensen*, f. ca. 1736, fntl. i Bogense³⁰, død 26/12 1807 i Skælskør.
Forpagter på Gisselfeld 1754–85. Købte 1/10 1784 Nøragergård i Sæby sogn af Claus Plum i Kalundborg.¹⁷
4 børn, hvoraf 3 døde som små.
- 22-23 *Claus Plum*, f. 1716, fntl. i Vettterslev³¹, død 8/2 1803 i Kalundborg. G. 1 29/10 1757 m. *Cathrine Christine Krag*, f. 1736 i Tranekær, død 20/8 1760 (Vejstrup). G. 2 m. Johanne Marie Ruud, begr. 4/2 1787 i Sæby (Løve herred), 32 år.
Købmand i St. Petersborg, 1765 grosserer i Kbh., 1765-66 ejer af herregården Tiselholt på Fyn, 1766–84 Nøragergård.
3 børn af 1. ægteskab, 1 barn af 2. ægteskab.¹⁷
- 24-25 *Hans Knudsen*, f. 26/4 1724 i Roskilde (Dom), død 9/8 1803 i Kbh. (Helligånds). G. 1 20/10 1751 i Kbh. (Garnisons) m. Gjertrud Bortvig, døbt 26/5 1729 i Kalundborg, begr. 6/7 1757 i Kbh. (Helligånds). G. 2 dec. 1757 m. *Benedicte Sophie Frich*, døbt 29/3 1728 i Slemminge, død 4/7 1791 i Kbh. (Helligånds), 64 år.
1751 ansat i danske kancelli, 1771 registrator, 1780 arkivar og chef for arkivkontoret.
3 børn af 1. ægteskab³², 1 barn af 2. ægteskab.
- 26-27 *Gabriel Rude*, f. 18/10 1744 i Kgs. Lyngby³³, død 13/2 1802 i Vallø. G. 19/7 1774 i Fakse m. *Gertrud Kirstine Gøtzsche*, f. 2/9 1740 (Karrebæk), død efter 1802.
Gartner på herregården Rosenlund (navn fra 1789: Rosendal), senere Gisselfeld og fra 1784 på Vallø.³⁴
Foruden nr. 13 to ugifte døtre.
- 28-29 *John Miller* i Skotland (?)³⁵.
Nærmere om ham og hans hustru ikke oplyst.³⁶
- 30-31 *Hans Michael Cappel*, f. 12/8 1752 i Kbh. (Holmens), forlist ved Norges sydkyst natten til 6/11 1798 under hjemrejse fra Vestindien. G. ca. 1777 m. Kirstine Pedersdatter, døbt 24/3 1736 i Rønne, begr. 19/6 1809 i Slagslunde (hun g. 1 med en skibskaptajn Smidt, med

hvem hun havde 3 børn³⁷). På St. Croix fik Cappel 2 døtre med frimulat *Susanna Uytendahl*³⁸, døbt på St. Croix 3/11 1774 (måske 1773), død 10/7 1847 i Christiansted. Hun, der på sine ældre dage ejede 3 ejendomme i Christiansted, havde børn med 2 andre andre hvide mænd (1, en datter med Jacob Heegaard, 1761–1804, toldkasserer og planter på St. Croix³⁹ og 3, en søn med styrmand, exam. jur. Peter Abraham Wittrog, 1771–1813).

Skibskaptajn i Kbh., borgerskab 23/4 1777²³. Ejede det endnu stående hus, Kongens Nytorv 24, hjørnet af Store Kongensgade. I 1790'erne flere gange på Vestindienfart, hvorunder han opholdt sig længere tid på St. Croix.

Tiptipoldeforældre

32-33 *Christian Hansen Garde*, f. 1681 i Frederikstad i Norge, død 26/1 1743 i Kbh. (Frue) (søn af postmester i Frederikstad, rådmand sst. – 1674 byfoged – Hans Christensen G., fntl. fra gården Vestre Gahre i Spangereid⁴⁰ i Kristianssand stift, død tidligst 1707⁴¹, og Edele Frantsdatter⁴²). G. 1 23/7 1708 i Kbh. (Frue) m. Anne Lauritsdatter, begr. 20/8 1711 sst., 31 år. G. 2 10/2 1712 i Kbh. (Frue) m. *Wilhelmine Jørgensdatter Reerslev*, begr. 21/6 1757 i Kbh. (Trin.), 67 år.

Overvisitør ved toldvæsenet i Kbh.

3 børn af 2. ægteskab.⁴³

34-35 *Hans Friboe*, f. ca. 1675, død 18/12 1747 i Fladstrand. G. 8/2 1730 på Anneberggård (Højby sogn) m. *Anna Dorothea Wildenrath*, f. 2/8 1712 sst., død 19/10 1784 i Vig (dt. af kancelliassessor Christian W. til Anneberggård og Wibeche Margrethe Welding), hun g. 2 m. generalmajor Friderich Wilhelm von Schindel (1690–1755).

Officer; 1725 kaptajn og chef for Odsherreds kompagni af Nord-sjællands nationale infanteriregiment.

6 børn.⁴⁴

36-37 *Anders Jensen*, død 20/5 1768 i Regstrup i Nr. Jernløse sogn, 70 år. G. m. *N.N.*, død 10/4 1783 i Holbæk, 83 år.⁴⁵

Smed i Regstrup.⁴⁶

Flere børn.

38-39 *Lars Pedersen Lund*, død 4/10 1751 i Kbh. (Trin.). G. m. *Anna Pedersdatter*, død 4/6 1787 i Kbh. (Trin.) 79 år. Hun g. 2 31/8 1752 (Trin.) »i sit hus i Møntergade« m. svineslagter Johan Conrad Becker, død 24/10 1787 i Kbh. (Trin.), 72 år.

Svineslagter i Antonistræde, senere Møntergade.

3 børn.

- 40-41 *Ivar Pedersen Qvistgaard*, f. ca. 1683 på Sønder Qvistgård i Vejrum sogn, død 22/5 1764 på Skikkild (Vejrum) (søn af Peder Andersen, Sønder Qvistgård, og Maren Nielsdatter). G. ca. 1718 m. *Kirsten Madsdatter Dahl*, døbt 10/9 1693, død 3/1 1789 (dt. af Mads D. på Overdal i Vejrum).
Ejer af gården Skikkild i Vejrum sogn.
6 børn.⁴⁷
- 42-43 *Jens Jørgensen*, døbt 5/3 1700⁴⁸, begr. 13/10 1780⁴⁹ (Bogense) (søn af fynsk degn Jørgen Pedersen Montanus). G. 1724 m. sin arbejdsgiver Ditlev Withards søster Anna Dorthe Withard, f. 1680, død febr. 1734. G. 2 30/3 1734 m. *Christiane Ulrikke Boring*, f. 1707, død 1772 (dt. af herredsfoged i Lund-Skam herred Søren B.).
Købmand i Bogense.
Flere børn.⁵⁰
- 44-45 *Claus Johansen Plum*, døbt 16/11 1669 i Kbh. (St. Petri), død 26/9 1739 (søn af økonom ved børnehuset på Christianshavn Johan P. og Else Margrethe Bülche). G. 1 1703 m. *Agnethe Kellinghusen*, f. 1675, død 1736 (dt. af urtekræmmer i Kbh. Daniel K. og Cathrine Dam). G. 2 m. Anna Marie Klingenberg.
Sognepræst for Veterslev og Høm.
9 børn af 1. ægteskab⁴⁷.
- 46-47 *Dines Christian Krag*, f. 12/12 1683 i Magleby på Langeland, død 4/5 1749 i Tranekær (søn af sognepræst i Magleby Frank K. og Elisabeth Sophia Rosenstjerne). G. m. *Christiane Zumbildt*, f. ca. 1702, død 1780, begr. 12/4 i Tranekær (dt. af kapt. Jochum Christopher Z. og Cathrine - - -).
Sognepræst i Magleby, senere Tranekær og Tullebølle, fra 1744 ejer af herregården Brolykke. – Hustruen var »kendt som grev Frederik Ahlefeldts elskerinde«⁵¹, og erhvervede ved hans hjælp herregården Hjortholm på Langeland (»Grevinden af Hjortholm«).
6 døtre, 1 søn.⁵²
- 48-49 *Christen Knudsen*, f. ca. 1679, død 10/3 1738 i Roskilde (Dom). G. 1 26/9 1700 sst. m. Cille Bertelsdatter, g. 2 15/12 1712 i Kbh. (Helliggårds) m. *Bodil Damianidatter Steendorph*, f. ca. 1683 i Stenmagle, død 27/9 1728 i Roskilde (Dom) (dt. af sognepræst til Stenmagle og Stenlille Damianus Wilhelmsen S. og Bodil Hansdatter Schade), g. 3 3/8 1729 m. Helvig Cathrine Paulin, f. 1704 i Kalundborg, død 27/5 1730 i Roskilde (Dom) (dt. af købmand Ove P. og Helvig Cathrine Munkgaard), g. 4 26/9 1731 i Roskilde (Dom) m. Bodil Nielsdatter Andeløv ell. Anderløv(e), begr. 29/12 1749 i Roskilde

(Dom), 55 år (dt. af forvalter ved det adelige frøkenkloster Niels Christensen A. og Else Jacobsdatter Steenhoff) (hun g. 1 m. Johan Aagesen, g. 3 m. prokurator Lorentz Broegaard, død 1777).

Ridefoged (forvalter) ved Københavns Universitets gods ved Roskilde.

6 børn af 2. ægteskab, 1 søn af hvert af de 2 sidste.⁵³

50-51 *Johan Adolph Frich*, f. omkr. 1670, død 4/7 1736 i Nykøbing F. G. marts 1727 (Musse) m. »francesse« *Marguerite Julie Sevin*, f. 12/7 1700 i Kbh. (fransk reformert), død sst. 14/2 1780 (Helligånds) (dt. af parykmagermester Pierre S. og Françoise Guerin.

1689–97 sekondløjtnant i Prins Georgs regiment, i 1720'erne ridefoged på herregården Bramsløkke på Lolland. 1732 regne- og skrivemester ved latinskolen i Nykøbing F.

2 døtre blev voksne.⁵⁴

52-53 *Lars (Lauritz) Jensen Rude*, død 29/10 1766 i Vindbyholt (Roholte sogn), 68 år. G. 1 m. N. N., død ca. 1740⁵⁵, g. 2 m. *Amalie Margrethe Clausen*, død 29/3 1801 »i Søndermarken« (Frederiksberg), 78 år.⁵⁶

Gartner på Sorgenfri hos prinsesse Sophie Hedvig og fortsatte efter hendes død i marts 1735 i tjeneste hos kongen, fra 1742 kronprins Frederik (V). Entlediget 1748 i tilslutning til Frederik V's overladelse af Sorgenfri til sin moster Sophie Caroline, enkefyrstinde til Ostfriesland. Modtog fra 29/9 1748 en pension på 150 rdl. årlig fra Partikulærkassen.^{57,58}

2 børn i 1., 4 i 2. ægteskab.

54-55 *Henrik Götzsche*, f. 1706 i Krempe i Holsten, død 13/5 1755 (Karrebæk). G. 1 m. *Margrethe Nielsdatter Pors*⁵⁹, begr. 17/4 1743 (Karrebæk), g. 2 m. Christiane Frederikke Plesner, f. 1710, død - - - (dt. af sognepræst til Skellerup-Ellinge Hans Philip P. og Else Mathiasdatter Reutze).

Forvalter af Saltø, Harrested og Førsløv godser på Sjælland.

4 børn af 1. ægteskab og 4 af 2. ægteskab.⁶⁰

56-59 ikke oplyst.

60-61 *Bent Christensen Cappel*, døbt 27/11 1695 i Kbh. (Holmens), begr. sst. 6/6 1770 (søn af koffardiskipper i Laksegade Christian Hansen C., død 4/6 1734, 85 år, og Berethe Bendtzdatter, begr. 28/2 1736, 77 år). G. 1 m. Anna Magdalene Hansdatter, begr. 14/11 1737 (Holmens), 40 år, g. 2 16/5 1738 (Helligånds) m. *Anna Magdalena Michelsdatter*, begr. 29/3 1776 (Holmens), 60 år (steddatter af maler Hans Michael Harder⁶¹).

Koffardiskipper i Kbh. (Laksegade) og Lysestøber.

5 børn blev voksne.

62-63 *Lucas Uytendale, baron v. Bretton, død på St. Croix 25/2 1786, eller hans søn i ægteskab m. Marie Boudewyn Johannes Balthasar U., død 1779, eller hans ældste søn af 2. ægteskab m. Margrethe Moth Frederik Moth U. (1752–1813).* – En af disse fik barnet Susanna (nr. 31) med samboinde (3/4 neger) *Charlotte Amalie Bernard, f. på St. Croix ca. 1753, død i Christiansted 7/5 1856.*⁶² Hun var slavinde og tilhørte i 1770'erne og 80'erne baron Lucas.⁶³ 1788 tilhørte hun generalauditør og kasserer L. Egtved, hvis svoger John Ayres samme år blev gift med Gertrud Uytendale, og blev 1793 solgt på auktion til fordel for den bortrømte Eigtveds bo. Her blev hun købt af sin »svigersøn« Hans Cappel (nr. 30), som frigav hende kort efter⁶⁴. Amalie Bernard havde endnu en datter Lucie Assenius (1777–1869), der først fik fri brev 14/12 1795.³⁸

Lucas Uytendale kom 1750 fra St. Thomas til St. Croix, hvor han efterhånden erhvervede flere plantager og andre ejendomme. 30/12 1763 optaget i adelsstanden som Baron von Bretton.⁶⁵ Måske er han ikke fader til Susanna Uytendahl; men i så fald er han farfader og dermed stamfader til den vestindiske efterslægt.

Noter

Eengang for alle henvises f.s.v. angår slægten Garde til Elvius og Hiort-Lorentzen: Danske Patriciske slægter I, 1891 s. 126 ff, f.s.v. angår Knudsen til H. F. Garde: Universitetets Ridedefoged i Roskilde Christen Knudsen og hans nærmeste Efterkommere, Persh. T. 1967-68 s. 139-53, og f.s.v. angår de vestindiske forfædre til samme: Samboinden Charlotte Amalie Bernard og hendes Efterkommere indtil 5. led, Persh. T. 1971, s. 211-27.

1. Louis Bobé. Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds, VII s. 470 ff og samme: Antegnelser til Henrik Steffens' »Was ich erlebte« Persh. T., 1946, s. 1–24.
2. T. V. Garde: Beskrivelse af Expeditionen til Julianehaab-District 1893 (særligt af Meddelelser om Grønland XVI, 1894).
3. Se iøvrigt Dansk biografisk leksikon (DBL), 3. udg. V, s. 120-21.
4. Hans Georg Garde (1889–1984) gik også ind i marinen, hvor han blev premierløjtnant 1911, men fik sin livsgerning i Det forenede Dampskibsselskab, hvor han i mange år var leder af passagerafdelingen. Var desuden bl.a. radioamatør og medstifter af den danske statsradiofoni (nu Danmarks Radio) (se S. E. Pontoppidan og J. Teisen: Danske søofficerer 1933–82, Kbh. 1984, s. 148-49).
5. Stamtavlen i Patriciske Slægter har ligesom DBL, 1. udg., fødested Kbh., medens Th. Topsøe-Jensen i DBL, 2. udg. (1935) og i den samme år udkomne »Officerer i den dansk-norske Sæetat 1660–1814 og den danske Sæetat 1814–1932« har fødested Allinge, hvor moderen måske har været på besøg.
- 5a. Skibets besætning bekostede en mindesten på graven (Politiken 23/12 1885).
6. »På Orlogstogt til Vestindien for 100 år siden«, breve fra H. G. F. Garde, ved H. F. Garde, Kbh. 1962.
7. Se iøvrigt DBL, 2. udg. VII, 1935, s. 617-18.
8. Kommandør Alfred Garde (1858–1944), adjunkt, cand. teol. et mag. Peter Svane Garde (1866–1919), tekstilkonservator Anna Elisabeth Garde (1870–1966), 1920 gift Schmedes, og

- overmeteorologass. Agnes Garde (1876–1966).
9. Hirsch: Danske og norske Officerer 1648–1814 (RA) og Falk-Jensen og Hjorth-Nielsen: Candidati og examinati juris m.m., II 1955, s. 11-12.
 10. 1842–45 formand for borgerrepræsentationen i Sæby; »var på mange måder forud for sin tid« (Sæby Købstads Historie, 2, af Ejnar Jakobsen, Sæby kommune 1970, s. 11).
 11. Se i øvrigt bl.a. Carøe: Den danske Lægestand 1786–1838, 1905, s. 112.
 12. Persh. T. 1971, s. 224.
 13. Sønnen H. G. Garde, Gothersgade 130 (nu gadenr. 89), oplyste ved hendes død (Hof- og Stadsrettens skiftekommission, forseglingsprotokol 1819, protokol 2, s. 212), at moderen opholdt sig hos ham på besøg, men boede i Farum. Familien har således allerede på det tidspunkt haft tilknytning til Farum, hvor H. G. Garde og hans mange børn senere beboede et gammelt hus neden for kirken, som efterkommere ejede indtil ca. 1960.
 14. C. A. Garde: Om mine Bedsteforældre og mine Forældre, manuskript i familieje.
 15. O. H. Clementsen: Fortegnelse over Flints Portrætstik, Kbh. 1924, nr. 41.
 16. Den ældste søn, den kendte kommandør og marinehistoriske forfatter Hans Georg Garde (1790–1875) (DBL 3. udg. V, s. 118-19) var slægtens første søofficer, og hans 2 ældre søstre blev begge gift med søofficer, iøvrigt 2 brødre, Conrad Woldemar Nielsen (1771–1819) og Peter August Nielsen (1774–1811), se det i note 5 anf. værk.
 17. Erhard Qvistgaard, Stamtavle over Slægten Qvistgaard fra Weirum, 2. udg. 1923, og Gerhard Grove: Slægten Plum, 1903.
 18. Sønnen Claus Peter Qvistgaard (1788–1871) blev grosserer og fattigforstander i Kbh.
 19. Persh. T. 1967-68, s. 149-51.
 20. 1/4 neger, jfr. engelsk »mustee«, barn af en mulat og en hvid.
 21. Persh. T. 1971, s. 220–21.
 22. De 2 yngste blev præster og har begge fået en talrig efterslægt.
 23. Borgerskabsprotokol 1749–84 (Kbh. stadsarkiv).
 24. Kirkebog for Nr. Jernløse beg. først 1743, men i de flg. år optræder ofte »Anders Smed« i Reistrup og hans kone.
 25. Vielsen ikke fundet; muligt Nikolaj, hvis vielsesprotokol er gået tabt; findes ikke i kopulationsprotokollen.
 26. Levede ved svigersønnens død nov. 1806. Begr. ikke fundet i Kbh. Muligvis identisk med Anna Marie Larsdatter, død 7/11 og begr. 14/11 1823 i Farum, 83 år (skulle dog i så fald være 88 år), jfr. note 13.
 27. Lavsprotokol for smedelavet 1749–1812 (Kbh. stadsarkiv). En broder Lars Andersen Reistrup blev 16/11 1765 optaget som frimester. Han var senere smed i Regstrup og blev i 1776 værts-husholder i Holbæk; en søn af ham Anders Chr. Reistrup, blev 1795 exam. jur. (Falk-Jensen og Hjorth-Nielsen III, 1957, s. 402, hvor fødestedet fejlagtigt er angivet som Sdr. Jernløse i stedet for Nr. J.).
 28. Skattemandtal 1762, folketæll. 1787; han havde sidstnævnte år 2 smedsvende og 3 læredrenge.
 29. Den ældste søn, Lorentz Rejstrup, døbt 8/8 1758 (Nikolaj), blev student 1779 og var nogle år omkring 1800 boghandler i Kbh. (hjørnet af Pilestræde og Sværtegade) og kasserer ved »Det stigende Livrentesocietet« (vejviser 1801), ca. 1809 lærer og senere skolebestyrer i Kbh. (Erslev: Supplement til alm. Forfatterlexikon, 1864). Han blev morfader til forfatteren og litteraturhistorikeren Otto Borchsenius (1844–1925), DBL 3. udg. II, s. 363-64) (Historiske Meddelelser om Kbh. 1921-22, s. 520 m. note 3).
 30. Dåben ikke fundet i Bogense; en broder blev døbt 26/3 1735; kirkebogen har la-

- kune 1736–38.
31. Kirkebog ikke bevaret.
 32. Persh. T. 1967-68, s. 145.
 33. Kirkebogen for Kgs. Lyngby (1646 ff) er meget vanskelig at tyde og har lakune for årene 1738–44. Gabriel Rude søgte 1790 optagelse i Enkekassen, men sognepræsten i Lyngby kunne »formedelst Mangel i Kirkens Ministerialbog« ikke bevidne, at Rude som påstået var født 1744. Hans endnu levende moder, boende Søndermarken på Frederiksberg, afgav imidlertid edelig erklæring om, at både faderen og dåbsvidnerne forlængst var døde, og at sønnen var født 28/10 1744 (Enkekassen nr. 2520, RA).
 34. H. Nilaus Jensen: Vallø Stiftshave og dens Gartnere gennem 200 År (Gartner-Tidende, 54. årgang 1938, s. 257–60).
 35. Ved dåb 9/12 1817 af James Millers søn John Henry (St. Thomas kirkebog for kulørte 1788–1813) nævnes som faddere bl.a. »John Miller sen. og jun.«.
 36. Iflg. en familietradition skulle hustruen høre til den skotske slægt Montrose.
 37. Om 2 døtre kan læses i Mogens Kai Nørregaard: Vedrørende fem portrætter i pastel af maleren Hornemann (Kulturminster, ny række IV. 1961, s. 211–23).
 38. Fribrev af 21/3 1786 (Mandtalen over frifarvede i Christiansted Jurisdiktion 1816, RA).
 39. Datteren Anna Elizabeth Heegaard (1790–1859) var generalguvernør Peter von Scholtens veninde og trofaste støtte gennem en lang årrække, se bl.a. H. F. Garde: Anna Heegaard og Peter von Scholten (Persh. T. 1958, s. 25–37). – I ægteskab med Dorcas Lillie Rogers fik Jacob Heegaard året efter datteren Maria (1791–1860), som blev g. m. den danske søofficer Hans Peter Holm (1772–1812), helten fra »Najaden« kamp mod englænderne ved Lyngør, og blev farmoder til lederen af Konebåds-ekspeditionen 1883–85, senere kommandør Gustav Holm (1849–1940).
 40. Ny oplysninger om Østre og Vestre Gahre er fremkommet i Olav Njerve: Spangereid, Folk i bygda gjennom tide- ne, 1965–68, hefte II, s. 71 ff. I en skattele- liste for Gahre fra 1594 nævnes bl.a. en skydsskipper Christen Garde (jeg tak- ker dr. phil. Dagmar Sivertsen, Oslo, for denne henvisning).
 41. Rentekammeret behandlede 19/2 1707 et forslag fra ham (Relations- og Reso- lutionsprotokol 8/1–30/6 1707, fol. 141–42, RA); sagen synes ikke afsluttet.
 42. Iøvrigt henvises til Martin Dehli: Fre- derikstad Bys Historie, Oslo 1960, I, s. 219 og flere steder, og til Th. Hauch- Fausbøll: Nogle Oplysninger om den ældste kendte mand af Slægten Garde, Personalhistoriske Samlinger, 1900–13, II s. 127–32. Hauch-Fausbølls her udtalte formodning om, at Hans Garde – der i et bønsskrift fra 1704 nævner sin »svoger« biskop Germer i Viborg – skulle have været gift (1 eller 2) m. Hen- rik Gerners søster Martha, om hvem iøvrigt vides, står fremdeles hen i det uvisse.
 43. Datteren Sophie Marie blev gennem sit ægteskab m. dr. med. Tobias Wirth mormoder til historikeren, bibliotekar E. C. Werlauff (1781–1871) se DBL 3. udg. XV s. 394–97, og E. C. Werlauff: Erindringer af mit Liv, Memoirer og Breve XIII, 1910, s. 6 ff.
 44. Se i det hele Paul Hennings: Slægten Frieboe, Persh. T. 1916, s. 231–41. Søn- nesønnen Frederik Caspar Conrad Fri- boe, f. 7/3 1767, døde 14/3 1846 i Lyngby (Frieboeshvile) som slægtens sidste mand.
 45. I kirkebogen for Nr. Jernløse kaldes hun konsekvent »Anders Smeds Kone«, og ved hendes død hos sønnen Lars i Holbæk benævnes hun »Lars Rei- strups Moder«. Således kunne en gift kvinde i de tider gennem et langt liv for- blive anonym. Måske har hun heddet - - - Larsdatter.
 46. 1732 blev han optaget i smedelavet i

- Holbæk mod at svare sædvanlig afgift og tillige en anpart af byens skatter (Albert Thomsen: *Holbæk Købstads Historie*, 1936-37, bind 1, s. 414).
47. Se den i note 17 nævnte stamtavle.
 48. Emmy Larsen: *Fra det gamle Bogense*, Odense 1967, s. 66 ff, hvorfra også de øvrige oplysninger om ham og hans 2 ægteskaber hidrører.
 49. Det i note 48 nævnte arbejde har 1788, men kirkebogen har 1780 og anfører, at han var 80 år.
 50. Den ældste søn Søren (1735–1823), der antog navnet Borring, overtog senere den gamle købmandsgård i Østergade i Bogense.
 51. Danmarks Adels Aarbog 1946, tillæg s. 59-60; se om hende også »Danske Slotte og Herregårde«, anden udgave, 8, s. 360, 406 og 413.
 52. 4 døtre blev gift m. præster. – Sønnen Johan Christopher (1724–89), officer, blev 1759 adlet under navnet von Kragenskjold og blev 1768 gift m. hofbygmester Eigtveds datter Sophie Magdalene (1747–70); hun fødte ham en datter, der døde ugift, hvormed adelsslægten uddøde (D.A.A. 1946, tillæg s. 59-60).
 53. Persh. T. 1967-68, s. 142-44. Den yngste søn, Johannes Knudsen (1732-76) blev stamfader til en vidt forgrenet efterslægt i Norge (H. F. Garde: *Ridefoged Christen Knudsen og hans efterkommere i Norge*, Norsk slektshistorisk tidsskrift 1982, s. 396-413).
 54. H. F. Garde: *Gamle Knudsens 2. ægteskab*, 4 francesser og deres slægt (Persh. T. 1983, s. 1-13).
 55. Lars Rude fik 6/7 1740 tilladelse til at sidde i uskiftet bo med sine og den afdøde hustrus fælles, umyndige børn (Danske Kancelli, sjæll. registre 1739-40 nr. 264, RA).
 56. Hun boede 1801 hos datteren Mette Margrethe Rude og svigersønnen Rasmus Knudsen, »Opsynsmand over Søndermarken«. Hun må have kendt den unge Oehlenschläger.
 57. Kgl. resol. nr. 3 11/1 1749 (Partikulærkammer resol. protokol 1749, s. 2-4, RA), jfr. senest Partikulærkasseregnskab 1766, fol. 130. Ved kgl. resol. nr. 45 15/3 1767 (resol. prot. 1767, s. 112-13) bevilgedes der enken en pension på 50 rdl. årlig.
 58. Rude var maj 1751 blandt 15 ansøgere til en gartnerstilling på Jægersborg (Rentekammeret, relations- og resolutionsprotokol 1751 nr. 118, RA). – Om Lars Rude se i øvrigt H. C. Roede: *Fortegnelse over Hofetaten (kartotek i RA) og E. Nystrom: Lyngby Sogn i Fortid og Nutid*, 1934, s. 114-15 m. note s. 324. – Når Johannes Tholle anfører (»Jægersborg Slotshave og Allé« i *Meddelelser fra historisk-topografisk Selskab for Gjentofte Kommune*, 1932, s. 403), at Lars Rude blev antaget som gartner på Jægersborg efter Johan Arnet, ses dette ikke at have været tilfældet. Der var i 1738 tale om, at Arnet ikke kunne klare sig med den på den tid gældende ringeløn, hvorfor man – dersom der ønskedes en forandring – bragte Rude »som baade er habil og formuende« i forslag (brev fra regimentsskriver Thomas Hansen til kammerherre Gram, 19/8 1738, i pakke med papirer vedr. Eremitagen og Jægersborg, RA); men denne forandring ses ikke at være sket. – I sine sidste år virkede Rude som gartner på herregården Lindersvold. Den ældste søn Peder Rude, f. 1734, var ved faderens død gartner på skatmester Heinrich Carl Schimmelmanns gods Ahrensburg i Holsten (skifteprotokol for Lindersvold og Strandegård godser 1707-71, LAK).
 59. M. Gøtzsche og Poul Gøtzsche: *Stamtavle over Familien Gøtzsche*, Fredericia 1925, hvortil i øvrigt henvises, har ikke efternavnet Pors, som imidlertid fremgår af dåbsattest 19/1 1790 for datteren Gertrud Kirstine ved ægtefællen Gabriel Rudes optagelse i Enkekassen, jfr. note 33.
 60. Fra 2 af disse nedstammer slægten

Gøtzsche.

61. Maleren N. A. Abildgaards første læremester (DBL 3. udg. I s. 25).
62. På sine gamle dage havde hun på sin væg portrætter af 3 baroner Bretton uden med vished at kunne sige, hvem af dem der var fader til Susanna (fortalt af efterkommere).
63. Ved testamentkodicil af 6/5 1785 bestemte baron Lucas, at Susanna efter hans død skulle frigives fra alt slaveri på vilkår, at hun i 6 måneder skulle forblive hos hans datter Gertrud, når hun blev gift (Christiansted Byfogedarkiv, registrerings- og vurderingsprotokol for borgere og plantere 10/2 1785–29/9 1789, RA).
64. Fribrev af 14/5 1793 (det i note 38 nævnte mandtal).
65. C. E. H. Schøller: Nogle oplysninger om Familien Baron von Brettons Op-rindelse (Persh. T. 1916, s. 317–24).

Supplement til magisterpromotioner i København 1544–1585

Af

Vello Helk

På grundlag af F. E. Hundrups optegnelser publicerede H. F. Rørdam 1882-83 i nærværende tidsskrift (Bd. III-IV) en fortegnelse over magisterpromotioner ved Københavns universitet fra reformationen til 1660. For det 16. århundredes vedkommende var dette arbejde dog for en stor del baseret på hans egne undersøgelser. Rørdam beklagede tabet af universitetsmatriklen før 1611, hvorfor han måtte nøjes med tilfældig bevarede akademiske dissertationer og programmer, suppleret med notitser fra Rasmus Vindings værk »Regia Academia Hauniensis« (1665). Derfor er Rørdams oplysninger fra denne periode brudstykkeagtige, undertiden suppleret med formodninger.

Denne mangel kan nu afhjælpes efter et fund i Genealogisk-Heraldisk Selskabs samlinger i Rigsarkivet. Blandt de papirer, som den genealogiske samler Ernst Albrecht von Bertouch (1745–1815) har efterladt sig, findes et læg, som angives at indeholde oplysninger om danske lærde (Gen. 2°, nr. 33 B/64). Ved nærmere eftersyn viser det sig, at det drejer sig om Rasmus Vindings optegnelser til universitetets historie, nemlig lister over rektorer, professorer, dekaner samt promoverede, desuden bisper, hofpræster, livlæger, sognepræster ved Helligåndskirken og St. Nicolai kirke i København, rektorer i Sorø og på Herlufsholm m.m. Mens oplysninger om doktorpromotioner ikke synes at indeholde nyt, og listerne over baccalaureusgrader kun angiver antallet af promoverede, er de tilsvarende lister over magisterpromotioner anderledes nyttige. Desværre mangler i de renskrevne lister siderne med magisterpromotioner 1565–1647, men heldigvis er forarbejderne bevaret. I disse har Vinding indtil 1615 noteret oplysningerne uden kronologisk orden. En hyppig tilføjelse »disp.« bevidner, at de anførte navne overvejende stammer fra disputatser og programmer, hvoraf de ældste nu er tabt.

Vindings liste indeholder to promotioner, som Rørdam ikke kender, nemlig 21. marts 1556 og 21. maj 1558. For de fleste andres vedkommende får vi nu formentlig en komplet liste, som tillader at korrigere Rørdams re-

konstruktionsforsøg. Promotionen den 30. september 1585 kendes af Rørdam, men ikke navnene på de promoverede, som nu bliver leveret af Vindinges liste. Derefter stemmer hans og Rørdams lister stort set overens. De få afvigelser skyldes fejlskrivning eller den omstændighed, at der er blevet brugt forskellige kilder (enten program eller matrikel), dette gælder både datering og stavning af navne.

De supplerende oplysninger giver anledning til at korrigere adskillige biografier. De viser også det stærke skotske islæt i begyndelsen; 1545 promoveredes to skotter. Året efter fik den senere biskop i Åbo Petrus Follingius dansk magistergrad. Odensebispen Niels Jespersen fik sin grad 1556 og ikke som antaget af Rørdam 1555. Blandt promoverede 1585 var den senere biskop i Århus Jens Giødesen og hans kollega i Trondheim Isak Grønbæk. Den sidste har altså ikke som hidtil antaget taget sin grad i Rostock.

Det må dog tilføjes, at heller ikke Vinding er komplet. Der mangler promotionen den 1. maj 1554 med fire kandidater (navne hos Rørdam), og den 20. juni 1559 med fem magistre, hvis navne ikke kendes. Rørdam har i øvrigt den sidste oplysning fra Vinding (s. 93), men denne promotion mangler desværre i listen, og derefter forbliver denne stadig ukomplet i det 16. århundrede.

Nedenfor bringes de nye og korrigerede promotionslister fra 1544 til 1585, dog ikke fra 8.3.1558, hvor kun datoen er ny, 7.7.1565, 6.7.1566 og 15.9.1571, hvor kildegrundlaget er samme (hos Vinding med tilføjelsen »disp.«) samt 1572, som ligeledes er identisk. Kildehenvisningerne findes ved de enkelte navne; foruden biografiske leksika og Wibergs præstehistorie er benyttet H. F. Rørdams »Kjøbenhavns Universitets Historie 1537–1621« (1868–77, cit. KUH).

1544 23. marts (hos Rørdam 23. april). Kun dekan mag. Jørgen Boie nævnes, de promoveredes antal angives at være fem. Senere anføres (måske på grundlag af konsistoriets forhandlingsprotokol) fire navne (Christiernus Bruno, Johannes Frisius, Georgius Scotus og D. Jonas), men de er atter overstreget. Rørdam mener ikke, at promotionen fandt sted. *Georgius Scotus* kan være identisk med *Georgius Preston Scotus*, der fik graden 1545.

1545 14. maj (disp., dog måske 14. marts, da promotionen angives at have fundet sted 23. marts (die luna post iudica), i øvrigt var 14. maj Kristi Himmelfartsdag)! Dekan mag. Jørgen Boie promoverede fem magistre:

1. *Hans Mønster* (Johannes Spithoff) (Johannes Monasteriensis), se Rørdam.
2. *Jon Andersen* (Dn. Jonas Andreæ Ludimagister Hauniensis). Rektor i København 1544–49, teologisk lektor i Oslo 1549–55.
3. *Eiler Hansen Malmø* (Hilarius Malmogiensis), se Rørdam.
4. *Georgius Preston Scotus* (se ovf. under 1544). Måske identisk med Jørgen Preston (d. 1553), leder af Christian 3.s kantori?
5. *Jacobus Scotus*

Jon Tursen, der nævnes hos Rørdam, blev magister i Leipzig 28. dec. 1537.

- 1546 8. april (promot.). Dekan mag. Niels Henningsen promoverede fem magistre:
1. *Jørgen Merup* (Dn. Georgius Meropius Jutus).
 2. *Christen Mortensen Morsing* (Christianus Martini Morsingius Jutus), se Rørdam.
 3. *Rasmus Glad* (Erasmus Lætus Ingelardus Jutus), se Rørdam.
 4. *Petrus Follingius Suecus*. Biskop i Åbo (d. 1562), se KUH I, s. 346.
 5. *Jørgen Pedersen* (Georgius Petri Fionius)! Måske J. Beyerschow fra Nyborg, imm. i Rostock 1542, bacc. 1544 (Georgius Fionius).
- Rørdam nævner desuden *Hans Albertsen*, professor i dialektik, der ikke findes i Vindings lister.
- 1549 9. nov. (disp.)! Dekan mag. Johan Lübbecke promoverede fire magistre:
1. *Albert Meier* (Albertus Major), af Rørdam placeret under 1550.
 2. *Tyge Jensen* (Tycho Joannis Scanus). Måske mag. Tyge, rektor i Lund ca. 1557 (G. Carlqvist, Lund stifts herdaminne II:4, s. 477 f.). Hans navn er glemt i Vindings renskrift af magisterlisten.
 3. *Niels Poulsen* (Nicolaus Pauli Concionator in arce Hauniensi), ikke hos Wiberg.
 4. *Jost Nielsen* (Jodocus Nicolai Nyburgius), se Rørdam.
- 1550 13. dec. (disp.). Dekan mag. Hans Albretsen promoverede en magister:
1. *Esberrn Pedersen* (Esberrnus Petri Rector Scholæ Arhusiensis), pr. v. Århus domkirke (d. 1664/67).
- Rørdam har *Albert Meier*, der blev promoveret året før.
- 1552 2. april (disp.). Dekan mag. Peder Parvus promoverede to magistre:
1. *Christoffer Grall* (Christophorus Grallius Lector Otthon.), se Rørdam.
 2. *Laurids Cymmerius* (Laurentius Coldingensis Rector Otthon.). Senere pestlæge i Wien, se Medicinsk Forum 33, 1980, s. 82 ff., og Rørdam.
- 1555 Dekan mag. Hans Albertsen promoverede fire magistre:
1. *Claus Lauridsen Skavbo* (Nicolaus Schavenius Professor Mathem. Hauniensis), se Rørdam.
 2. *Tyge Asmundsen* (Tychicus Asmundi Concionator junioris Principis Frederici), se Rørdam.
 3. *Jacob Christensen Krabbe* (Jacobus Christierni Krabbe). Måske søn af Christen K., pr. i Husby (Ribe stift)?
 4. *Samuel Mejer*. Pr. Nortoft (d. 1610), imm. i København ca. 1548, opholdt sig i byen endnu 1554-55 (KUH IV, s. 62 f.)
- Rørdam formoder, at de to sidste har været *Niels Jespersen* og *Niels Nielsen Kolding*, der imidlertid tog graden året efter.
- 1556 21. marts. Dekan mag. Johannes Spithoff (Hans Mønster) promoverede seks magistre:
1. *Niels Jespersen* (Dn. Nicolaus Caspari), se Rørdam (under 1555).
 2. *Absalon Pedersen Beyer* (Dn. Absalon Norvegianus), pr. i Bergen (d. 1575).
 3. *Lucas Andersen* (Lucas Andreæ), fra Køge, pr. i Herfølge (d. 1584).
 4. *Niels Pedersen Kolding* (Dn. Nicolaus Petri Coldingensis). Måske hofpræst Niels Nielsen Kolding, der omtales som magister 1556, se Rørdam (under 1555).
 5. *Oluf Bjørnsen* (Dn. Olaus Ursinus)! Måske pr. i Nyborg (sml. KUH I, s. 703).
 6. *Niels Otzen* (Dn. Nicolaus Otzen). Måske den Niels Otzing, der nævnes i universitetets regnskab 1553/54 (Danske Magazin 3. rk. VI, 1860, s. 252).
- 1558 21. maj (disp.). Dekan mag. Claus Lauridsen Skavbo promoverede to magistre:
1. *Hans Mogensen* (Johannes Magni), se Rørdam.
 2. *Oluf Hansen* (Olaus Johannis). Måske imm. 29.7.1557 i Rostock (fra Ribe)?
- 1562 11. apr. (disp.). Dekan mag. Claus Lauridsen Skavbo promoverede fire magistre:
1. *Mogens Madsen* (Dn. Magnus Matthiæ Helsingburgensis), se Rørdam.

2. *Søren Kjeldsen* (Severinus Chilianus Rhandrusiensis), se Rørdam.
 3. *Christen Nielsen Kolding* (Christiernus Nicolai Coldingensis).
 4. *Didrik Stub* (Theodoricus Stub Viburgensis). Søn af borgmester i Viborg Mads Stub (A. Heise, *Diplomatarium Vibergense*, 1879, s. 360) fik 1565 pantebrev på kronens part af tiende i Junget og Torum sogne, 1567 og 1570 i Vorde sogn (Kancelliets Brevbøger).
- 1564 Jan. Under dekan mag. Johannes Sascerides promoverede vicedekan mag. Claus Lauridsen Skavbo tre magistre:
1. *Hans Philipsen de Prato* (Johannes Pratensis), se Rørdam.
 2. *Peder Sørensen* (Petrus Severini), se Rørdam.
 3. *Laurids Villadsen* (Laurentius Vilhadi Ludimoderator). Fra Haderslev, rektor i København (Vor Frue skole) (d. 1576).
- Rørdam har i stedet for den sidste *Laurids Tuesen*, der var rektor i København i beg. af 1564, mens Laurids Villadsen blev det først 1575 (sml. KUH II, s. 708 f., 714 f.).
- 1580 15. okt. (disp.). Dekan mag. Jørgen Dybvad promoverede fem magistre:
1. *Hans Lauridsen* (Dn. Johannes Laurentii Nestediensis Pastor Vordenburgensis), pr. i Vordingborg (d. 1593).
 2. *Hans Christensen Sthen* (Dn. Johannes Christiani Roeschildensis Concionator Helsingorensis), se Rørdam.
 3. *Albret Hansen* (Albertus, Dn. Johannis Albertii filius, Rector Helsingorensis), se Rørdam.
 4. *Anders Christensen Vejle* (Andreas Christiani Vellejus Rector Fridericburgensis), rektor Frederiksborg, sen., kannik i Århus.
 5. *Jacob Poulsen Bager* (Jacobus Pauli Pistorius Hauniensis Rector Herlufsholmensis), rektor på Herlufsholm, sen. pr. i Nysted (d. 1593).
- 1585 30. sept. Dekan mag. Jørgen Dybvad promoverede seks magistre:
1. *Jens Giødesen* (Dn. Johannes Ægidius Ripensis Pastor ad D. Nicolai), sen. biskop i Århus (d. 1626).
 2. *Hans Lauridsen* (Dn. Johannes Laurentii Hauniensis ad D. Virginis Symmista), kapellan ved Vor Frue kirke (d. 1596).
 3. *Johannes Henrici Germanus Hassus*.
 4. *Jacob Hansen* (Jacobus Johannis Alburgensis). Måske imm. i Rostock i nov. 1582?
 5. *Erik Christoffersen Dybvad* (Ericus Christopheri Dybvadius). Søn af professor Jørgen Dybvad (se KUH III, s. 500).
 6. *Isak Sørensen Grønbæk* (Isaacus Severini Groenbechius). Biskop i Trondheim (d. 1617).

Til barsel på Mindstrup 1567. En optegnelse i en gammel bog.

Af

Urban Schrøder

Får man en gammel bog i hænde, må man aldrig forsømme at se efter, om tidligere ejere har skrevet noget på de hvide blade før og bag i bogen. Her kan nemlig ofte findes oplysninger, som for længst er gået i glemmebogen, men som nu kan udfylde huller i vor lokal- som personalhistoriske viden.

Dette er tilfældet med et exemplar af Philip Melanchthons forklaringer til Matthæus-evangeliet. Indholdet af bogen, som er trykt i Wittenberg 1558 under titelen »CONCIONES EXPLICANTES INTEGRVM EVANGELIVM S. MATTHÆI«¹ – Prædiker til forklaring af Sanct Matthæus' rene evangelium – er egentlig prædikener holdte i stadens kirke af magister Sebastian Froschel, men førte i pennen af Melanchthon, der også i sit elegante latin indleder bogen med sit »Sapphicon« om de hellige engle – det digt, der siden blev til salmen

O gode Gud, vi takke dig,
Dit Navn vi prise hjertelig,
At du har skabt din Englehær,
Som dig omringer, hvor du er.²

Bogen har tilhørt en af vort 18. århundredes store bogsamlere, embedsmanden og forfatteren Bolle Willum Luxdorph, hvis kendte superexlibris, det i guld trykte elefanhoved pryder bindets forside. Men længe før den kom i denne mands eje, tilhørte den Iver Christensen Holm, der fra 1603 til sin død 1635 var præst ved Sct. Catharinæ kirke i sin fødeby Ribe³. Han nedskriver sit latiniserede navn på titelbladet: »Iuarus Christiani Hollm« og tilføjer ordene: »Jesum comitem habe« – hav Jesus som Din ledsager. Her erfarer vi, at denne sentens åbenbart er Iver Holms symbolum eller valgsprog – begyndelsesbogstaverne i dens tre ord er jo også hans navns tre initialer.

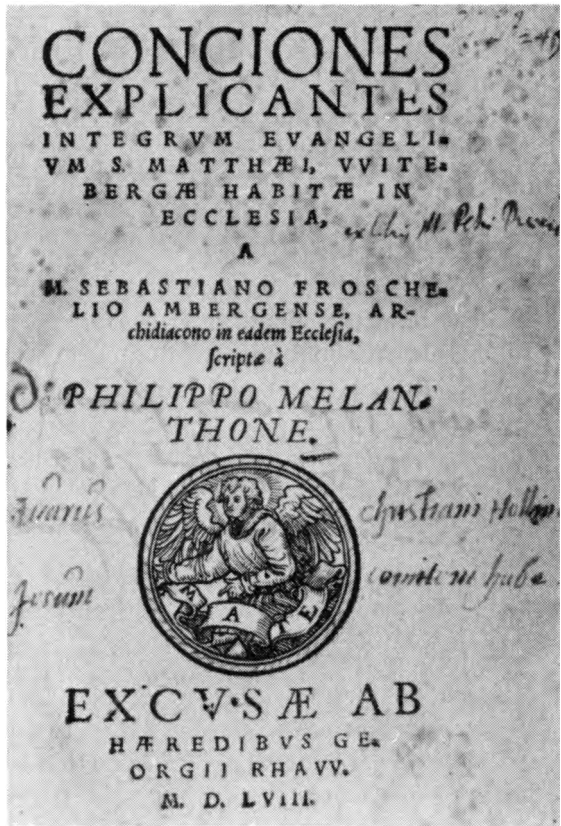
Men også en endnu tidligere ejer af bogen – vel dens første – får vi oplysning om, idet titelbladet bærer endnu et navn: »ex libris M. Petri Olavi« – af Magister Peder Olufsens bøger. Efternavnet er her vanskeligt at læse.

Men har vi læst ret, er her tale om den magister Peder Olufsen, der er søn af borgmester i Ribe Oluf Pedersen og efter nogle års studier i Wittenberg vinder magistergraden 1569 og samme år bliver præst i Bredsten og provst for Jelling sysselprovsti⁴. Et notat øverst på titelbladet nævner, hvad han har betalt for bogen, men er idag næsten ulæseligt. Købt den kan han senest have gjort i begyndelsen af året 1564. Thi et latinsk notat på ark Pp blad 5 omtaler, at Ribe-biskoppen, magister Poul Madsen holdt prædiken i domkirken i påsken dette år.

Bogen er bleven flittigt brugt af denne sin første ejer. Det viser de mange understregninger med blæk og de talrige tilføjelser i margin, der alle er skrevne med samme særprægede, hastige og derfor svært læselige håndskrift. Også ejerens efternavn på titelbladet er som nævnt svært at læse. Men at vi her *må* læse »Olavi« og altså møder ripenseren, borgmestersønnen Peder Olufsen, støttes af nævnte notat om biskoppens påskeprædiken i domkirken. Her står nemlig ikke »*in Basilica*«, hvilket er den almindelige latinske betegnelse for en domkirke, men »*in Templo meo*« – i mit tempel. Og sådan vil vel kun en født ripenser skrive i lokalpatriotisk kærlighed til sin hjembys vældige kirke.

Endvidere finder vi på bagsiden af bogens titelblad følgende tilskrift: »Anno 1570 omnium sanctorum gjorde thed haffved stod Jammerligg skad i stormflod« – I året 1570 på Alle Helgens dag [1. november] gjorde det, [at] havet stod, jammerlig skade i stormflod. At denne oplysning er korrekt, ser vi af en anden ripensers, rektor ved stadens domskole og senere biskop Peder Hegelunds almanakoptegnelser. Han noterer på netop samme dag i samme år, at da indtraf en »*Inundatio detrimentosa*« – en ødelæggende vandflod⁵. At Hegelund må have dette med i sin almanak, er forståeligt – han er jo i staden, medens vandet strømmer gennem dens gader. Men Peder Olufsen sidder på samme tid langt mod øst i Bredsten præstegård. Dog, efterretningen om ødelæggelsen i hans hjemby når også dertil; også på ham gør den indtryk, og som ægte ripenser må også han notere den ned.

Men endnu et vidnesbyrd om, at vi her har at gøre med den i Ribe fødte Peder Olufsen, tør vi se deri, at hans forgænger som provst for Jelling sysselprovsti ikke er en gejstlig mand, men hans egen fader, borgmesteren i Ribe Oluf Pedersen⁶. At være sysselprovst var egentlig ikke et gejstligt embede, men bestod i at inddrive de årlige afgifter fra provstiets kirker til domkapitelet i Ribe. En sådan regnskabsprovst har Oluf Pedersen været siden 1540. Og 1566 får sønnen kongebrev på, at han må efterfølge sin fader i dette embede. Er det derfor, han ifølge Hegelunds optegnelser allerede 1568 i perioder ikke er i Wittenberg⁷; er han hjemme for at hjælpe sin aldrende fader med provstiet? I alt fald, efter hans endelige hjemkomst fra Tyskland i foråret 1569 overlader faderen ham i praksis provstiforretningerne; og sidst på

Titelbladet fra den omtalte bog, hvor man med held kan tyde de på side 45 nævnte tilføjelser, blandt andet: »ex libris M. Petri Olavi«.

året bliver han præst i Bredsten, hvilket kald normalt er forbundet med selselprovstiet⁸.

At Peder Olufsen i det hele taget må have været kendt med provstiområdet – også før 1568 og kendt også med personer og begivenheder indenfor det – ser vi nu på bogens sidste hvide side. Her finder vi hans længste optegnelse i hele bogen – nemlig følgende text, der fylder hele siden:

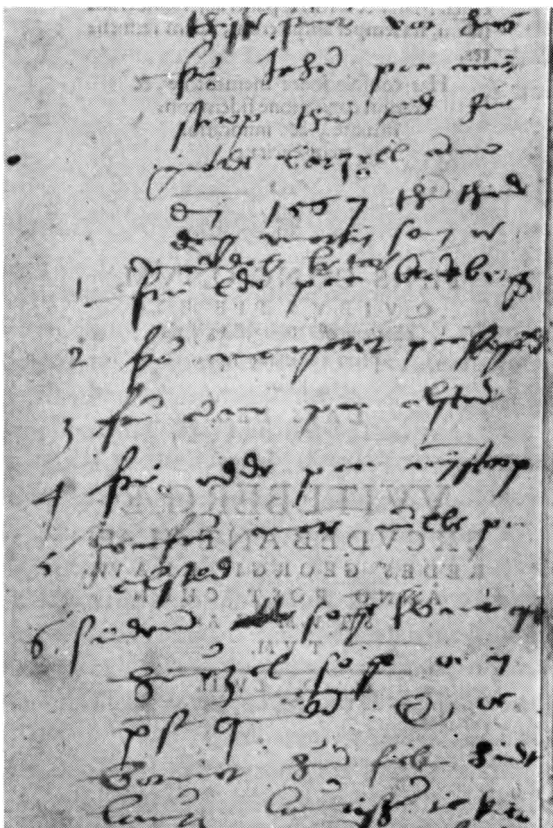
thisse fruer var huos
 fru Johanne paa mij
 sterop then tiid hun
 gjorde barzel anno
 dmj 1567 then thiend
 dag martis som er

mandag lætare
 1 fru Ede paa [brandt]borg
 2 fru margerit paa [st] og [ar]d
 3 fru anne paa alsted
 4 fru edde paa mijsterop
 5 Jomfru m[aren] iulle paa
 alsted
 6 siiden [overstreget, ulæseligt ord] sa ge kome aff
 Huezel sa ge oc ij
 pst quinder: [Pyntefigur] oc
 barnit hund fick hiedt
 Laurs Laurissøn til kier
 gardt. borgem [ester gde] skriver [i Vi]b[org] - - -⁹.

Da denne text i det 16. århundredes danske sprogdragt nok ikke er umiddelbart forståelig idag, bringes her en gengivelse i nutids dansk, hvori stavemåden er moderniseret og enkelte forkortelser opløste, ligesom tegnsætning er tilføjet:

Disse fruer var hos
 fru Johanne på Mind-
 strup den tid, hun
 gjorde barsel anno
 Domini [i det Herrens år] 1567 den tiende
 dag i marts måned, som er
 mandag [efter søndag] Lætare:
 1 fru Ede på [Brandt] borg.
 2 fru Margerit på [St] og [ård.]
 3 fru Anne på Alsted.
 4 fru Edde på Mindstrup.
 5 jomfru M[aren] Juel på
 Alsted.
 6 Siden Sa Ge kom fra
 Hvejsel Sa Ge også tvende
 pst kvinder: Og
 barnet, hun fik, hed [fik navnet]
 Laurs Laurissøn til Kær-
 gård. Borgemester Gde Skriver [i Vi]b[org] - - -.

Denne text er ført i pennen med Peder Olufsens fra de mange tilskrifter i bogen kendte håndskrift – en særpræget, skødeløs, ofte gnidret håndskrift, der

Bogens sidste hvide side med det lange notat om barselstuen på Mindstrup, transkriberet på side 47-48.

vidner om en skrivevant hånd. Det skrevne synes slet ikke at skulle kunne læses af andre end den skrivende selv. Men det er dog efter megen møje lykkedes at tyde, hvad han her skriver, om end enkelte spørgsmålstegn må ledsage vor læsning. Og herved når vi frem til oplysninger om en begivenhed, som vi hidtil ikke synes at have kendt – oplysninger af både lokal- og personalhistorisk art, der gør livet i en sydjysk adelig kreds sælsomt nærværende trods mere end fire århundreders tidsafstand.

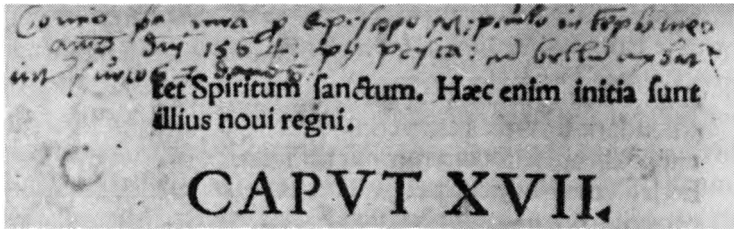
Hvorfor den unge student skriver dette ned, kan vi ikke vide med sikkerhed. Har der bestået et slægtskab mellem ham og en eller flere af de omtalte personer? Det har ikke været muligt at påvise et sådant. Men da stedet for den omtalte begivenhed – herregården Mindstrup i Hvejsel sogn i Nørvang herred – ligger indenfor Jelling sysselprovstis område, kunde det tænkes, at sysselprovsten, borgmester Oluf Pedersen i Ribe har været personligt be-

kendt med den adelskreds, vi møder her. Vel er han ikke af adel, men er dog en mand af stand og anseelse. Og det kan næppe fejle, at han som regnskabsprovst i Jelling syssel siden 1540 har haft omgang der også med andre end gejstlige mænd. Har han nu 1567 atter været på besøg i sit provsti og derved også gæstet adelige venner; og har han allerede dette år været ledsaget af sin søn, sin ifølge oven nævnte kongebrev af 1566 kommende efterfølger som provst? Sandsynligvis skal vi ad denne vej finde forklaringen på sønnen Peder Olufsens optegnelse af begivenheden på Mindstrup.

Hvad nu denne selv angår, får vi her først at vide, at den 10. marts 1567 fødes et drengbarn på hovedgården Mindstrup, som ligger nordligt i Hvejsel sogn¹⁰, og at dets moder er fru Johanne. Fødselen sker på en mandag, nemlig mandagen efter den søndag i fastetiden, som på latin hedder *Lætare*, på dansk Midfaste søndag. Men hvem er fru Johanne på Mindstrup? Gårdens frue er hun i hvert fald ikke. Thi den ejes på den tid af Jørgen Splid af slægten Splid Fasti, der hen i det 16. århundrede kun benævner sig med det første navn. Og han, som lever endnu 1577, er gift med Karen Iversdatter Dyre, om hvem en forgyldt kisteplade funden i Hvejsel kirke melder, at hun dør på Mindstrup 13. september 1570. Men Jørgen Splid har en lillesøster ved navn Johanne. Hun er datter af Palle Splid til Mindstrup og hustru Helvig Mogensdatter Krabbe. Og hun er deres tiende og yngste barn. Så hendes forældre, der nævnes i live senest 1536 og 1543, kan ikke have været helt unge ved hendes fødsel, hvis år vi ikke kender; og da hun selv føder sin søn 1567, må de begge være døde¹¹.

Johanne Splid kommer ved sit giftermål helt ud i Vestjylland, idet hun ægter Laurids Hansen til Kjærgård i Skjern sogn. Han nævnes 1565 sammen med sin fætter Laurids Nielsen som gårdens ejer. Men allerede det følgende år, 1566 møder vi hans hustru som enke og som ejer af gården – hvilket vi senere skal beskæftige os med. Og så sent som 1609 skriver hun sig til Kærgård¹². At vor text nævner hende som fru Johanne »paa Mindstrup«, tør vi udlægge derhen, at Mindstrup altså er skuepladsen for barnets fødsel, antageligt fordi hun har ønsket at føde sit barn på sin egen fødegård hos storebroder Jørgen og hans hustru og omgivet af andre slægtninge – til den store, forestående begivenhed er lillesøster søgt *hjem*. Hvorfor skal vi nedenfor vise. Og nu skal hun føde eller, som texten siger, gøre barsel.

Dette sidste ord, der oprindeligt betyder »barnsøl« og betegner fødsels-gildet, anvendes siden begyndelsen af det 16. århundrede også om selve fødselen. Derfor skikkes nu bud efter hjælpekvinderne. Egentlige jordemødre kendes på denne tid endnu ikke. Og selv efter at hele Danmark 1810 var bleven inddelt i jordemøderdistrikter, og jordemødre med særlig uddannelse blev ansatte, hengik mange år, før folk, især på landet, ville vide af disse.

Bogens Ark Pp, blad 5 med notatet om biskoppens påskeprædiken 1564 i Ribe Domkirke, omtalt side 46.

Man stolede mere på sine egne hjemlige og selvlærte fødselshjælpersker. Derfor bestiltes i god tid før fødselen de hjælpende kvinder til at møde så snart, begivenheden tegnede til at ville ske – slægtninge eller naboersker, ikke for få, helst mange¹³. Til barselen på Mindstrup møder nu kun fem – et efter tidens skik ringe antal; men der er jo på gården også flere hjælpende hænder end disse fem kvinders.

Først nævnes fru »Ede paa Brandtborg«. Gårdens navn er vanskeligt at tyde. Men blandt de forsøgte læsemåder synes det – også i betragtning af Peder Olufsens ofte galloperende håndskrift, der ikke går af vejen for at udelade et eller flere bogstaver i et ord – mest forsvarligt her at læse »Brandtborg«; nemlig hovedgården Brandbjerg i Kollerup sogn syd for Hvejsel. Overgangen fra -borg til -bjerg skulle ikke være nogen hindring for denne tydning, idet samme vekslen – også i modsat retning – også kendes fra andre stednavne¹⁴. Men en særlig tilskyndelse til her at tænke på Brandbjerg er dog, at denne gård sammen med gården Laage en mils vej mod nordøst – og det vil også sige i samme afstand fra Mindstrup – en snes år tidligere ejes af Peder Juel. Han er af den slægt, af hvilken en gren ved denne tid sidder på gården Alsted i Tørring sogn – Alsted, som med en afstand af kun to kilometer er Mindstrups nabogård, og hvis Juel'er flere gange finder en ægtefælle blandt Mindstrups Splid'er. Og tilmed er Peder Juels hustru fru Ide Kaas. Vor text kalder hende fru »Ede«. Men dette kan kun høres som en udtaleforskel begrundet i den stedlige dialekt. Da hun som aldrende enke 1594 modtager nogle gaver efter sin afdøde broder, Rigets kansler Niels Kaas, skriver hun sig netop til Brandbjerg. Hun har altså tilbragt sin enkestand på denne gård. Og måske har også hendes mand levet sine sidste år her – han synes at være død omkring 1570¹⁵.

Den næste frue, der ankommer til barselen på Mindstrup, er fru »Margarit paa Stogard«. Også her er gårdnavnet vanskeligt at tyde. Så vi må først søge at identificere fru. Hun benævnes Margerit – den lidt nedslidte ud-

tale af navnet Margrethe. Og den fru Margrethe indenfor slægtskredsen omkring Mindstrup og fra den nærmere omegn, som da kan komme på tale, er Margrethe Pallesdatter Juel. Hun er datter af Palle Juel til Laage og hustru Anne Vesteni. Og da dette par også er den lige nævnte Peder Juels forældre, er hun således hans søster og svigerinde til hans hustru, fru Ide på Brandbjerg, der just er ankommen til Mindstrup. Selv blev hun gift med Jørgen Skram til Hammergård en god mils vej nord for Mindstrup, der dør vist nok allerede 1536. Og hans moder, Ove Skrams hustru Mette Pallesdatter er en Juel, dog ikke fra Alsted, men beslægtet med denne gårds Juel'er. Jørgen Skrams farbroder Christiern Skram til Urup i Østbirk sogn er fader til søhelten Peder Skram, der således er Jørgens fætter. Og hans farfader Peder Skram til Voldbjerg nord for Ringkøbing skriver sig blandt flere andre gårde også til Stovgård i Tørring sogn, hvilket også hans farbroder Niels Skram og dennes søn, hans fætter Peder gør. Som Alsted er nabogård til Mindstrup, er Stovgård lidt længere mod øst det til Alsted, »de to Gaarde, som gennem mere end 100 Aar var saa nøje forbundne«¹⁶. Slægtled efter slægtled har der været forbindelse mellem alle tre gårde. Hvornår hvilken slægt ejer hvilken gård, er vanskeligt at udrede i enkeltheder. I alt fald, Margrethe Juels mand har også sit nære forhold til Stovgård. Og da deres søn Ove Skram skriver sig til Hammergård og efter ham hans søn Hans ligeså, er det rimeligt at antage, at fru Margrethe tilbringer sin alderdom på slægtens gamle besiddelse Stovgård. Vi vover derfor at læse det i vor text ved hendes navn anførte gårdnavn som Stovgård og antage, at herfra ankommer hun til Mindstrup som en slægtning mere blandt de andre¹⁷.

Undervejs passerer hun Alsted og følges vel herfra med fru Anne. Thi som den tredie kvindelige slægtning, der nu iler til barsel, nævner vor text fru »Anne paa Alsted«. Her er skriften let at læse. På Alsted sydøstligst i Øster Nykirke sogn sidder en gren af Juel'ernes gamle slægt. Og fru Anne stammer selv fra denne gård, idet hendes fader Peder Skram til Stovgård er gift med Kirsten Enevoldsdatter Rafvad fra Alsted. Hendes farfader Niels Skram til Stovgård er broder til de lige nævnte Christiern Skram til Urup og Ove Skram til Hammergård, så hun er en slægtning til fru Margrethe på Stovgård. Hun er gift med Jens Juel til Alsted, der er lehnsmand på Århusgård og på Kalø og dør 1563 som skibskommandør under sin hustrus slægtning admiral Peder Skram. Som hendes fader hentede sin ægtefælle fra Alsted, bliver hun altså selv husfrue på sin moders fødegård. Selv dør hun 1581 og er sammen med sin mand begravet i Århus domkirke¹⁸. At fru en på Alsted er til stede ved barselen på Mindstrup, er naturligt alene på grund af de to gårdes nære naboskab. Der synes i det hele taget at råde et godt forhold mellem Juel'erne og Splid'erne. Således er begge slægters våben udskåret på Hvejsel kirkes prædikestol, som opsættes 1582 og foruden våbnene bærer

initialerne P F – Palle Splid Fasti på Mindstrup – og P I, der betyder Peder Juel, nemlig fru Annes søn på Alsted, som i fællesskab med sin Mindstrup-nabo vist er medejer af kirken¹⁹.

Den fjerde kvinde, som er med ved barselen på Mindstrup, er gårdens egen tidligere husfrue, fru »Edde paa Mijsterop«. Også her sætter Peder Olufsen forkortelsesstreg over gårdnavnet, så vi forstår, at her er tale om Mindstrup. Og som da han nævner fru Ide på Brandbjerg, skriver han også her efter dialektudtalen »Edde« for »Ide«. Hendes fulde navn er Ide Hansdatter Lange. Og hun er datter af Hans Nielsen Lange til Lydumgård og Kærgård i Lydum og Hunderup sogne og hustru Maren Christensdatter Spend. Hendes man er Christen Splid til Mindstrup, som dør 1561 – han er fru Johannes næstældste broder, så at fru Ide altså er hendes svigerinde. Hun dør på gården 1578 og er som sin mand begravet i Hvejsel kirkes kor. Deres nu forsvundne ligsten kendes i tegning fra Søren Abildgårds dagbog 1771. At afdøde Christen Splids hustru fru Ide her nævnes som værende til stede ved barselen og ikke Mindstrups nuværende ejer, den ældste broder Jørgens hustru fru Karen, der jo endnu lever, sker vel, fordi Peder Olufsen anser det for overflødigt at nævne, at også selve gårdens frue naturligvis er til stede²⁰.

Men endnu en kvinde indfinder sig i barselstuen på Mindstrup: »Jomfru Maren Iulle paa Alsted«. Også her må vi først tyde personens navne. At »Iulle« står for »Juel«, tør ansees for sikkert alene, fordi denne kvinde kommer fra Alsted, der indtil 1563 ejes af Jens Juel, og hvorfra hans oven omtalte enke fru Anne jo kommer til barselen. Fornavnet derimod synes at kunne læses enten som »Maren« eller som »Mette«. Er her tale om det sidste, må vi tænke på den Mette Juel, som er datter af Christopher Juel til Palsgård i Bjerge herred og fru Kirsten Kaas. Hun bliver 1587 gift med Eggert Abildgård til Skodborg, som dør 1622. Selv dør hun året efter, og begge er begravne i Vejen kirke. Men i betragtning af, at de fire andre hjælpekvinder ved denne barsel alle kommer fra de nærmest liggende herregårde, er det mærkeligt, at denne Mette skulde komme helt ude fra Palsgård på næsset i det yderste Bjerge herred – tilmed da hun benævnes jomfru og derfor vel er en ung pige, ja, måske kun et stort barn og udtrykkeligt siges at komme fra Alsted. Vi vælger derfor her at læse fornavnet som »Maren«, hvilket en nøje sammenligning med de enkelte skrifttræk i den øvrige text heller ikke lægger hindringer i vejen for. Og nu forstår vi også denne jomfrus tilstedeværelse. Thi nu står vi overfor Maren Jensdatter Juel, som er datter af de oven nævnte Jens Juel til Alsted og fru Anne Skram. Hun er nu i året 1567 antageligt ganske ung, måske kun en stor pige. Thi først 1577 bliver hun på Alsted ægteviet til sin slægtning, den 29-årige Herman Juel, der skriver sig til Åbjerg i Vedersø sogn og tillige til Alsted, som han overtager engang i

1570'erne. Han når højt til tops i kongelig tjeneste og bliver blandt andet lehnsmand på Kalundborg slot og Dragsholm, senere på Visborg slot, hvor han dør 1607. Det er denne mands hustru Maren Juel, vor text nævner som ung jomfru på Alsted. Og da hendes moder jo er den fru Anne på Alsted, som vi ovenfor så ankomme til nabogården, ser vi altså, at både moder og datter indfinder sig til barsel her²¹.

Nu er alle de hjælpende kvinder samlet. Og fødselen går godt, som vi nedenfor skal se. Men Peder Olufsen har endnu mere at melde i forbindelse med begivenheden. Han skriver videre, at »siiden sa ge kome aff Huezel sa ge oc ij pst quinder«. Der går altså nogen tid, før noget mere sker. Og hvor lang tid, fortæller de forkortede og fejlagtigt gentagne, gådefulde ord »sa ge«. Forkortelsesstregen viser, at her skal læses mere, end den hastigt flyvende pen har skrevet. Men hvad?

Her hjælper ordet »siiden« os på vej. Det er jo gammel skik, at om ved seks uger efter fødselen holder barselkonen sig hjemme, også fra kirke. Og først når denne periode er til ende, holder hun sin første kirkegang efter overstået barsel og bærer sit takkeoffer frem på Guds alter – efter det bibelske forbillede: At fyrretyve dage efter fødselen i Betlehem drog Jomfru Maria med Josef og lille barn Jesus til Guds hus, tempelet i Jerusalem for at bringe deres offer og overgive barnet til Gud (Lukas-evangeliet II, 22–24). Ved denne lejlighed kaldes barselkonen for kirkegangskone. Ledsaget af de kvinder, der var hos hende under fødselen, og nogle flere modtages hun i kirkehus af præsten, som efter en kort tale og takkebøn leder hende ind i helligdommen. Nu først er hun helt hjemme igen fra den fare, som enhver fødsel rummer²². Og selvom kirkeloven bestemmer, at hvert nyfødt barn skal døbes i kirken senest den første eller anden søndag efter sin fødsel, går det i tiden efter reformationen snart sådan, at adelsfolk tager sig den frihed at udsætte dåben til dagen for moderens kirkegang²³. Denne gamle kirkeskik er nu også blev fulgt efter fødselen på Mindstrup. En seks ugers tid må vi tælle frem i kalenderen fra 10. marts. Da når vi »siiden« til onsdag 23. april, som netop er »sa ge«, nemlig Sanct Georgs – eller Jørgens – dag i kirkeåret. Dette må være tydingen af den gådefulde forkortelse i Peder Olufsens text, som han i skyndingen kommer til at skrive to gange. På Sanct Georgs dag holder fru Johanne sin første kirkegang efter fødselen. Vel skriver Peder Olufsen ikke dette direkte. Men i denne tid er kirkegangsskikken, der har meget gamle rødder, så almen og selvfølgelig, at den her ikke kan tænkes at være bleven forsømt. Og den nævnte dato, vi er nået frem til, stemmer desuden helt med, at barselkonernes kirkegang skal ske godt seks uger efter fødselen. At den her sker ikke på en søndag, men på en hverdag, hænger sammen med, at barnet – som vi nedenfor skal se – bliver døbt ved samme lejlighed. Også hverdagsdøb er en frihed, som adelen tager sig.

Og ved sin kirkegang ledsages moderen af de kvinder, der hjalp ved fødselen, samt af nogle flere. Derfor kommer også her nogle kvinder »aff Huezel«. Dette sidste ord er en af de mange, gennem tiderne vekslende stavemåder for bynavnet Hvejsel²⁴, kirkebyen, hvor også præstegården ligger. Og fra Hvejsel kommer »ij« kvinder. De to bogstaver i og j skrevne sammen anvendes i gammel tid almindeligt som betegnelse for tallet 2. Her kommer altså tvende – som Peder Olufsen har sagt – kvinder eller to. Men hvilke? De nævnes blot som »pst quinder«. Igen en forkortelse. Men vi fejler næppe ved at opløse den som »præstekvinder« i betydningen: Præstekoner. Thi skal nogen kvinde fra landsbyen ledsage fru Johanne ved hendes kirkegang, kan der næppe blive tale om en almindelig bondekone. Det må være en kvinde af højere stand. Og da er i denne by kun præstens kone at finde – endda to sådanne. Og ud fra, hvad de to slægter på Mindstrup og Alsted i det 16. århundrede har gjort for at smykke Hvejsel kirke²⁵, kan vi kun tænke os, at der består et godt og nært forhold mellem herregård og præstegård, så det for adelsfruen er naturligt at bede om ledsagelse også fra denne sidste.

Vi får her tillige en interessant oplysning. Om Hvejsel sogns præster i det 16. århundrede ved vi næsten intet. Kun nogle navne er os overleveret. Således hr. Mickel Jensen, der havde embedet her 1505–25; hr. Jens, der nævnes uden efternavn og årstal; hr. Søren og hr. Peder, der hver blot nævnes under årene 1580 og 1582; og allerede 1584 et nyt navn, hr. Torben Nielsen, der dette år i Viborg deltager i arvehyldingen af prins Christian²⁶. Mellem 1525 og 1580 har vi altså i sognets præsterække et stort hul, hvori kun hr. Jens figurerer ensom og tidløs. Men da han i kirkens gamle regnskabsbog, som begynder 1582, nævnes før hr. Søren 1580, er han måske sognets præst omkring århundredets midte. Og hr. Søren kan tænkes at være hans søn – som han selv efter sit navn at dømme kunde være hr. Mickel Jensens søn – der overtager embedet efter hans død. Vi understreger, at dette kun er formodninger. Men da Peder Olufsen afslører, at der 1567 på samme tid lever to præstekoner i Hvejsel, og da det ikke vides, at sognet nogensinde har haft to præster på een gang – sognepræst og kapellan – er det nærliggende i disse to præstekoner at se to generationer, svigermoder og svigerdatter; ja – idet vi stadig bevæger os på formodningens løse grund – ligefrem hr. Jens' enke og hr. Sørens hustru. Bevise noget her kan vi ikke. Men textens oplysning om de »tvende præste-kvinder« er tankevækkende.

Peder Olufsen skriver nu videre: »oc barnit hund fick hiedt Laurs Lauris-søn til kiergardt«. Det er af denne oplysning, vi slutter, at dåben først finder sted samtidigt med moderens kirkegang. Thi trods kirkelovens krav om tidlig dåb udsættes den i de højere kredse ofte indtil kirkegangs-dagen. Og den holdes såvel en søgnedag som en søn- eller anden helligdag. Men at vi her er nået til barnets dåbsdag, slutter vi især deraf, at på denne dag nævnes

dets navn: »Laurs Laurissøn til kiergardt«. Det er nemlig en meget gammel tradition, at barnets navn under ingen omstændigheder må udtales højt før ved døbefonten. Bag dette dølger sig et stykke hedenskab fra førkristen tid: At nævnes navnet før eller udenfor den religiøse handling, kan troldene få magt over barnet, eller det vil ikke leve længe. Det er jo først navnet, der giver barnet identitet, personlighed og gør det helt og fuldt til menneske. Men udtales navnet først under den religiøse handling i helligdommen, er barnet dermed værnet mod onde magter. Derfor må navnet først nævnes og lyde hørligt ved døbefonten²⁷. Og derfor slutter vi af Peder Olufsens text, at lille Laurs bliver døbt i Hvejsel kirke samtidigt med, at hans moders kirkegang finder sted på Sanct Georgs dag 23. april 1567.

Men også navnet, han får, siger os noget. Hans efternavn giver sig af sig selv. Hans fader hedder jo Laurids - altså må han efter Peder Olufsens stave-måde nævnes som »Laurissøn«. Men fornavnet - Laurs, altså Laurids - er også hans faders fornavn. Dette kan betyde, at drengen ikke er sine forældres første barn. Var han det, skulde han nemlig efter gammel navneskik have haft sin farfaders navn og heddet Hans - faderen hedder jo Laurids Hansen, altså Hans' søn. Men selv hedder han Laurs som sin fader og er således opkaldt efter ham. Dette er påfaldende. Thi opkaldelse med fornavn efter endnu levende personer er i det 16. århundrede og længe efter noget ret usædvanligt, ja, noget, som folk frygter. Det menneske, der opkaldes i levende live, vil nemlig snart mærke kræfterne svinde og vil ikke leve længe. Børnene opnævnes normalt efter de døde i slægten, så at disse på en egen måde lever videre. Først ret sent, da ældgammel folketro dør ud, bliver det almindeligt at give nyfødte børn endnu levende slægtninges navne. Den ældste skik, som følges meget længe, lader barnet bære en afdøds navn, for eksempel bedstefaders eller bedstemoders; eller er faderen død før fødselen, får det hans navn²⁸.

Dette sidste er vigtigt her. Vi ved jo desværre ikke meget om Laurids Hansen på Kærgård. Vi kender ikke hans fødselsår. Og hans dødsår nævnes ikke direkte. Kun ved vi, at fru Johanne 1566 nævnes som enke. Men alene dette, at hun føder ham en søn i marts måned 1567, afslører, at han må være i live senest ni måneder før; altså midt i året 1566, så at dette års sidste halvdel er tiden for hans død. Og nu har vi forklaringen på barnets navn: Laurids Hansen dør før dets fødsel; og netop derfor får det sin faders fornavn. Han når ikke at se sin søn, han dør før hans fødsel; men sønnen opnævnes efter sin fader og bærer hans navn videre med alt, hvad der ligger efter gammel tro. Trods det tidlige dødsfald: En ny Laurids vil nu kunne skrive sig »til Kærgård«, som Peder Olufsen omhuggeligt noterer. Dødsårsagen kender vi ikke. Men vi har lov at tænke på, at vi her i årene 1566-67 befinder os midt i syvårskrigen mellem Danmark og Sverige. En af fru Johannes slægtninge

– den oven nævnte Jens Juel til Alsted – har allerede 1563 ofret sit liv i denne krig. Også af hendes mand kan krigen have krævet livet.

Og hvad der er en følge af, at fru Johanne bliver enke nogen tid før fødselen, er dette, at hun vælger at føde på Mindstrup. Uden vor nye viden ligger der noget usædvanligt heri. Hun er jo gift til Kærgård – denne gård er nu hendes hjem, og her bør barnet fødes. Men det sker på Mindstrup, hendes egen fødegård. Og det er faktisk en tilsidesættelse af hendes mand og hans slægt – om ellers alt på Kærgård har stået normalt til. Men det gør det jo ikke. Derfor kommer hun hjem til sine slægtninge på Mindstrup og gør barsel der. Dette har sin grund deri, at hendes mand er død nogen tid før fødselen. Ja, måske er fru Johanne vendt hjem ikke først til denne begivenhed, men endnu før og har som enke slået sig ned på sin fødegård. Vor text nævner hende jo som fru Johanne »*paa* Mindstrup« – ganske som de fire andre fruer nævnes »*paa*« deres forskellige gårde, altså: boende på disse.

Til slut rummer teksten nogle få, men svært læselige ord. Dens sidste linie, der ved bogens nyindbinding i det 18. århundrede er blevet så stærkt bortskåret, at kun enkelte bogstavrester er levnet, må vi desværre se næsten helt bort fra. Men i næstsidste som forrest i sidste linie findes endnu – om vi læser ret – disse ord: »borgem[ester gde] skriver [i vi] b[org] - - -«.

Sandsynligvis har Peder Olufsen her begyndt at optegne barnets faddere. Og fine folk må de have været ved en dåb som denne. For eksempel en borgmester. Og ser vi os om blandt de jydsk købstæders borgmestre ved denne tid, viser det sig, at landstingsskriveren og viceborgmesteren i Viborg netop hedder Gunde Kristiensen Skriver²⁹ – til daglig blot kaldet Gunde Skriver. Hans virkelige navn er imidlertid Gunde Christiensen Grøn, idet han er af en gammel, jydsk lavadelslægt Grøn, der gik over i bondestanden³⁰. Han er født omkring 1540 på Korsøgård i Simsted sogn i Himmerland, på hvilken gård hans forældre boede. Om hans fader Christian Grøn har været bestyrer af gården eller har haft andel i den, er ikke helt klart. Ganske ung bliver Gunde Grøn 1558 landstingsskriver i Viborg – heraf hans daglige kaldenavn: Skriver, hvilket jo også Peder Olufsen bruger. Men denne skriver er oftest tillige viceborgmester ved siden af den egentlige borgmester, som skik er i de fleste købstæder. Embedet som viceborgmester får Gunde Grøn også; blot kender vi ikke året. Dog, det må være sket senest i begyndelsen af året 1567. Thi i sin optegnelse fra dette år nævner Peder Olufsen ham som borgmester – det vil sige: viceborgmester. Øverste borgmester bliver han nemlig først 1571, da hans forgænger søger sin afsked på grund af alder. Og han dør i embedet 1619³¹.

Men hvordan kan vi forklare, at en så fjernt boende mand som viceborgmesteren i Viborg deltager i dåbsfesten på Mindstrup i Hvejsel sogn? Her hjælper os måske sognets ældste matrikel 1664. I den læser vi, at flere rige

borgere og adelsfolk fra andre jydsk egn ejer adskilligt jordegods i sognet. For eksempel har Viborg latinskole to gårde i Hvejsel by; samme stads landsdommer Peder Lunddorff besidder ialt otte gårde; borgmester Claus Skriver i Viborg og hans arvinger ejer fæstegods i sognet³². Lad os vove en hypotese: Disse forhold i det 17. århundrede kan let gå tilbage på ejerforhold i århundredet før. Borgmester i Viborg Claus Skriver, hvis rette navn er Claus Christensen, og som besidder gods i sognet indtil sin død 1671, kan muligvis være en efterkommer af Gunde Christiensen Grøn så, at allerede et hundre år tidligere denne velstående borgmester i Viborg har ejet jordegods i Hvejsel sogn og haft et nært og venskabeligt forhold til sognets større jordbesiddere og derfor har bivånet lille Laurs' dåb i kirken og den påfølgende fest på Mindstrup³³.

Mere får vi ikke at vide om denne barsel og dåb. Thi siden i den gamle bog er næsten udskreven. Og af dens allersidste ord er kun så lidt bevaret, at ethvert forsøg på at læse dem er umuliggjort. Dog har vor undersøgelse af denne optegnelse ikke været tidsspilde. Den har givet os et interessant billede af forholdet mellem familierne på en række sydjyske adelsgårde i det 16. århundrede – hvordan de er indgiftet i hinanden og nærer omsorg for hinanden. Vi har mødt en tung skæbne – en lille dreng fødes efter, at hans fader er død. Vi får nogle huller udfyldt i vor lokal- og personalhistoriske viden – lidt hidtil ukendt præstehistorie i Hvejsel sogn – og kan rette et par falske oplysninger – at Peder Olufsen bliver præst i Bredsten sogn ikke i år 15 . ., men i 1569 og dør 1585, ikke 1576³⁵. Godt, at denne mand som ung anvendte sin bogs sidste, hvide side til sin optegnelse af alt dette! Ikke kun de officielle dokumenter bringer os viden om vor fortid. De private papirer er en ikke mindre vigtig kilde.

Noter

- 1) I forfatterens eje.
- 2) Anders Malling: Dansk Salmehistorie IV, 1964, s. 73 ff.
- 3) J. Kinch: Ribe Bys Historie og Beskrivelse II, Odder 1884 (Nytryk 1985), s. 320, 331, 555 og 560 og flere steder i Peder Hegelunds Almanakoptegnelser 1565–1613 I, Ribe 1976.
- 4) Kinch II, s. 149 og Hegelund I og II, s. 233.
- 5) Hegelund I, s. 63 og II, s. 39.
- 6) Kinch II, s. 63, 149 og 516 f.
- 7) Hegelund I, s. 39, 44 og 47 f.
- 8) Kinch II, s. 149 og 517.
- 9) Nederste linie er ved bogens nyindbinding næsten helt bortskåret og derfor nærmest ulæselig. Textens meget svært læselige ord og bogstaver er her sat i skarp parentes, ligesom forkortelserne ikke er opløst, men bibeholdt med den af Peder Olufsen anvendte forkortesestreg.
- 10) Knud M. Hove: Hvejsel Sogn, Vejle 1949, s. 183 ff.
- 11) Danmarks Adels Aarbog IX, s. 130 ff.
- 12) Trap: Danmark, 5. udg., XXII, s. 168.
- 13) J. S. Møller: Moder og Barn i dansk Folkeoverlevering I, 1939, s. 122 ff.
- 14) Kristian Hald: Vore Stednavne, 1965, s. 94, 187 ff og 223.
- 15) Danmarks Adels Aarbog XLIV, 2, s. 4 ff og 20.

- 16) Hove, s. 200 f.
- 17) Danmarks Adels Aarbog XXXIII, s. 465 f, 466 f, 469, 470 og 473 og XLIV, 2, s. 10, 16 og 20.
- 18) Deres ligsten er afbildet i bilaget til Danmarks Adels Aarbog XLIV, 2.
- 19) Danmarks Adels Aarbog XXXIII, s. 469 og XLIV, 2, s. 17 f og 23 og Hove s. 77 f, 188, 200 og 352.
- 20) Danmarks Adels Aarbog IX, s. 133 og XVIII, s. 249 f og Hove s. 84 f og 183 f.
- 21) Danmarks Adels Aarbog XLIV, 2, s. 14, 19 f, 23 og 24 og XLVI, 2, s. 11.
- 22) C. J. Bøttiger: Kirkegangskoners Indledning. Skikkens Historie og Betydning, 1882, s. 43 ff og Møller II, s. 465 ff.
- 23) Møller I, s. 324 f og II, s. 484 og 487.
- 24) Hove s. 49. Her opregnes ialt 36 forskellige stavemåder; f.ex. »Huexel« og »Hueizell«, der begge ligger nært op ad Peder Olufsens navneform.
- 25) Hove s. 77 f, 81 og 84.
- 26) Hove s. 95: K. M. Hove: En rig Præst og en fattig Skoleholder, i: Vejle Amts Aarbog 1939, s. 62 og Arne Sundbo: Af præsterækken i Hvejsel-Givskudi i: Vejle Amts Aarbog 1954, s. 5.
- 27) Møller II, s. 370 og 377 f.
- 28) Møller II, s. 371 ff.
- 29) Hegelund I, s. 130 og II, s. 80.
- 30) Dansk Biografisk Leksikon VIII, 1936, s. 403.
- 31) Viborg Købstads Historie. Udgivet af Viborg Byraad ved Svend Aakjær III, 1940, s. 793 ff, specielt 798 f.
- 32) Hove s. 199 ff.
- 33) Viborg Købstads Historie III, s. 801.
- 34) Danmarks Adels Aarbog IX, s. 134 – Laurids skriver sig desuden til Korsøgård – og Trap VII, I, s. 274.
- 35) S. V. Wiberg: Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie I, Odense 1870 (Nytryk 1959), s. 206 og 709 og Hege-lund I, s. 58 og 167 og II, s. 33.

Kendte danskeres anetavler XXIII

Journalisten Henrik V. Ringsteds anetavle

Af
Gregers Hansen

Af de 31 mandlige aner inden for anetavlens ramme er een ukendt og anesammenfald reducerer antallet med yderligere 7 til 23, som efter erhverv fordeler sig således: 6 officerer, 4 købmænd, 2 apotekere, 2 skippere og een i hver af følgende livsstillinger: læge, herredsfoged, præst, toldkasserer, forvalter, brygger, hosekræmmer, godsejer og gårdejer.

Hovedparten af de kendte 23 ægtepar levede i København, Helsingør og Maribo, kun 5 andetsteds. – Det udenlandske islæt er ubetydeligt og holder sig inden for monarkiets grænser: tre tiptipoldeforældre er nordmænd, en fjerde holstener.

Anetavlen udviser anesammenfald f.s.v. angår 2 ægtepar blandt tipoldeforældrene (nr. 24–31) og 5 ægtepar blandt tiptipoldeforældrene (nr. 42-43 og 46-63). Et af disse sidste skyldes et ægteskab mellem fætter og kusine (nr. 10-11) blandt oldeforældrene, de 4 andre et ægteskab (nr. 6-7) blandt bedsteforældrene, hvor der foreligger den ejendommelighed, at mandens faders forældre er samme personer som hustruens moders forældre og mandens moders forældre samme personer som hustruens faders forældre, således at ægteparrets datter, probandens moder kun har haft 4 oldeforældre.

Henrik Ringsted er fjernt beslægtet med Ole Bjørn Kraft, hvis anetavle findes i Persh. T. 1977, s. 159 (1).

Henrik Ringsteds søster, fru Vibeke Nobel har stillet et lille slægtsarkiv til min rådighed ved anetavlens udarbejdelse. Hertil henvises, hvor anden dokumentation ikke har kunnet opspores.

Proband

1 *Henrik Vibe Ringsted*, f. 19. okt. 1907 i Kbh., d. 4. nov. 1983 sst., g. 25. juni 1932 på Frederiksberg m. Grete Schäffer (d. af ingeniør Knud S. og Wanda Mercy Marcussen), f. 23. juli 1910 i Kbh.

Student, Østre Borgerdydsskole 1925, cand. mag 1931, en kort tid lærer ved nævnte skole og beskæftiget ved film, ansat ved Politiken fra 1932 til sin død, de første 7 år som sekretær for chefredaktør-

ren, korrespondent i Berlin 1939-40, redaktionssekretær 1940-41, derefter i Berlin til 1945, bragte efter krigens ophør Istedløven til Kbh., dækkede Potsdamkonferencen og Belsenprocessen 1945 og krigsforbryderprocessen i Nürnberg 1945-46, korrespondent i London 1946-61, derefter i Bonn til 1972. Som forfatter har Ringsted skrevet om Tyskland under og umiddelbart efter krigen og om London, U.S.A., Sydafrika m.m. samt skrevet sine erindringer. Modtog Henrik Cavling-prisen 1945, R. 1968^{1a}.

Forældre

2-3 *Hans Christian Ringsted*, f. 25. april 1868 i Kbh., Garn., d. 12. jan. 1951 i Kbh., g. 5. okt. 1900 i Kbh., Sct. Johs. m. *Elisabeth Gulstad*, f. 11. aug. 1874 i Helsingør, Sct. Mariæ, d. 26. okt. 1942 i Kbh.

Student 1885, Hauchs skole, cand. med. 1892, amanuensis i Hjørring s.å., reservelæge ved Garnisons sygehus 1893, kandidat ved kommunehospitalet 1894, reservelæge i hæren 1896-97, praktiserende læge i Kbh. 1896, dr. med 1900.

Bedsteforældre

4-5 *Carl Christian Vibe Ringsted*, f. 12. feb. 1836 i Kbh., Garn., d. 5. april 1921 sst., g. 16. okt. 1866 i Maribo m. *Sophie Gottfriede Elisabeth Krøyer*, f. 11. marts 1842 sst., d. 9. aug. 1869 i Kbh., Garn. i barsels-seng.

Deltog som løjtnant i krigen 1864.

Oberst af artilleriet, afsked 1892, R., DM.²

6-7 *Edvard Gulstad*, f. 24. feb. 1839 i Henne ved Varde, d. 22. nov. 1893 i Hjørring, g. 15. nov. 1872 i Helsingør, Sct. Mariæ m. *Ida Henriette Mathilde Schmidt*, f. 2. sept. 1841 sst., d. 11. april 1904 i Kbh., Sct. Johs.

Student, Herlufsholm 1858, cand. jur. 1865, byskriverfuldmægtig i Helsingør s.å., byfogedfuldmægtig sst. 1869, kst. underfoged, politifuldmægtig og vægterinspektør sst. 1874, Herredsfoged og skriver i Børglum herred 1883, R. 1892.

Oldeforældre

8-9 *Hans Christian Wilhelm Ringsted*, hjdbt. 19. marts 1795 i Holstebro, d. 15. dec. 1870 i Kbh., Garn., g. 14. juli 1829 sst. m. *Vibeke Christine Hoffmann*, f. 26. april 1801 i Maribo, d. 29. marts 1838 i Kbh., Garn.

Major af infanteriet, afsked på vartpenge 1842.

10-11 *Henrik Christian Krøyer*, f. 25. maj 1813 i Maribo, d. 14. maj 1865 sst., g. m. *Christiane Emilie Louise Lasson*, f. 29. juni 1815 i Horsens, d. 15.

Henrik V. Ringsted 1907-1983. Foto Det Kgl. Bibl.

sept. 1896 i Kbh., Garn.

Købmand i Maribo, borgerskab 1832, borgerskab som brændevinsbrænder 1834, borgerrepræsentant. Enken fortsatte købmandshandelen, men gik fallit 1867. Sine sidste leveår tilbragte hun hos svigersønnen, nr. 4³.

- 12-13 *Charles Louis Herbst Gulstad*, f. 2. nov. 1806 i Helsingør, Sct. Mariæ, d. 14. juni 1892 i Hjørring, begr. 22. juni i Døllefjelde, g. 22. april 1837 i Kbh., Vor Frelser m. *Alhed Henriette Schmidt*, f. 31. juli 1804 i Kbh., Vor Frelser, d. 10. feb. 1874 i Døllefjelde.

Student, Helsingør 1826, cand. theol. 1832, sognepræst i Henne og Lønne 1836, i Døllefjelde og Musse 1847–82.

- 14-15 *Christian Vilhelm Schmidt*, f. 16. juni 1796 i Kbh., Vor Frelser, d. 28. okt. 1870 i Helsingør, Sct. Mariæ, g. 22. nov. 1823 i Helsingør, Sct. Olai m. *Ezechie Henriette Christiane Gulstad*, dbt. 8. sept. 1803 i Helsingør, Sct. Mariæ, d. 15. jan. 1882 sst.

Exam. jur. 1814, kopist i Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet 1820, told- og konsumtionskasserer i Helsingør 1823, afsked 1862, kammerråd 1836, justitsråd 1847, R. 1860.

Tipoldeforældre

- 16-17 *Jens Peder Ringsted*, dbt. 4. nov. 1771 i Kbh., Sct. Nic., d. 19. juni 1831 i Kbh.⁴, g. 29. aug. 1792 i Kbh., Holmens m. *Inger Tofte Fischer*⁵, dbt. 21. sept. 1771 i Kbh., Sct. Nic., d. 22. marts 1855 i Kbh., Garn.

Ansæt i Søetatens ekviperingskontor i Kbh., opholdt sig 1793–1804 i Holstebro⁶, var derefter forvalter ved kunstakademiet. Enken ernærede sig ved possementmagerarbejde.

- 18-19 *Henrik Nicolaus Hoffmann*, dåb confirm. 14. april 1769 i Maribo, begr. 8. marts 1813 i Nykøbing F., g. 25. juli 1798 i Maribo m. *Sophie Erreboe*, hjdbt. 3. feb. 1777 sst., d. 8. april 1853 sst.

Discipel på Kong Salomons apotek i Kbh. 1782, svend sst. 1789–91, derefter i Stavanger og i Næstved, pharm. examen 1793, derefter medhjælper hos faderen, apoteker i Maribo 1795–1805, derefter i Nykøbing F.

- 20-21 *Hans Christian Krøyer*, f. 13. juni, dbt. 28. juli 1786 i Maribo, d. 7. okt. 1832 sst., g. 1812 i Græshave m. *Hansine Petrea Seehusen* dbt. 13. okt. 1795 sst., d. 22. sept. 1831 i Maribo.

Købmand i Maribo, borgerskab 1805, borgerskab som brændevinsbrænder 1811.

- 22-23 *Ivar Christian Lasson*, dbt. 21. juni 1755 i Uggerslev, Nordfyn, d. 16. jan. 1823 i Horsens, g. 1° 19. sept. 1783⁷ m. Anna Sophie de Løve-

nørn (d. af amtmand, konferensråd Frederik de L. og Frederikke Sophie von Holstein), dbt. 27. maj 1759 i Antvorskov slots kirke, d. 30. jan. 1801⁸, 2° 2. dec. 1808 i i Græshave m. *Anne Seehusen*, f. 20. maj 1788 i Nebbelunde, Lolland, d. 29. sept. 1857 i Horsens.

Officerskarriere, generalmajor og øverstbefalende ad interim i Jylland 1812.

- 24-25 *Mads Larsen Gulstad* (ved dåben Mats Larsen), dbt. 2. feb. 1766 i Rakkestad⁹, Østfold fylke, Norge, begr. 13. marts 1813 i Helsingør, Sct. Mariæ, g. 19. nov. 1802 sst. m. *Anna Louise Stricker*, f. 8. sept. 1774 i Kbh., Frederiks tyske menighed, d. 28. april 1864 i Helsingør, Sct. Olai.

Arkelimester, artilleri- og tøjhusløjtnant på Kronborg.

- 26-27 *Thomas Wulfsen Schmidt*, f. på Sylt¹⁰, d. 25. sept. 1816 i sit 54. år på hjemrejse fra Vestindien¹¹, g. 30. sept. 1795 i Kbh., Vor Frelser m. *Christiane Magdalene Knudsen*, dbt. 27. aug. 1773 sst., d. 2. sept. 1845 sst.

Koffardikaptajn. Han bestod styrmandseksamen 1780, 17 år gl.¹⁰ og indtegnedes 1795 som skipper i lavet¹². I 1802 afkøbte han svigerfaderen to ejendomme i Overgaden neden Vandet, Kristianshavn.

- 28-29 = 26-27

- 30-31 = 24-25

Tiptipoldeforældre

- 32-33 *Christen Pedersen Ringsted* (s. af Peder Christensen R., murermester i nærheden af Hobro, d. 1756 over 90 år gl. og Else Lauridsdatter Mubroe, d. sept. 1739, omtrent 40 år gl.¹³), f. 7. april 1728¹³, d. 4. juni 1791¹⁴, g. 1760 (kopulationspenge betalt 12. marts 1760 til vielse i Kbh., Sct. Nic.) m. *Helvig Jensdatter*¹⁵ (d. af skomagermester Jens Olufsen¹⁵ og Malene Christensdatter), dbt. 13. juli 1736 i Kbh., Sct. Nic., begr. 4. okt. 1785 sst.

Hosekræmmer og rodemester i Kbh. – Fra 1757 boede han i daværende matr. nr. 7 Kristianshavns kv. i Langebrogade (senere kaldt Brogade, en gade, som blev nedlagt ved Torvegades udvidelse i 1930'erne og er indgået i den grund, på hvilken den nye bygning for Udenrigsministeriet er opført). I 1764 fik han skøde på denne ejendom. I 1766 solgte han den til sin broder, hosekræmmer Stephen Pedersen Ringsted. Ved samme tid afkøbte han sin svigerfader daværende matr. nr. 68 Strand kv. i Højbrostræde (nu Højbro Plads' vestside). Han erstattede bebyggelsen med en ny byg-

ning. (Grunden er senere indgået i den grund, på hvilken Det kongelige octroierede almindelige brandassurancekompagnis bygning nu ligger).

- 34-35 *Laurits Pedersen Fischer* (s. af Peder Laursen F., gårdmand på Fiskergården i Harboøre, begr. 29. dec. 1762 i Harboøre, 84 år gl.¹³), d. 28. okt. 1792, 76 år gl. i Vartov i Kbh., hvor han var indkommet 6. april s. å.¹⁶, g. 1770 (kopulationspenge betalt 25. sept. 1770 til vielse i Kbh., Sct. Nic.) m. *Elisabeth Sophie Hjorth* (d. af skomager Hans Jørgensen H. og Cathrine Mortensdatter Brandt), dbt. 3. sept. 1742 i Aalborg, Sct. Budolfi, d. i barselseng, begr. 5. maj 1776 i Kbh., Sct. Nic.

Fribrygger i Kbh., borgerskab 1764, brændevinsbrænder, købmand og ølskænker. Han købte 1764 fribryggergården daværende matr. nr. 215 Sct. Annæ Øster kv. i Store Kongensgade (nu St. Kgsg. 110, bryggergården er erstattet af en i 1801–04 opført, nu fredet bebyggelse) med tilhørende privilegium. Ved købet kaldes han negotiant. Han gik fallit 1777 og ved auktionsskøde, tinglæst 19. jan. 1778 blev ejendommen overdraget til guldsmed Jens Sander Schouw. Efter fallitten blev Fischer ansat ved Dansk-Asiatisk Compagni.

- 36-37 *Johan Christopher Hoffmann* (s. af apoteker i Maribo Henrik Nicolaus H. og Else Cathrine Johansdatter), dbt. 15. nov. 1730 i Maribo, begr. 28. juli 1802 sst., g. 12. nov. 1766 sst. m. *Vibeke Christine Sølling* (d. af købmand i Maribo Knud Pedersen S.¹⁷ og Mette Kirstine Wichmand¹⁸), dbt. 28. okt. 1746 i Maribo, begr. 18. marts 1795 sst.

Apoteker og postmester i Maribo. Han holdt herberg for den agende lollandske post og havde som vognmand påtaget sig at befordre rejsende.

- 38-39 *Hans Christian Erreboe* (s. af købmand i Faaborg Christen Christensen E. og Sophia Petersdatter Gebert¹⁹), f. 30. aug. 1744 i Faaborg, begr. 11. jan. 1808 i Maribo, g. 18. dec. 1772 sst. m. *Abigael Maria Jensen* (d. af købmand og fattigforstander i Maribo Peder J. og Anna Marie Reimer²⁰), dbt. 18. febr. 1745 sst., d. 8. juni 1833 sst., hun g. 1° 12. sept. 1764 sst. m. farver i Maribo, borgerskab 15. nov. 1764 Jens Feilberg (s. af farver i Maribo og Rødby Christian Jensen F. og Anna Nielsdatter Boes), f. i Rødby²¹ ca. 1740, begr. 12. juni 1772 i Maribo²².

Købmand og farver i Maribo, borgerskab 16. juli 1773.

- 40-41 *Christian Krøyer* (s. af færgemand i Rudkøbing Hans Christian Bang K.²³ og Maria Elisabeth Gommessdatter Brandt²⁴), dbt. 9. aug. 1739 i Rudkøbing, begr. 19. april 1814 i Maribo, g. 12. april 1769 sst. m.

Ellen Cathrine Hammer (d. af byfoged i Saksøbing Morten H. og 2. hustru Mette Sybille Volchartsen), dbt. 30. april 1745 i Saksøbing, d. 15. juni 1819 i Maribo.

Købmand i Maribo, borgerskab 25. maj 1769.

- 42-43 *Jørgen Henrik Seehusen* (s. af forpagter på Vintersborg Herman Daniel S. og Marie Margrethe Neander²⁵), f. 6. okt. 1760 i Utterslev, d. 2. juli 1813 i Søllested, g. 19. juni 1787 i Nakskov m. *Diderica Lønborg* (d. af købmand, konsumtionsforpagter og kirkeværge i Nakskov Peder Hansen L.^{25a} og Anna Diderichsdatter), dbt. 1. nov. 1761 i Nakskov, d. 9. marts 1819²⁶.

Forpagter af Danstedgaard, Nebbelunde sogn, ejer af hovedgården Øllingesøgaard i Græshave sogn fra 1793, kammerråd.

- 44-45 *Jens Lasson* (s. af kommandørkaptajn Hans L. til Harritslevgaard, Nordfyn, og Christiane Hoppe²⁷), dbt. 1. juni 1713 i Odense, Sct. Knud, begr. 17. maj 1759 i Kbh., Holmens kirke, g. 14. maj 1751 på Ulriksholm, Kølstrup sogn, Nordfyn m. *Ursula Dorothea de Seve* (d. af oberst Christian de S. og Anna Margrethe Schøller¹³), dbt. 22. nov. 1730 i Gjerdrum, Akershus fylke, Norge²⁸, d. 22. sept. 1789¹³.

Major ved det fynske nationale infanteriregiment.

- 46-47 = 42-43.

- 48-49 *Lars Matsen Solbrekke* (s. af gårdejer i Rakkestad, Norge, Mats Andersen Klungsrud og Anne Larsdatter), f. 1734, d. 1795, g. m. *Mette Pedersdatter*, f. 1735, d. 1785.

Gårdejer i Gjølstad, Norge²⁹.

- 50-51 *Ezechius Hinrich Stricker* (s. af major Alexander S. og Sophia Christine Wendt (Venten)), f. 8. aug. 1734 i Rendsborg, d. 27. marts 1814 i Asminderød, g. 15. maj 1764 i Kbh., Holmens, m. *Friderica Christiane Herbst* (d. af schoutbynacht Michael Johan H. og Engelcke Martha Liebe³⁰), dbt. 7. april 1745 i Kbh., Holmens, begr. 26. marts 1806 i Helsingør, Sct. Mariæ.

Kommandant på Kronborg, generalløjtnant³¹.

- 52-53 Ukendte.

- 54-55 *Christian Knudsen*, f. på Grøde³², d. 3. maj 1820, 76 år gl. i Kbh., Vor Frelser, g. 23. maj 1770 sst. m. *Alhed Catharina Christensdatter Grøn*, f. ca. 1736, d. 5. okt. 1803 i Kbh., Vor Frelser.

Koffardikaptajn. Ved vielsen var han styrmand. 1772 løste han borgerskab som skipper. I 1781 købte han daværende matr. nr. 155 Kristianshavn kv. i Overgaden neden Vandet og i 1790 naboejendommen matr. nr. 156. I 1802 solgte han disse ejendomme til svi-gersønnen, nr. 26. Han havde i 1797 købt daværende matr. nr. 165

Kristianshavn, ligeledes i Overgaden neden Vandet og i denne ejendom boede han ved sin død.

- 56-57 = de ukendte nr. 52-53.
 58-59 = 54-55.
 60-61 = 48-49.
 62-63 = 50-51.

Noter

- Henrik Ringsteds tip3oldemor Marie Margrethe Neander (se nr. 42), dbt. 4. sept. 1733 i Maribo er datter af købmand og værtshusholder i Maribo Jørgen Henrik Neander, som er broder til Ole Bjørn Krafts Tip3oldefader lægen Johan Samuel Neander (se nr. 35 i Krafts anetavle). Se iøvrigt Lolland-Falsters historiske samfunds årbog 1942, s. 68 flg.
- Se iøvrigt Dansk biografisk leksikon, 3. udgave (DBL 3), bd. 12, s. 242.
- Han holdt som dreng ferie i Maribo hos en søn af farver Jens Feilberg og Abigael Maria Jensen (nr. 39) og kom derved i forbindelse med familien Krøyer. Han blev i 1859 forlovet med datteren Sophie Gottfriede Elisabeth.
- Landsover- samt Hof- og Stadsrettens skiftekommission, forseglingsprot. 1896, 2/409, 2 I. Hun efterlod sig intet. Hun oppebar livrente fra Statsanstalten, 400 kr. årlig og 80 kr. årlig fra Det anckerske legat.
- Landsover- samt Hof- og Stadsrettens skiftekommission, hvidebog nr. 14, 1830-32, pag. 256.
- Således benævnes hun ved dåben. Med henblik på navnet Tofte kan oplyses at skipper Hans Jacobsen Toftes enke Maren var blandt fadderne. Ved døden kaldes hun i hvidebogen Inger Sofie Ringsted, men i kbg. Inger Tofte Fisker-Ringsted, født Fisker. Ved sønnens (nr. 8) dåb kaldes hun Henriette Fischer, og i avertissement om mandens død underskriver hun sig Inger Henriette Ringsted, født Fischer (Adresseavisen nr. 146/1831).
- Folketællingen 1801 oplyser, at han levede af sine midler. Han havde arvet 14000 rdl. efter sin fader.
- Danmarks Adels Aarvog LXVIII, 1951, II, s. 135.
- sst. II, 1932, II, s. 194.
- Rigsarkivet, attest i enkekassesag 6533.
- Landsarkivet, Kbh., Kbh.s skipperlavs examinationsprot. 1774-93, fol. 73.
- Hvidebog nr. 5, 1815-17, pag. 434.
- Kbh.s skipperlavs alfabetiske fortegnelse over skippere og styrmænd 1785-1826.
- Vibeke Nobels slægtsarkiv.
- Slægtsarkivet. - Af Hof- og Stadsrettens skødeprot. 29, 1791-93, fol. 77 fremgår at hans søn (nr. 16) 9. sept. 1791 overdrog sin eneste medarving, sin svoger hosekræmmer Hans Weyrup sin 2/3 anpart i faderens ejendom matr. nr. 68 Strand kv..
- Iflg. slægtsarkivet havde de slægtsnavnet Odevald.
- Rigsarkivet, Reviderede regnskaber, Bilag til Vartov hospitals regnskab 1792, heri Helligånds hospitals mandtalsbog 1792, fol. 16 og 77.
- Wilh. von Antoniewitz: Danske patricierslægter II, s. 177 fører hans fædrene slægt, Reimerstamtavlen i Persh. T. 1976, s. 47 hans mødrene slægt længere tilbage. Knud Pedersen Søllings livsløb var ret ejendommeligt. Han blev student fra Næstved 1724, baccalaureus 1725, boede i studieår i Kbh., i 1728 hos

- Poul Peret, teskænker i Lille Færgestræde, vendte omkr. 1730 tilbage til Maribo, fik 8. maj 1730 succession på præstekaldet i Døllefelde-Musse, men blev aldrig præst. 1735 fik han købmandsborgerskab i Maribo, men drev ingen videre handel. Han havde fra faderen arvet en betydelig formue og nøjedes med at drive den jord, der hørte til købmandsgården og sætte sine penge på rente. Han var ved udskrivningen af fattigskat 1752 den trediestørste skatteyder i Maribo. Fra slutningen af 1730'erne til sin død var han fattigforstander. (Årbog for historisk samfund for Præstø amt 1957–61, s. 257).
18. Alfred Larsen: De ældste led af slægten Wichmand, Persh. T. 1946, s. 25, fører hendes slægt længere tilbage.
 19. Knud Bierfreund og E. Juul Hansen: Slægten Erreboe, Persh. T. 1964–65, s. 107 fører begges slægt længere tilbage.
 20. Den i note 17 nævnte Reimerstamtavle fører hendes slægt længere tilbage. Den her i anetavlen under nr. 37 nævnte Knud Pedersen Sølling var fætter til hendes fader.
 21. Maribo rådstueprot. ved borgerskabet.
 22. Jens Feilberg er i Peter Jacob Schmidt: Slægten Feilberg, Kbh. 1890 forvekslet med en fætter af samme navn, dbt. 14. sept. 1725 i Aarhus. – Da oplysningerne om vor Jens Feilbergs fader i Schmidts stamtavle er meget mangelfulde skal her oplyses: Christian Jensen Feilberg, farver i Maribo og Rødby, begr. 6. juni 1749 i Maribo, g. 1° m. Cathrine Hansdatter, skifte 7. jan. 1739 (Rødby skifteprot. 1736–53, fol. 52), 2° m. Anna Nielsdatter Boes, skifte 19. sept. 1747 (samme prot., fol. 265). Hun var datter af skomager i Rødby Niels Danielsen – søn af Karen Roes (Rødby skifteprot. 1696–1718, fol. 407) – og Mette Pedersdatter (sidstnævnte prot., fol. 409), 3° 24. nov. 1747 i Nr. Vedby m. Maria Elisabeth Nauschutz (en søster til den derværende sognepræsts hustru), begr. 13. marts 1764 i Maribo. Hun blev g. 2° 12. juni 1750 i Maribo m. farver i Maribo Severin Kaalund, begr. 9. juni 1753 sst. Se iøvrigt Lolland-Falsters historiske samfunds årsbog 1918, s. 80.
 23. Familien Krøyers slægtbog, Aarhus 1910 (Særtryk af Arkiv for Genealogi og Heraldik) fører hans slægt længere tilbage.
 24. Hun var datter af købmand i Ærøskøbing Gomme Gommesen, hvis slægt DBL 3, bd. 2, s. 466f og Persh. T. 1947, s. 173f fører længere tilbage og Ingeborg Brandt, hvis slægt Olav Christensen: Tre nordborgske præster og deres slægt (Sønderjysk månedsskrift 1945, s. 58) fører længere tilbage.
 25. Marie Margrethe Neander blev efter Herman Daniel Seehusens død g. m. købmand i Nakskov, fra 1775 ejer af Øllingesøgaard Hans Diderichsen, som var broder til hendes senere svigerdatter, Diderica Lønborgs moder.
 - 25a. Peder Hansen Lønborg er iflg. borgerskabsprotokollen født i Aarhus. Han blev begravet i Nakskov 12. nov. 1794, 73 år gl. Slægtskab med brændevinsbrænder i Nakskov Anders Jeppesen Lønborg, som fødtes ca. 1742 i Lønborg sogn ved Ringkøbing fjord og fra hvem den yngre slægt Lønborg nedstammer (se DBL 3, bd. 9, s. 281f) må på denne baggrund anses for udelukket. – Der synes ikke i nærheden af hans fødeby, Aarhus at findes nogen lokalitet ved navn Lønborg. Det er derfor fristende at tænke sig, at han på en eller anden måde har forbindelse med den i Persh. T. 1907 beskrevne ældre, også fra Lønborg sogn stammende, i brødrene Paludan-Müllers anetavle (Persh. T. 1985, s. 63 ff) repræsenterede slægt Lønborg, eftersom den i tiden omkring hans fødsel levede i Aarhus og i det nær Aarhus liggende sogn Fruering. Han er ikke anført i stamtavlen over slægten, men forbindelsen kan tænkes at være den, at han eller hans fader har tjent hos et medlem af slægten og at han så, da han

- slog sig ned i Nakskov har antaget denne slægts navn.
26. Berlingske Tidende 1819, nr. 22.
 27. Danmarks Adels Aarbog LXVIII, 1951, II, s. 134ffører begge slægt længere tilbage.
 28. Rigsarkivet, enkekassesag G 1456.
 29. Slægtsarkivet. – Dåbsattesten for sønnen (nr. 24) oplyser kun navnene Lars Matsen Solbrekke og Mette Pedersdatter.
 30. En formodning om hendes afstamning er fremført i Persh. T. 1888, s. 295.
 31. Se iøvrigt DBL 3, bd. 14, s. 149.
 32. Kbh. borgerskabsregister. – Grøde er en lille ø mellem Føhr og Pellworm.

Mikrofilm i Landsarkivet, København, en vejledning

Af
Erik Kann

I kraft af ekstraordinære bevillinger til mikrofotograferinger de sidste fem år har der i Landsarkivet for Sjælland, m.m. været en voldsom aktivitet på dette felt: Store mængder af mikrofilm er blevet optaget, kopieret og taget i brug på læsesalen, nye filmfortegnelser har set dagens lys, og sidst men ikke mindst har arkivet i sidste halvdel af 1986 taget en hel ny mikrofilmlæsesal i brug (officiel betegnelse: Kopi-læsesal).

Formålet med denne artikel er dels at kaste lys over, hvad der egentlig er foregået i de sidste fem år, dels - og nok først og fremmest - at give anvisninger på, hvorledes man som benytter kan anvende Landsarkivets filmsamlinger. Det er vigtigt at understrege, at synspunkterne i denne artikel *alene er forfatterens og ikke på nogen måde udtryk for Landsarkivets opfattelse af dette og hint.*

De beskrevne aktiviteter, kopieringsmuligheder, etc. gælder kun Landsarkivet for Sjælland, m.m. Forhold ved de øvrige landsarkiver er ikke inddraget i redegørelserne.

Hvorledes finder man ud af, om det arkivalie, man ønsker at benytte, findes på mikrofilm?

Indledningsvis skal det understreges, at der her er tale om den situation, hvor brugeren søger et bestemt arkivalie i Landsarkivets samlinger. Den situation kan forekomme, hvor brugeren mere bredt ønsker at orientere sig om, »hvad der overhovedet findes på film?«, jfr. herom nedenfor under afsnittet, afslutning.

Så længe det drejer sig om Landsarkivets egne arkivalier, burde der ikke være noget problem med at finde ud af, om det søgte arkivalie er mikrofilmet. En afmærkning i de eksisterende registraturer skulle gerne henvise til, at det pågældende arkivalie er mikrofilmet. Afmærkning kan enten være sket ved anvendelse af en bestemt (farve)symbolik, ved henvisning til en bestemt filmfortegnelse eller ved direkte henvisning til eet eller flere filmnumre.

Jeg skriver udtrykkelig »burde der ikke være noget problem«, desværre

forholder det sig således, at der i dag kun er foretaget en afmærkning om filmbenyttelse af de mest benyttede arkivgrupper, eksempelvis kirkebøger. Det er min opfattelse, at denne opgave er meget væsentlig - både af hensyn til benytterne, men så sandelig også af hensyn til betjentpersonalet, som derved spares for at skulle hente originale arkivalier frem fra magasinerne.

Hvis det drejer sig om mikrofilm af arkivalier, som »ikke hører hjemme« i Landsarkivet, f.eks. arkivalier fra Københavns Stadsarkiv, er det et væsentlig større problem at finde ud af, om Landsarkivet er i besiddelse af mikrofilm af det pågældende arkivalie. Der findes faktisk i dag i Landsarkivet en omfattende samling af mikrofilm, indeholdende optagelser af arkivalier i andre arkivinstitutioner, som Landsarkivet af servicehensyn ønsker i brug på læsesalen. For denne gruppes vedkommende støder man ikke på afmærkning i en foreliggende registratur, al den stund, at der ikke findes en egentlig registratur over de pågældende arkivalier i Landsarkivet. Benytteren er (desværre) her henvist til de summariske lister og oversigter, som er fremlagt på mikrofilmlæsesalen.

Hvordan kan mikrofilmene være registrerede?

De mikrofilm, der benyttes på mikrofilmlæsesalen, kan, uanset om det drejer sig om film af Landsarkivets egne arkivalier eller om film af andre institutioners arkivalier, være registrerede på en række forskellige måder:

1. Ved *egentlige filmfortegnelser*.

Disse udsendes i en fortløbende nummereret serie, hvoraf nr. 1-3 (udvandrerregistre, brandforsikringsarkivalier indtil ca. 1872, skifteprotokoller fra godsarkiver, m.m.) indtil nu har set dagens lys. Det er fortrinsvis større samlede grupper af mikrofilm, som registreres i disse filmfortegnelser.

2. Ved såkaldte »*Mindre filmfortegnelser*«.

Det har været tanken med disse så hurtigt som muligt efter optagelse og kopiering at kunne stille selv meget små grupper af mikrofilm til rådighed for publikum på læsesalen. Som følge heraf er kravene til form, indbinding, etc. væsentlig mindre end de der gælder for de egentlige filmfortegnelser. De mindre filmfortegnelser - som er betegnet fortløbende med bogstaverne A, B, C, D, etc. - er opstillet i springbind på mikrofilmlæsesalen.

3. Ved *afmærkning i eksisterende registraturer*.

Det drejer sig her først og fremmest om de tilfælde, hvor der i den eksisterende registratur er påført et mikrofilmnummer ud for beskrivelsen af de pågældende arkivalier. I disse tilfælde er det ikke skønnet relevant også at arbejde med en filmfortegnelse eller en »mindre filmfortegnelse«.

Denne afmærkningsform er kun anvendt i begrænset omfang og rummer da også væsentlige ulemper, navnlig i relation til spørgsmålet om over-skueligheden. Eksempelvis er en ældre håndskreven seddelregistratur ikke altid det enkleste sted at skulle påføre filmnumre!

4. Ved *specialfortegnelser*.

Disse er oftest opstillet i springbind i tilknytning til den/de arkivgrup-per, den/de registrerer.

Som eksempel kan nævnes registreringen af »Kildeskriftselskabets« mikrofilmkort, som man ikke har fundet det hensigtsmæssigt at ind-ordne i »mindre filmfortegnelser«, og som derfor nu er registreret og op-stillet som en særlig gruppe.

Hvilke former/typer af film anvendes i Landsarkivet?

Samlingerne af mikrofilm består dels af film i almindelig gængs forstand, opspolet på metal- eller plastikspoler - kaldet rullefilm - dels af microfiche-kort i A-6 format (ca. 105×149 mm).

Rullefilmene optages enten i 35 mm's bredde eller 16 mm's bredde. Indtil videre er der for så vidt angår rullefilm kun taget 35 mm format i brug på læ-sesalen. Landsarkivet foretager imidlertid også løbende optagelser i 16 mm format, hvoraf der leveres kopier til interesserede, jfr. nedenfor under af-snittet, kopiering.

A-6 microfichekortet, som i stigende grad benyttes på læsesalen, er tek-nisk set det samme som en rullefilm, kun med formatet til forskel. På rulle-filmene er optagelserne »sat sammen« efter hinanden i en lang række, på A-6 microfichekortet er optagelserne vandret placeret i kortere rækker lodret under hinanden.

Hvilke numre anvendes til mikrofilmene i Landsarkivet?

Samlingerne af mikrofilm kan være nummererede på forskellige måder:

1. En almindelig fortløbende nummerering (som oftest et 4-cifret num-mer).

Der forekommer p.g.a. praktiske hensyn ved optagelserne mange spring i de anvendte numre. I flere tilfælde vil filmkassetterne foruden nummer også være forsynet med en indholdsangivelse, f.eks. »brandforsikrings-arkivalier«. Denne ekstra afmærkning anvendes udelukkende ved særlig hyppigt benyttede arkivalier.

2. En almindelig fortløbende nummerering, men med et »M« anført foran nummereringen.

Hermed angives, at der er tale om en filmning foretaget af Mormonerne

(også kaldet M-film), hvor Landsarkivet har indkøbt en kopi. Der kan være M-film både af Landsarkivets egne samlinger og af andres arkivalier.

Eftersom der forekommer sammenfald mellem rækken af almindelig fortløbende nummererede film og rækken af M-film, er de to rækker opstillet hver for sig på mikrofilmlæsesalen, jfr. i øvrigt nedenfor under afsnittet, benyttelse.

3. Nummerering udelukkende ved hjælp af sogne- og bindnummer. Denne form anvendes selvsagt alene i forbindelse med kirkebøger.
4. En helt speciel nummerering. F.eks. »D.123«.
5. En nummerering ved hjælp af såkaldt »LAK«-angivelse (LAK = Landsarkivet, København). Denne nummerering er udelukkende anvendt ved A-6 mikrofilmkort. Produktionen af disse er opdelt efter projekttype, således at hvert projekt betegnes med hver sit »LAK-nummer«, f.eks. betegner »LAK-1« Landsarkivet i Københavns første mikrofilmkortprojekt. Hvert kort forsynes desuden med et løbenummer, f.eks. »LAK-1/123«, der således betegner kort nummer 123 i Landsarkivets første mikrofilmkortprojekt.

Benyttelse af mikrofilm på Landsarkivets læsesal

Til en hensigtsmæssig benyttelse af filmsamlingerne kræves på baggrund af ovenstående:

1. Kendskab til, at det pågældende arkivalie er mikrofilmet.
2. Kendskab til, hvorledes mikrofilmene af de pågældende arkivalier er registreret.
3. Kendskab til, hvilken »filmtype« der er anvendt ved optagelsen.
4. Kendskab til, hvilket filmnummer der er anvendt.
5. Kendskab til, hvor de pågældende mikrofilm er opstillet på mikrofilmlæsesalen.
6. Kendskab til betjening af det filmapparat, som skal benyttes ved læsning af filmen.

For så vidt angår betjening af filmapparater er det traditionelt noget mange er tøvende overfor, men personalet på læsesalen vejleder naturligvis gerne. Der findes to typer af apparater, een til rullefilm og een til mikrofilmkort.

M.h.t. opstillingen på mikrofilmlæsesalen kan der henvises til et udmærket, detaljeret oversigtskort, som udleveres til publikum, og som v.h.j.a. nummereringer angiver den præcise placering af de enkelte grupper på mikrofilmlæsesalen (og i øvrigt også på »den almindelige« læsesal).

Generelt kan siges, at rullefilm er placeret i filmkassetter af pap, påført enten filmnummer alene eller et sådant suppleret med en indholdsangivelse (jfr. ovenfor under afsnittet, nummereringer). Filmkassetterne er anbragt i bakker, som er opstillet i filmreolerne. A-6 mikrofichekortene er placeret i særlige ark med indstikslommer, der er samlet i springbind, ligeledes opstillet i filmreolerne.

Benyttelse af mikrofilm uden for Landsarkivets læsesal

Et stigende antal arkivgæster ønsker at kunne benytte kopier af arkivalierne hjemme. For disse foreligger en række muligheder:

1. Kopi af en hel 35 mm eller 16 mm rullefilm. Prisen er pr. jan. 1987 ca. 150 kr. (ingen moms) pr. rulle.
2. Kopi af A-6 mikrofichekort. Prisen er pr. jan. 1987 8 kr. (ingen moms) pr. kort.
3. Fremstilling af mikrooptagelser af dele af arkivalier, enten som 35 mm eller 16 mm rullefilm. Prisen pr. optagelse (= 1 opslag i en protokol, dvs. 2 sider) er pr. jan. 1987 for 1.-25. optagelse 2 kr. og for 26. og følgende optagelse 1 kr. (ingen moms).

Naturligvis kan der leveres en egentlig fotografisk forstørrelse på papir, men prisen er høj og afhænger af forstørrelsens format. Det enkleste er at anskaffe sig et læseapparat til A-6 mikrofichekort. Sådanne kan som brugte erhverves rimeligt billigt, f.eks. gennem Den Blå Avis (ca. 1-2000 kr.). Fordelen ved et sådant apparat er, at det også - med en smule besvær - kan anvendes til læsning af rullefilm.

Til sidst kan nævnes, at der også er mulighed for udlån af såvel rullefilm som A-6 mikrofichekort til de lokale bibliotekers læsesale (gratis).

Hvilke grupper af arkivalier kan benyttes på mikrofilm?

Efterfølgende er ikke tænkt som en komplet fortegnelse, men kun som meget summariske antydninger.

Landsarkivet har forsøgt - så godt som det har været muligt - at prioritere ud fra kriteriet: Mest benyttet - først filmet/først indkøbt.

Indlysende nok er kirkebøgerne derfor det emne, som har fået den højeste prioritet. Der er filmet både på rullefilm og på A-6 mikrofichekort. Tidsmæssigt er der foretaget optagelser både før og efter 1814 og både af hovedministerial- og kontramministerialbøger.

Brandforsikringsarkivalier (forsikrings- og taxationsprotokoller) har også været anset for en væsentlig opgave, det samme har gjort sig gældende med skifteprotokoller fra de private godser.

Derudover kan nævnes københavnske realregistre, journaler og kopibøger fra bispe- og stiftøvrighedsarkiver, ditto fra en række amtsarkiver, folketællingerne 1787-1860, fæsteprotokoller, lavsarkivalier, m.m.

Benyttere må være opmærksomme på, at der til stadighed tages flere og flere film i benyttelse. Man kan ønske, at Landsarkivet et fast sted orienterede publikum om f.eks. sidste kvartals »nybrugtagninger«.

Afslutning

Mikrofilmlæsesalen er først taget i brug for ganske kort tid siden, og derfor er der flere procedurer, som endnu ikke har fundet den endelige form. Det har imidlertid været anset for rigtigt at tage faciliteterne i brug med visse mangler. Alt overvejende synes systemet at fungere tilfredsstillende.

En væsentlig vanskelighed er, som antydnet ovenfor, at orientere sig om, hvad der overhovedet findes på mikrofilm. De eksisterende fortegnelser er for summariske, og helt galt bliver det, hvis man mere bredt vil orientere sig om, hvilke kirkebøger der er mikrofilmet. Opslag i een registratur er ikke nok, og i det hele taget kan man godt som benytter blive en smule forvirret over de mange forskellige kirkebogsprojekter, der er i gang. Landsarkivet er rent faktisk i fuld gang med at opstille lister over filmede kirkebøger, først og fremmest ordnet efter sognenummer. Disse lister skulle muliggøre rekvisition uden besøg i arkivet for at gøre opslag i diverse registraturer. Formen for disse lister er ikke endelig fastlagt.

Med de store aktiviteter på mikrofilm-området har Landsarkivet først og fremmest villet række en hjælpende hånd til de dagligt besøgende; mikrofilmning skulle gerne lette arbejdsmulighederne for den enkelte!

I et bredere perspektiv har virksomheden naturligvis også åbnet for et vidtgående samarbejde med de mange lokalhistoriske arkiver. Store mængder af filmkopier er distribueret, og det er således i dag muligt lokalt at betjene sig af mange af de mikrofilm, som også findes i Landsarkivet. Hele denne distribution er led i en langsigtet udvikling, som forhåbentlig en dag ender med indretning af filmsamlinger i alle lokalhistoriske arkiver og som overbygninger hertil filmsamlinger på amtsplan.

De statslige arkivers publikationer 1986, en oversigt

Af
Erik Kann

Denne oversigt rummer annoterede fortegnelser over de registraturer, hjælpemidler, vejledninger, etc., som de statslige arkiver, dvs. Rigsarkivet, Landsarkivet for Sjælland m.m., Landsarkivet for Fyn, Landsarkivet for Nørrejylland, Landsarkivet for de sønderjyske landsdele og Erhvervsarkivet, har udsendt i 1986.

Oversigten er tænkt som en opfølgning af oversigten 1982-1984, bragt i *Personalhistorisk Tidsskrift* 1985:1, s. 85-92 og oversigten 1985, bragt i *Personalhistorisk Tidsskrift* 1986:2, s. 197-200.

Hvad angår tids- og emnemæssig afgrænsning, indsamlingsmetodik samt andre overvejelser af mere generel karakter henvises til redegørelserne herfor i *Personalhistorisk Tidsskrift* 1985:1, s. 85-92, specielt s. 85-86.

Rigsarkivet:

Rigsarkivet i almindelighed:

Kassation og opbevaring i kommunearkiver. En vejledning på grundlag af Indenrigsministeriets bekendtgørelse af 29. april 1981. 3. rev. udgave. 1986, 41 s.

Håndskriftsamlingen II-XII. Registratur. 1986, 206 s.

Anm: Summarisk registrering af indholdet i de pågældende grupper i håndskriftsamlingen. Er en fortsættelse af den i 1985 udsendte registratur over håndskriftsamlingen gruppe I. Det her foreliggende bind har paginering i fortsættelse af det tidligere udsendte.

Tidsskrifter:

Arkiv. Tidsskrift for arkivforskning. Udgivet af Rigsarkivet.

11. bind, nr. 1 1986 (udk. 1987).

Anm: Udsendelse har været forsinket. 11. bind, nr. 2 forventes udsendt februar 1987.

Nordisk Arkivnyt. Udgivet af Rigsarkivet.

1986 nr. 1-4.

Siden Saxo. Udgivet af Dansk Historisk Fællesforening og Rigsarkivet.

1986 nr. 1-4.

Oversigt over arkivalier i det danske Rigsarkiv til belysning af Ydre Missions historie. Ved C. Rise Hansen.

1986, 32 s.

Anm: Redaktionen sluttet 31. dec. 1985. Publikationen er led i projektet »Kristen mission og kulturpolitik 1820-1970«.

Rigsarkivets 1. afdeling:

Kort- og tegningsamlingen. Rentekammersamlingen nr. 1-662. Registraturafskrift. Folioregistratur nr. 286. 1986, 181 s.

Anm: Er en maskinskreven afskrift og samling af Rigsarkivets håndskrevne seddelregistratur.

Statistisk-topografiske samt kammeralistiske beskrivelser af amter, byer, godsdistrikter m.m. i hertugdømmerne Slesvig og Holsten 1826-44. Folioregistratur nr. 287. Uden udgivelsesår, 4 s.

Rigsarkivets 2. afdeling:

Ingen udgivelser i 1986.

Rigsarkivets 3. afdeling:

Ingeniørkorpsets arkiv. Indeks over lokaliteter og myndigheder, der omtales i de i 1973 og 1978 udsendte registraturer over dette arkiv. 1986.

Rigsarkivets 4. afdeling:

Mindre, private personarkiver i Rigsarkivets 4. afdeling. Ved Hans Kargaard Thomsen. Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse IV, 2. 1986, 286 s.

Anm: Er en fortsættelse af den i 1984 udsendte oversigt over større private personarkiver, jfr. Personhistorisk Tidsskrift 1985:1, s. 88. Medtager alle privatarkiver i Rigsarkivet, som er modtaget eller etableret ved nyordning af ældre privatarkivsamlinger frem til udgangen af juni 1985, og som kun omfatter et eneste læg for hver person eller familie. Udgiven her er mere at betragte som en foreløbig publicering, der ikke bliver gjort til genstand for salg. På et senere tidspunkt vil der muligvis blive udsendt en trykt udgave.

Håndskriftsamlingen II-XII.

Se under Rigsarkivet i almindelighed.

Selskabet til støtte for Pakistans kirke (tidl. Komiteen til støtte for Pakistans lutherske kirke) stiftet 1962. Registratur. 1986, 23 s.

Anm: Arkivet må overvejende karakteriseres som dele af en række privatarkiver vedrørende det pågældende missionsarbejde.

Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm:

Kommunearkiver. Hillerød Købstads- og primærkommune. Registratur. 1986, 260 s.

Anm: Registraturen omfatter Hillerød Købstad (1869-1970), Frederiksborg Slotssogn (1842-1966), Nr. Herlev (tidl. Herlev) (1842-1966), Harløse (tidl. Tjæreby) (1842-1970) og Alsønderup (1842-1970).

Disse kommuner udgør siden 1970 Hillerød Primærkommune, sammen med en mindre del (Nødebo Sogn) af den tidligere Esbønderup-Nødebo Kommune.

Indeholder ud over den egentlige registraturdel i to bilag, dels en oversigt over den reviderede Odder-plans hovednumre, dels en oversigt over DK-journaliseringssystemet, en systematisk oversigt og endelig en alfabetisk emnefortegnelse.

Kommunearkiver. Korsør Købstads- og primærkommune. Registratur. 1986, 225 s.

Anm: Omfatter alle kommunale arkivalier, der beror i Landsarkivet, og som hidrører fra Korsør Købstad 1869-1982, Tårnborgh Sognekommune 1842-1970 og Vemmelev-Hemmeshøj Sognekommune 1842-1970.

Disse kommuner udgør siden 1970 Korsør Primærkommune.

Kommunearkiver. Ravnsborg Kommune. Registratur. 1986, 206 s.

Anm: Omfatter alle kommunale arkivalier, der beror i Landsarkivet, og som hidrører fra sognekommunerne Birket (1842-1970), Fejø (1842-1970), Femø (1842-1970), Herredskirke-Løjtøfte (1842-1970), Horslunde-Nordlunde (1842-1970), Købelev (1842-1970), Sandby (1842-1970), Uitterslev (1842-1970) og Vindeby (1842-1970).

Disse kommuner udgør siden 1970 Ravnsborg Primærkommune, idet dog en del af Herredskirke-Løjtøfte indgik i Nakskov Primærkommune.

Kommunearkivet. Stenlille Kommune. Registratur. 1986, 64 s.

- Anm: Omfatter alle kommunale arkivalier, der beror i Landsarkivet, og som hidrører fra sognekommunerne Flinterup (1902-1970), Munke-Bjergby-Bromme (1842-1905), Munke-Bjergby (1906-1970), Stenlille (1842-1970) og Stenmagle (1842-1970). Disse kommuner udgør siden 1970 Stenlille Primærkommune.
- Rådstuearkiver. Kalundborg Rådstue.* Registratur. 1986, 79 s., ill.
Anm: Indeholder ud over registratordelen en fyldig indledning.
- Skolearkiver. Hillerød Kommune.* Registratur. 1986, 18 s.
Anm: Omfatter alle skole-arkivalier, der beror i Landsarkivet, og som hidrører fra de kommunale skoler i Hillerød Kommune. Udarbejdet i samarbejde med Hillerød Kommune.
- Skolearkiver. Korsør Kommune.* Registratur. 1986, 31 s.
Anm: Omfatter alle skole-arkivalier, der beror i Landsarkivet, og som hidrører fra kommunale skoler i det geografiske område, der siden 1970 har hørt under Korsør Kommune. Udarbejdet i samarbejde med Korsør Kommune.
- Skolearkiver. Ravnsborg Kommune.* Registratur. 1986, 26 s.
Anm: Omfatter alle skole-arkivalier, der beror i Landsarkivet, og som hidrører fra kommunale skoler i det geografiske område, der siden 1970 har hørt under Ravnsborg Kommune.
- Skolearkiver. Saksøbing Kommune.* Registratur. 1986, uden paginering.
Anm: Er et tillæg til den registratur, der udsendtes i 1984, jfr. Personalhistorisk Tidsskrift 1985:1, s. 89.
- Skolearkiver. Stenlille Kommune.* Registratur. 1986, 22 s.
Anm: Omfatter alle skole-arkivalier, der beror i Landsarkivet, og som hidrører fra kommunale skoler i det geografiske område, der siden 1970 har hørt under Stenlille Kommune.
- Skolearkiver. Suså Kommune.* Registratur. 1986, 18 s.
Anm: Omfatter alle skole-arkivalier, der beror i Landsarkivet, og som hidrører fra kommunale skoler i det geografiske område, der siden 1970 har hørt under Suså Kommune.
- Toldarkiver. Overtoldinspektoratet for Østifterne.* Registratur. 1986, 67 s.
Anm: Udgør 3. bind i rækken af registraturer over toldarkiver, jfr. Personalhistorisk Tidsskrift 1986:2, s. 199.
- Offentlige embeders og institutioners arkiver. Bestemmelser og vejledning om opbevaring, aflevering og kassation.* 1986, 24 s.
- Udstillingskatalog. Grønlandske arkivalier.* 1986, 20 s., ill.
Anm: Udstillingen illustrerede konservering og restaurering af grønlandske arkivbind, udført i Landsarkivets restaureringsværksteder, 1986.

Landsarkivet for Fyn:

- Kommunearkiver i Landsarkivet for Fyn. En oversigt med summariske indholdsangivelser for de arkiver, der ikke er udsendt registraturer for.* Ved Gitte Lundsager Rausgaard og Poul Thestrup. 1986, 373 s.
Anm: Identisk med tidligere udsendt fotokopieret registratur, nu blot i endelig mangfoldiggjort og indbunden udgave.
- Toldarkiver. Odense, Bogense, Kerteminde og Nyborg toldkamre.* Registratur. 1986, 169 s.
Anm: Omhandler de 4 toldkamre, der ligger i det område, der nu omfattes af Odense Distrikts-toldkammer.
- Toldarkiver. Svendborg, Fåborg, Marstal, Ærøskøbing og Rudkøbing toldkamre.* Registratur. 1986, 93 s.
Anm: Omhandler de 5 toldkamre, der ligger i det område, der nu omfattes af Svendborg Distrikts-toldkammer.
- Toldarkiver. Assens Toldkammer.* Foreløbig fortegnelse. 1986, 4 s.
Anm: Dette toldkammer hører under Fredericia Distrikts-toldkammer. Der er kun tale om en foreløbig fortegnelse over nyafleveret materiale, medens ældre, allerede afleveret materiale er forblevet uordnet.

Toldarkiver. Middelfart Toldkammer. Foreløbig fortegnelse. 1986, 4 s.

Anm: Dette toldkammer hører under Fredericia Distriktstoldkammer. Der er kun tale om en foreløbig fortegnelse over nyafleveret materiale, medens ældre, allerede afleveret materiale er forblevet uordnet.

Offentlige embeders og institutioners arkiver. Bestemmelser og vejledning om opbevaring, aflevering og kassation. 1986, 24 s.

Landsarkivet for Nørrejylland:

Offentlige embeders og institutioners arkiver. Bestemmelser og vejledning om opbevaring, aflevering og kassation. 1986, 24 s.

Udstillingskatalog. Reformationen og reformationsjubilæer i Viborg. Udstilling afholdt i anledning af 450-året for Reformationen over temaet Hans Tausen, Reformationen og reformationsjubilæer i Viborg. 1986.

Paul G. Ørberg: »Når nøden er størst«. 1986, ca. 250 s., ill.

Anm: Bogen er udsendt af »Udgiverselskabet ved Landsarkivet for Nørrejylland«. Bogen omhandler Viborg Gråbrødre Klosterhistorie fra reformationen til nutiden. En anmeldelse følger her i tidsskriftet i næste nummer.

Landsarkivet for de sønderjyske landsdele:

Offentlige embeders og institutioners arkiver. Bestemmelser og vejledning om opbevaring, aflevering og kassation. 1986, 24 s.

Erhvervsarkivet, Århus

Erhvervshistorisk Årbog rummer hvert år en udførlig redegørelse for erhvervsarkivets virksomhed, og der bringes her blot henvisninger til disse redegørelser. Det er imidlertid redaktionen af dette tidsskrifts ønske mere detaljeret at omtale Erhvervsarkivets publikationer. For ganske nylig er der med henblik herpå rettet henvendelse til Erhvervsarkivet.

Erhvervsarkivet. Beretning om virksomheden 1. januar - 31. december 1985. Erhvervshistorisk Årbog 1985 (udk. 1986), s. 209-221.

Erhvervsarkivet. Beretning om virksomheden 1. januar - 31. december 1986. Bringes formodentlig i Erhvervshistorisk Årbog 1986 (endnu ikke udk.).

Rettelser og tilføjelser til »Præsteslægten Hemmet i fem led«

I min artikel »Præsteslægten Hemmet i fem led« o.s.v. i Ph.T. 1985, s. 199-218, har der desværre indsneget sig nogle fejl. Derfor disse rettelser.

S. 200: »Peder Heglund« skal være: *Peder Hegelund*.

S. 202: »Børn af Gregers Enevoldsen« skal være: *Børn af Enevold Gregersen*.

S. 202: »Gregers Enevoldsen må anses for at være søn af hr. *Gregers Enevoldsen* i Ullerup« skal være: ... af hr. *Enevold Gregersen* i U.

S. 202: »Da hr. *Enevold Gregersen* døde allerede 1584, må det formodes, at hans søn *Enevold Gregersen*« skal være: ... *Gregers Enevoldsen*.

S. 203: »Ostrup« skal være: *Outrup*.

S. 204: (Om *Thomas Jensen Bandsbøl*): »Fra 1655 og 1663« skal være: *Fra 1655 til 1663*.

S. 205: »Børn af Karen Iversdatter« skal være: *Børn af Maren Iversd.*

S. 206: (Om *Enevold Lauritsen*): »Han var vistnok gift og gange« skal være: ... *to gange*.

S. 207: (Om *Laurids Jensen Bjørn*) »personel kapellan i Brovst 1624« skal være: *1634*.

S. 207: »*Thomas Christense Mumme*« skal være: *Th. Christensen Mumme*.

S. 208: »Gladstrand« skal være: *Fladstrand*.

S. 210: »*Hans Trøner* (1631-1673)« skal være: *H.T. (1631-1693)*.

S. 210: »*Nicolai Jørgensen Engom*« skal være: *Nicolai J.E.*

Fra overarkivar, dr. phil. Vello Helk, Birkerød, genealog Jens Mandrup Frandsen, Viborg, hr. Peter Ohm-Hieronymussen, Frederiksberg, og seniorsergent Gert Ravn Nørgaard, Oksbøl, har jeg modtaget følgende tilføjelser:

S. 201: *Thomas Iversen* blev i juli 1594 immatrikuleret ved universitetet i Rostock (Thomas Ivari Hemmetensis). 12/4 1604 lovede han i et brev fra København at betale sin gæld til Tord Magnusen, ialt 40 rdl., stiftet i Rostock og København, så snart han fik præstekald (Ny kirkehistoriske Samlinger V, s. 635). Han ses dog ikke at have fået præstekald.

S. 202: *Gregers Enevoldsen* blev immatrikuleret i Rostock i juli 1597 (Gregorius Ewaldi Ripensis).

S. 203: *Peder Iversen Hemmet* blev immatrikuleret i Rostock i juni 1626. Han er da næppe blevet præst samme år.

S. 203: *Dorothea Iversdatter Hemmet* er født 26/10 1604 (ikke 1594) i Ribe som førstefødte barn af biskop Iver Iversen Hemmet og dennes 2. hustru Karen Pedersdatter (se Peder Hegelunds almanakoptegnelser I, s. 431) og døde 1687 i Hammel i sin alders 83. år (ifølge epitafium i Hammel). Hun må antages at være blevet gift 1. gang ca. 1625 med *Christen Christensen Høst* (ca. 1580/90 – 1645), da kapellan i Lunde-Outrup, 1631 sognepræst smst., og hun blev gift 2. gang 1646 med *Jens Olesen Warde*, f. ca. 1603 – d. 1692 i Hammel (89 år gl.), sognepræst i Hammel-Voldby-Sald 1648, senere tillige provst i Gjern herred. I sit 2. ægteskab fik hun to børn, et navnløst barn og sønnen *Christen Jensen Høst*, f. ca. 1648 – d. 28/6 1704 i Haurum, sognepræst i Værum-Ørum 1677–1684 (removeret), i Haurum-Søby 1696–1704, g.m. *Eleonora Hansdatter Liemarch*, d. 11/5 1722 i Haurum. De havde 3 sønner og 2 døtre, hvoraf 2 sønner blev præster.

S. 203 f: *Iver Jensen Bandsbøl* blev immatrikuleret i Kbh. 28/9 1621 (Ivarus Iani Bardsbylle, ex schola Ripensi). I Th.O. Achelis: Matrikel der schleswigischen Studenten I, 1966, nr. 1523, angives han fejlagtigt at være fra Barsbøl i Skærbæk eller Lintrup sogn. 20/4 1622 nævnes »Ivar Wandsbøl« som klager i en retssag ved Kbh.'s universitet, blev altså ikke relegeret (H.F. Rørdam: Historiske Samlinger og Studier IV, s. 436). 9/8 1624 blev han immatrikuleret i Wittenberg (Ivarus Johannis Baudtzboll Cimber), indskrev sig smst. 17/4 1625 (Ivarus Joannis Bangdulinus) og 2/2 1626 (Ivarus Bandulinus) i nogle stambøger, blev immatrikuleret i Franeker 27/11 1628 (Bandelinus) og i Amsterdam 26/5 1630 (Bandelinus). Trods mindst ni års universitetsstudier hjemme og udenlands blev I.J.B. dog ikke præst, men foged og skriver. I Fleskum herreds tingbog 17/1 1642 nævnes »Iver Jensen Bandsbill, forrige Slotsfoged« (vel på Ålborghus) (Fussings sedler i

RA). Ifølge »Meddelelser fra Rentekammerets Archiv« 1872, s. 173, nævnes han som renteskriver 1643-46. Derefter kom han til Norge, som beskrevet i artiklen. Hans hustru *Margrethe Jacobsdatters* 1. mand, foged i Romsdalen *Anders Iversen* (d. 1645), har muligvis været hans farbroder eller morbroder.

S. 205: *Abel Hansdatter* er født ca. 1615 og døde 28/5 1688 i Kolding, g.m. *Iver Smed*, d. 20/10 1680 i Kolding.

Deres datter *Abigael Iversdatter* blev født 31/8 1654 i Kolding og døde 7/1 1715 smst., g. 6/9 1688 smst. m. *Svend Jensen Cronland*, f. ca. 1663 - d. 20/3 1716 i Kolding, konsumtionsbetjent smst. (jfr. Ph.T. 5.R.IV, 1907, s. 54, 177).

Deres datter igen *Kirsten Svendsdatter Cronland* blev døbt i Kolding 16/12 1694 og døde i Søbyvad i Søby sogn i Gjern herred 17/4 1768, g. 28/1 1712 i Kolding m. *Michel Madsen Kier*, f. 1679 - d. 27/2 1737 i Søbyvad, senere kromand i Søbyvad kro (se Jens Mandrup Frandsen: *Søbyvad kro i »Østjydsk Hjemstavn«* 1962). Fra K.S.C. og M.M.K. nedstammer bl.a. bondeføreren *Knud Bach* (se Anetavle for Gaardejer Knud Bach, udarb. af Personalhistorisk Institut 1941) og seniorsergent *Gert Ravn Nørgaard*, Oksbøl (meddelelse fra denne).

Carl Langholz

Orientering

Samfundet har modtaget et brev skrevet af forfatteren Alex Haley, mest kendt fra sin bog "Roots" og filmatiseringen af den. Han er ved at forberede en udsendelsesrække, som viser genforening af adskilte slægtsgrene, hvor f.eks. den ene er udvandret fra Europa til U.S.A. Han ønsker i første omgang blot en sides resumé fra de slægtsforskere eller andre, som kender til en historie af denne art, gerne med lidt dramatik, spænding eller uventede pointer. Der skal fremstilles 4 udsendelser om ugen og hver historie, som bliver antaget, bliver iøvrigt betalt med 5000 dollars. Herefter følger brevet i sin helhed:

Many say that my 1976 book *Roots* and its televised series influenced new hosts of family-tree researchers, which obviously gives me pride. I'm now pursuing a television weekly program about families long-separated, who finally and emotionally discovered each other.

In one pattern classic to us, the 1700's and 1800's saw millions of European families tearfully and lovingly divide, some sailing to America, others remaining in Europe.

Many millions of those ancestral trunk families' 20th Century descendants are living today only an ocean flight away from often *hundreds* of their direct-bloodline 2nd-, 3rd-, 4th- "foreign" *cousins* – with neither aware the other even exists!

- My book's worldwide "family roots" image will help me to host this forthcoming television production. It will feature dramatic, emotional re-creations of long-unaware descendant family branches experiencing the indelible, deep thrills of families' discovery and re-uniting. Many newly-found blood cousin families now are enjoying their international, interlingual, and cross-cultural re-bondings – such as attending reunions in other lands, swapping their homes for vacations, exchanging school-year custodies of their mutually delighted 'teen-agers, and so on.

You can be certain that also our cameras will offer gripping, enriching insights into each portrayed family's ancestral country and home region, town, or village. There will be glimpses of ancestral family occupations, and of the ideals, the ordeals, the customs and lifestyles that were extant during the era when usually a family's elders made the wrenching decisions of who would, and who would not emigrate. Some characteristic agonizing farewells will be re-created, where closest relatives and very dearest friends were all aware they would very likely never embrace en masse again.

I have some strong discovery and re-uniting dramas. They juxtapose European and U.S. families in both their Old World and then Now World locales – in their homes, how they earn(ed) their livings and otherwise, all of which has changed so incredibly across time.

But this program can televise up to four premium stories each week. Do you, or a colleague, know about – if you do, then please write me just a page or so synopsis of how, in a *dramatic, exciting, emotional* manner, long-unaware branches of any family, of any cultures, or races, living wherever on earth, have experienced re-discovery and re-uniting.

Put simply, the goal of this show is to present the fascinating dramas which are to be found within the lineages of humankind.

A *great big plus* is if you submit a story with some total *surprise* twist that sharply *heightens* that story's dramatic and emotional levels.

Our lawyer instructs that we stress our only commitment is we will read and evaluate carefully each submitted story. And any story we do not feel we can use will be returned if the sender has specified a wish that we do so.

Each synopsis that's really competitive will bring our query for more details and background, to aid that story in an escalating competition.

The finalist *best stories'* actual family representative must cooperate in our receiving releases and permissions which of course are mandatory before any story's scripting and its filming will take place. On the first day of filming, whomever originally sent us that story, and is not challenged, will be sent our liberal (partly for patience) "Finder's Fee" of five thousand dollars.

In Greek pre-history civilization, the aristocracies's previously oral family archives were among the first recordings in the *logos graphoi*, the controversial new art – writing. Now, today's new graphics = television. This universal and visceral new program, which I've copyrighted and concept-registered as "Linking The Living With The Living," I hope you'll also feel can only enhance our world of genealogy.

Sincerely

Alex Haley

P.O. Box 1828

Knoxville, Tennessee 37901

U.S.A.

Nordisk Symposium for EDB i slægtsforskningen, afholdt i Sånga Säby, Mälaröarna ved Stockholm.

Mødet var arrangeret af den svenske *Föreningen för Datorhjälp i Släktforskningen*, DIS, og den finske søsterforening, *Föreningen för Datateknik för Släktforskning*, r.f.

Sekretæren i DIS, *P.O. Bergman*, indledte med at gøre rede for mulighederne for en slægtsforskers brug af EDB. Derpå gjorde *Lars Blomberg* rede for status på DISGEN. Den svenske forening har nemlig fremstillet og sælger en række programmer for slægtsforskere - til brug for PC'ere. Et af dem er DISGEN, som koster ca. 500 Skr. til DOS og CP/M. Samfundet overvejer at oversætte det til dansk og distribuere en dansk version for formodentlig 750 Dkr. pr. stk. Men hvad kan DISGEN?

DISGEN er et system, hvori man kan indskrive og opbevare sit slægtsarkiv, rette og tilføje i det og derfra udskrive forskellige registre automatisk, deriblandt f.eks. efterslægtstavle og anetavler. Desuden findes DISREG, som vil være velegnet for lokal- og slægtshistoriske foreninger, som ønsker at automatisere fremstillingen af registre af forskellig art, f.eks. til kirkebøger, skifteprotokoller, folketællinger etc. Dette vil kunne anskaffes for Skr. 300.

Olof Cronberg fra Skåne fortalte, at han havde arbejdet med det problem at normalisere navne. Han har i den forbindelse udviklet programmer i tilknytning til DISREG, som tillader, at man skriver navnene *precis*, som man læser dem i kilden, og først ved evt. registerudskrift sørger for at beslægtede - måske vidt forskelligt stavede - navne står sammen i registeret med henvisninger på kryds og tværs. Han *normaliserer navnene* efter tabeller, som man selv kan ændre i. Dette gør man dog først efter at have taget højde for hvilke navne, der er almindelige i den pågældende landsdel/slægt. Det vigtige er, at man kan arbejde med materialet og tage beslutninger om, hvilke navne, der skal grupperes, når man har et overblik over hele materialet.

P.O. Bergman holdt et indlæg om projekt CLAES, som går ud på, at han i sin slægtshistoriske forening har brugt DISREG til at skrive registre til kirkebøgerne via EDB - primært vielsesregistre, som efter udskrift og indbinding distribueres til Landsarkiver og centralbiblioteker samt slægts-historiske foreninger.

Projekt CLAES har fået kontakt med mange mennesker i forskellige landsdele, også en del, som

Orientering

ikke selv har PC'ere, men som excerperer kirkebøgerne og skriver det i hånden, for derefter at sende resultatet til P.O. Bergman, som taster ind, sorterer, udskriver og lader resultatet trykke.

Jeg selv holdt et indlæg om status i Danmark og om det vigtige i at være opmærksom på, at EDB er til for brugerne og ikke omvendt: at det skal være let at benytte. Jeg kom også ind på, at det, man opbevarer i sin slægtsdatabase skal være oplysninger om personer, ikke om fædre, mødre og børn. Det er jo relationerne mellem de forskellige personer, som gør dem til f.eks. ægtefæller, ligesom »barn af« i slægtsforskningssammenhæng sædvanligvis er en relation mellem et ægteskab (som i sig selv er en relation) og en person. På samme måde kan de enkelte notater i den ene ende relateres til det gods- eller privatarkiv, som det hører til, og i den anden ende til de personer - eller de relationer mellem personer - som nævnes i notatet.

Hvis man retter sig efter disse grundregler, kan de oplysninger, man har tastet i PC'eren (gen)bruges med forskelligt resultat, alt efter hvilke »spørgsmål« man stiller til materialet.

Märtil Sidborn orienterede om, hvorledes slægtsforskere kan have glæde af den demografiske database ved universitetet i Umeå og *Manu Herna* fra Finland redegjorde for samarbejde mellem *Genealogiska Samfundet i Finland* og *Föreningen för Datateknik för Släktforskning r.f.*, ligesom han fortalte om det righoldige registermateriale, som man i Finland har fået dannet, bl.a. »Svartaböcker«, som er totaludskrifter af de fleste finske gamle kirkebøger. De findes på Riksarkivet i Helsingfors.

Det aftales, at vi igen næste år skulle holde et nordisk symposium om EDB i slægtsforskningen - måske i Danmark, måske i Finland eller måske igen i Sverige. I dag har vi ikke en dansk forening for de mange forskere - såvel i slægts- som lokalhistorie - som bruger EDB til hjælp, men det er ikke umuligt at vi allerede næste år kan have en søsterforening til den svenske DIS, hvad navnet så end kan blive. Det er i hvert fald afgjort, at man kan have utrolig glæde af hinandens erfaringer i en fælles forening.

Poul Steen

Resultatopgørelse og balance 1986

for Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie

		1985	1986
		1000	1000
		kr.	kr.
<i>Resultatopgørelse</i>			
<i>Indtægter:</i>			
Kontingenter (note 1)		119.680	123
Tilskud (note 2)		26.000	14
Salg af bøger og hæfter (note 3)		<u>8.972</u>	<u>7</u>
		154.652	144
<i>Udgifter:</i>			
Personalhistorisk Tidsskrift			
Trykning	90.275		114
Forsendelse	15.352		16
Hvervekampagne	3.509		-
Øvrige omkostninger	<u>6.953</u>		7
	116.089		
Forsendelse af bøger og hæfter	798		1
Møder og rejser	9.448		6
Administration (note 4)	<u>5.851</u>		<u>8</u>
		<u>132.186</u>	<u>152</u>
Årets driftsresultat		22.466	- 8
Renter		7.100	7
Overskud Rødovre Kirkebog		<u>2.430</u>	-
Årets resultat		<u>31.996</u>	<u>- 1</u>

*Balance pr. 31.12.1986**Aktiver:*

Tilgodehavende kontingenter	110	1
Obligationer (note 5)	6.333	7
Konto for særlige udgivelser	36.585	37
Likvid beholdning	<u>124.620</u>	<u>94</u>
	<u>167.648</u>	<u>139</u>

Passiver:

Forudbetalte kontingenter	74.690	17
Skyldige omkostninger	3.073	63
Hensættelser til særlige udgivelser	36.585	37
Egenkapital:		
Saldo primo 1986	22.090	
Kurstab på obligationsbeholdning ..	<u>786</u>	
	21.304	
Årets overskud	<u>31.996</u>	
Saldo ultimo 1986	<u>53.300</u>	<u>22</u>
	<u>167.648</u>	<u>139</u>

Odense 22. januar 1987.

Lise Lund

Foranstående regnskab er revideret og fundet i overensstemmelse med de foreliggende bilag. Den angivne formue fandtes i behold.

28. februar 1987.

*Chr. Bjørn-Jensen (sign.)
København*

*Allan Hardie Hansen (sign.)
Odense*

Noter:

1. 1088 medlemmer, hvoraf 1 restant.
2. Forskningsrådet 15.000 – Tipsmidlerne 10.000 – Goods Fond 1.000.
3. Lager af bøger og hæfter er optaget til 0, da trykudgifterne er udgiftsført i produktionsåret.
4. Denne post dækker papir, tryksager, porto, telefon og kontorartikler.
5. Samfundets obligationsbeholdning er nominelt 7.900 kr. Beholdningen er optaget til køberkursen pr. 31. december 1986.

Anmeldelser

Annegrete Dybdahl: Historisk vejviser. Dansk historisk Fællesforening 1986, 144 s. (med et kort).

Lokalhistorisk vejviser har taget navneforandring til Historisk vejviser. Navneforandringen dækker over afgørende ændringer i indholdet; det hedder herom i indledningen til Historisk vejviser:

»..Selv om det fortsat er de lokale foreninger, arkiver og museer, der bærer det historiske arbejde, har dette i de senere år fået større bredde og omfang. Det har derfor været naturligt at lade vejviseren dække alle former for historisk arbejde, således at det ikke mere er en vejviser over lokalhistorie, men for historie i det hele taget. Derfor navneforandringen til *Historisk Vejviser*« (s. IX).

Så vidt det har været muligt, er de registrerede arkiver, foreninger etc., etc. indplaceret inden for følgende overskrifter:

- Organisationer
- Arkiver
- Biblioteker
- Specialsamlinger
- Museer
- Konserveringsanstalter
- Historiske foreninger, komiteer og lignende
- Lokalhistoriske sammenslutninger

Så sandelig et imponerende spektrum. Mindre imponeret bliver man ikke, når man går ind i de enkelte afsnit med deres præcise og relevante oplysninger om åbningstider, adresser, navne på ledere, om hvilke geografiske områder - og i relevante tilfælde også fagområder - de enkelte institutioner, foreninger etc. dækker og meget, meget mere.

Der er anvendt en geografisk-administrativ opstilling, der overordnet følger amterne, og her indenfor en alfabetisk ordning efter lokaliteter. I tvivlstilfælde er der sørget for henvisninger.

Afsnittet om biblioteker forekommer svagere end de øvrige; det kan således undre, at Universitetsbibliotekets 1. afd. ikke er medtaget, når Statens Avisssamling i Århus er medtaget.

Udgangspunktet for langt den overvejende del af bogens brugere vil givet være ønsket om at finde oplysninger om eksisterende foreninger etc. i et bestemt lokalområde, og her er bogens systematik uhyre velegnet. For den, der eksempelvis interesserer sig for brandvæsen, er anvendelsen af bogen noget vanskeligere, hvis man da ikke eksempelvis på forhånd ved, at »Dansk Brandværnshistorisk Museum« ligger i Storstrøms Amt (jfr. s. 77). Et mindre register havde måske her været på sin plads. Dette forhold kan imidlertid ikke rykke ved, at der her foreligger en uundværlig håndbog for alle, der interesserer sig for og arbejder med historie.

Erik Kann

Jeg arbejder med... Dansk Slægtsforskerfortegnelse, hæfte 1-8, 1978-1986. Udg. af Dansk Historisk Håndbogsforlag Aps, Klintevej 25, 2800 Lyngby.

Tanken med serien »Jeg arbejder med...« er at skabe et forum, hvor slægtsforskere over det ganske land billigt og enkelt kan få kendskab til andres forskningsområder. Det var oprindelig Slægts-historisk Forening for Storkøbenhavn, der med en rundspørge til medlemmerne tog initiativet til det første nummer i serien, som så dagens lys i februar 1978. I alt 78 forskningsoversigter blev det til, alle fra medlemmer af Københavns-foreningen.

I de efterfølgende syv numre (heraf et dobbeltnummer), som naturligvis har været åbne for slægtsforskere fra hele landet, er der kommet et meget stort antal oversigter til - og selv om der

er tale om gengangere, er det alligevel et uhyre omfattende materiale, som her lægges frem. I hæfte 5, 6, 7 og 8 bringes desuden oversigter over navnematerialet i Th. Hauch-Fausbølls: »Samling af fremmede nationer i Danmark« samt flere nyttige fortegnelser over arkivadresser, m.m. i udlandet.

Hver enkelt fortegnelse er forsynet med navne- og stedregister og fremtræder i øvrigt flot og konsekvent gennemredigerede.

Erik Kann

Slægtsforskertræf 1986. Udg. af Slægtshistorisk Forening for Viborg og Omegn 1986. 132 s.

Med Slægtshistorisk Forening for Viborg og Omegn som arrangør mødtes ca. 120 slægtsforskere i april 1986 til »slægtsforskertræf« på Hald Hovedgaard. Ideen med disse slægtsforskertræf er, at slægtsforskere fra hele landet skal kunne mødes for at udveksle aneoplysninger.

Eftersom deltagerne på forhånd bliver gjort bekendt med de øvriges arbejdsområder, rummer et sådant »træf« gode muligheder for på en relevant måde at nyttiggøre undersøgelser og resultater, som ellers ville forblive enkeltpersoners fond af viden.

Det var Slægtshistorisk Forening i Herning, der lagde ud i 1978 og efter endnu et arrangement har Viborg-foreningen altså nu fulgt succesen op. I 1988 er Ålborg udset til vært, og forhåbentlig bliver der herefter arrangeret faste »træf« hvertandet år.

Med sted- og personregister samt deltagerliste er publikationen ikke bare yderst værdifuld for deltagerne i »træffet«, men også for »os andre« bagefter.

Erik Kann

Aggersborg gennem 1000 år. Fra vikingeborg til slægtsgård. Red.: Felix Nørgaard, Else Roesdahl, Roar Skovmand. Herning 1986. Poul Kristensens forlag. 233 s. (ill.), 260 kr.

Dette er en ualmindelig smuk bog, en fuldenendt bibliografisk nydelse.

Den handler groft sagt om to ting: Først og fremmest om herregården Aggersborggård ved Limfjorden (Aggersborg Sogn, Øster-Han Herred), om denne herregårds bygningshistorie og om dens mange forskellige adelige og borgerlige ejere siden 1579, det år, hvor Vibeke Podebusk mageskiftede sig til gården (med Frederik den Anden).

Men den handler også om »vikingernes Aggersborg«, om det borganlæg, som blev anlagt her ca. 980, og hvis lige kendes fra Trelleborg, Fyrkat og Nonnebakken.

3 afsnit knytter sig til vikingetidens Aggersborg. Denne ringborgs indretning og udseende diskuteres ud fra de mange udgravninger på stedet, ligesom meget væsentlige spørgsmål om ringborgens formål og placering behandles.

I et mere »alment« afsnit gennemgås i store træk øvrige spor af forhistorisk bebyggelse i området (perioden 13000 f.Kr. - 750 e.Kr.). Efter en kort behandling af bebyggelserne på stedet i middelalderen omhandler resten af værket, i alt 5 afsnit, herregården Aggersborggårds historie.

Ejerne gennem tiden behandles og i sammenhæng hermed, hvad der kan være nok så spændende, bønderes vilkår og muligheder under de skiftende ejere.

Selvfølgelig får bygningshistorien et særskilt afsnit, det samme gælder den nærliggende kirkes historie. Bogen afsluttes dels af et afsnit om Aggersborggårds historie siden 1852, det år, hvor familien Nørgaard overtog gården, dels af et afsnit om fredningerne på stedet (både landskab og bygninger).

Engelsk oversættelse af billedteksterne og et fyldigt engelsk resumé gør lykkeligvis bogen anvendelig for et meget stort publikum.

Erik Kann

Genealogie der Grafen von der Wenge genannt Lambsdorff (Freiherren von der Wenge, Grafen von Lambsdorff, Grafen Lambsdorf-Galagan), bearbejdet von *Dr. Roland Seeberg-Elverfeldt* (Deutsches Familienarchiv, Band 93). Verlag Degener & Co., Neustadt a.d. Aisch. Bonn 1986. VI + 398 s., ill., indb. 60 DM.

Familien Lambsdorff stammer fra Westfalen, nemlig fra Lanstrop ved Dortmund. Fra det 14. årh. forekommer den i Baltikum, hvor dens medlemmer fra det 17. årh. kalder sig »von der Wenge genannt Lambsdorff«. Familiens betydning steg i den russiske periode, da flere af dens medlemmer indtog vigtige poster i statens tjeneste. General Gustav Magnus v. Lambsdorff blev 1817 ophøjet i grevestanden. Blandt hans efterkommere kan nævnes Wladimir Lambsdorff (1844–1907), i tiden 1900–06 russisk udenrigsminister. Til en gren i Kurland hører den i de sidste år meget omtalte vesttyske økonomiminister Otto Lambsdorff.

Adskillige medlemmer af familien har været i dansk tjeneste som officerer. Den betydeligste af dem er Andreas Casimir Thaddeus von Lambsdorff (1641–95) fra Böcklin i polsk Preussen, i Danmark fra 1678 og død her som oberst og regimentschef i Fredericia. Desværre er det eneste kendte eksemplar af den trykte ligprædiken over ham i universitetsbiblioteket i Kiel gået tabt under krigen, og det har ikke været muligt at indplacere ham i slægtens hovedstamlinie. Hans stamtavle er tidligere publiceret af Louis Bobé (*Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familie* kreds, bd. IX, 1922, s. 415 f.). Hans familie synes uddød i mandslinien i begyndelsen af det 18. årh. Samtidig med ham har der været flere familiemedlemmer fra Kurland i dansk krigstjeneste, men de har ikke efterladt sig varige spor. Den sidste i Danmark var Carl Magnus von Lambsdorff (1733–85), der opholdt sig her ca. 1755–64. Sidstnævnte år fik han som løjtnant ved det falsterske fodfolksregiment lov til at rejse hjem, men han vendte ikke tilbage og efterlod sig både kone og gæld. Kort efter giftede han sig på ny og gjorde sig altså skyldig i bigami.

Foruden den biografiske del indeholder bogen en oversigt over slægtens godsbesiddelser og et tillæg med dokumenter og uddrag af forskellige kilder. Materialet er samlet og omhyggeligt bearbejdet med fyldige kildehenvisninger af den bedste kender af den baltiske genealogi, der mange år har virket som redaktør af »Ostdeutsche Familienkunde«.

Vello Helk

»Hædersmænd. 45 Dannebrogsmænds levnedsskildringer«. *Ved Tage Kaarsted*. Poul Kristensens Forlag, Herning 1986. 242 sider, illustreret, indbundet. Pris kr. 158,-.

En kongelig introduktion! For en indkaldt presse bliver en af det sene efterårs bogudgivelser markedsført af selveste Prinsen.

Er vi nu igen ved at vende tilbage til de tidligere tiders historieskrivning, hvor rigets historie er lig kongehusets historie?

Nej. Tværtom handler denne bog om såkaldt jævne folk og en del af deres livshistorie. Her kan læses om fiskere, redningsmænd, veteraner fra de slesvigske krige, bønder, skolelærere, underofficerer og politibetjente – om tildragelser hos disse – overvejende i 2. halvdel af 1800-tallet og indtil nogle få år ind i vort århundrede.

Disse mænd udskiller sig dog fra deres ligestillede flok ved at have været Hædersmænd. Nok ikke i den forstand, at andre ikke har været hædersmænd i dette ords almindelige betydning; men disse Hædersmænd har alligevel udmærket sig så meget i samfundets øjne, at de af kongen har fået tildelt Dannebrogsmændenes Hæderstegn.

Disse Hædersmænd har efter reglerne forfattet en levnedsskildring og indsendt den til Ordenskapitlet. Ud af disse har de kongelige ordeners historiograf, professor, dr.phil. Tage Kaar-

sted valgt 45 typiske levnedsskildringer. De rummer ikke sensationer, men er vægtige dokumenter om forrige århundredes sociale vilkår.

Her fortælles – og i langt de fleste tilfælde i ordet 'fortælles' allerbedste betydning – om, hvordan disse mænd er opvokset, har gået i skole, stiftet familie, arbejdet og løst de opgaver, der fik dem fremhævet som Hædersmænd:

»Så fik jeg plads hos en sadelmager, for hvem jeg for 3 mark om ugen trak rundt i byen med en tung trækvogn læsset med møbler, skønt jeg måtte slide hårdt, var det dog et paradys mod Reberbanen«.

»Den 1.4.1817 blev antaget i Søetatens Drengeskoles yngste klasse, benævnedes rugdrenge, og erholdt 2½ skæppe rug månedlig«.

»Da mine forældre var uformuende, havde jeg i min skoletid bypladser hos forskellige handlende, hvorved jeg tjente lidt, som blev samlet sammen til at bekoste mit konfirmationstøj«.

Disse citater er blot nogle pluk. Læs bogen og få et ærligt ukunstlet billede af livet blandt 1800-tallets danskere, således som de selv oplevede det.

Tommy Watson

Ole Møller Jensen og Mogens Bendixsen: Den lange vej til Glæden. Herning-egnen under besættelsen 1940–1945. 224 sider. Illustreret. Kr. 224,00.

I årene umiddelbart efter 2. verdenskrigs slutning udgik der fra de fleste forlag en strøm af beretninger om frihedskampen. Langt hovedparten lå desværre på det helt kulørte helteglorificeringsniveau og er derfor lykkeligvis glemt.

Standardværket om perioden burde vel være Vilhelm la Cours »Danmark under Besættelsen«, selv om det nok har sin allerstørste svaghed i, at det er skrevet og udgivet så kort tid efter periodens slutning, at et utal af analytiske belysninger mangler og megen lokalviden endnu ikke var indsamlet.

Men kan man i 1986 udgive endnu en bog, der kan tilføje noget værdifuldt til den betydelige, lødige række af bøger, der er udkommet i alle de mellemliggende år? Ole Møller Jensen og Mogens Bendixsen har nu koncentreret sig om en ny dimension: at give et lokalhistorisk tidsbillede af Herning-egnen under Besættelsen.

Herning-sabotørerne kunne i hvert fald med berettiget stolthed notere sig danmarksrekorden i afsporing af tyske tog. Egnen var et af de betydeligste nedkastningsområder for våben til modstandsbevægelsen og den relative mængde af veluddannede og veludrustede modstandsfolk på Herning-egnen var også blandt landets højeste.

På denne baggrund kan en beretning om besættelsestiden for et sådant lokalsamfund blive et koncentreret billede af det væsentligste for perioden. De indtryk læseren får, kan ret frit proportioneres op til en vis del af landets historie for perioden.

Undertegnede, der var ganske ung dengang, har i hvert fald haft en slags genoplevelse af tiden, uanset at jeg opholdt mig i den anden ende af landet og den dag i dag reelt intet kender til Herning. Beretningerne er levende og billedmaterialet er både fyldigt og fyldestgørende. Styrken i bogen er, at den går ned i hverdagens situationer og at den ikke er tynget af nogle overordnede politiske problemstillinger. Her er det journalisterne der – på 1986-dansk – fortæller lige hvad der skete.

Tommy Watson

Erling Vester Jacobsen: Thagaard i 12 generationer. Eget forlag, Fløjstrupvej 23, 8340 Malling. 1986. 64 s. Kr. 150.

Den lille bog så dagens lys i forbindelse med et »Thagaard-træf« sidste sommer. Det forekommer at være en god ide, dels sættes der en termin for indsamlingsarbejdet og trykningen, og dels kunne det jo være, at deltagerne inspirerede hinanden til at anskaffe bogen.

Der er tale om en slægtsbog for skræddermester Mikkel Poulsen Thagaard (1863–1956) bestående af forslægten, Mikkel Thagaards erindringer og efterslægtsoversigter for ham og hans broder Jens Thagard. Desuden findes en opstilling over de første 8 slægtled af Thagaardslægten, begyndende med Jens Laursen Tagvad, nævnt i matriklen 1688 i Humlum, hvis børn bar navnet Thagard. Den nuværende slægt fik bevilling til navnet i 1905, da det var gledet ud af den officielle navngivning, som så mange af de gode gamle slægtsnavne.

Der er tale om en velillustreret og godt tilrettelagt bog. Det er derfor med interesse, at man konstaterer, at forfatteren har til hensigt at udarbejde tilsvarende bøger for sine børns 7 andre olderforældre. Det bliver spændende at se, om der kan findes lige så godt stof om alle de andre grene. Ideen opfordrer til efterligning, idet denne form for opdeling ligesom gør det mere overkommeligt at gå i gang med arbejdet og få det afsluttet.

Hans H. Worsøe

A. Kann Rasmussen: Danske i Siam 1858–1942. Dansk Historisk Håndbogsforlag 1986. Indb. 380 s. Kr. 250, .

Civilingeniør Aage Kann Rasmussen tilbragte årene 1932–46 i Siam – det land, der nu kaldes Thailand. I sit forord til bogen *Danske i Siam 1858–1942* kalder han dem selv for lykkelige og oplevelsersrige læreår, og heri ligger formentlig en stor del af forklaringen på, at han i 5 år i sit otium har brugt sin tid på at samle det store og spredte stof.

Hovedprincippet for udvælgelsen har været, at de biograferede skal have virket i Siam mindst et år i tiden 1858–1942. Medtaget er også alle danske, som er døde i Siam i perioden, samt – under faderens biografi – danske børn født eller opvokset i Siam. Det drejer sig ialt om ca. 700 biografier ordnet kronologisk efter ankomstår, men med alfabetisk navnefortegnelse over Siam-danske samt mødre og hustruer. Medens førstnævnte register er en selvfølgelighed, vidner sidstnævnte om, at Kann Rasmussen selv er en erfaren personalhistoriker, der ved, hvad fagfæller har brug for. Endelig er der tre små slægtsoversigter bygget op omkring tre af de mest indflydelsesrige Siam-danske: H.N. Andersen (slægten Benedictsen), Aage Westenholz (slægten Grut) og Andreas Richelieu (slægten Lerche). Oversigterne har deres forbillede i de tilsvarende oversigter i Kann Rasmussens Soranerbiografier. De hverken er eller giver sig ud for at være fuldstændige, men de er nyttige.

Biografierne bygger dels på oplysninger fra familien og den biograferede selv, dels på trykte og utrykte hjælpemidler. Af sidstnævnte er der især grund til at nævne en fortegnelse udarbejdet af den danske jernbaneleder H.C. Andersen i Siam over danske i Siam 1894–1930, C.F. Schiøppes samlinger i Forsvarets Arkiver samt oplysninger i Dansk Samvirkes arkiv. En fortegnelse over benyttede arkivalier findes derimod ikke, men en konsultationsprotokol fra Bangkok for tiden 1858–1913 nævnes i indledningen. Det kunne have været interessant at få oplysninger f.eks. om kirkebogsforholdene og civilstandsregistreringen af danske i Siam. Biografierne opfylder alle de krav, som man med rimelighed kan stille. Opbygningen er logisk og der medtages for hver enkelt alle relevante oplysninger. Det er værdifuldt, at kildehenvisningerne gentages efter hver biografi, også når det gælder værker som *Danske i Udlandet* (1935) som i sagens natur nævnes meget ofte. Nogle

gange forekommer udtrykket »børn med siameserinde(r)«. Man må gå ud fra, at det er kildematerialet, der fortier navnene på disse kvinder.

Bogen har i øvrigt mange gode sider, som gør den til mere end blot en »stat«, hvor nyttig en sådan end kan være. Der tænkes her især på bogens første 60 sider, der indeholder en skildring af Siam og dets historie samt af de virkeområder, danske især var beskæftiget med og en præsentation af danske virksomheder i Siam. Særliges læseværdige er også erindringerne og minderne om livet i Siam. Det er således blevet en yderst læseværdig bog om danskernes forhold i denne del af Østen, fra den første traktats indgåelse i 1858 til den japanske besættelse i dec. 1941.

Hans Worsøe

Jørgen Nybo Rasmussen: Broder Jakob den Danske, Odense Universitetsforlag, Odense, 1986. 143 sider. Kr. 134,20.

»Det må indrømmes, at hvis gennemsnits- eller sandsynlighedskriterier skal være den afgørende målestok for, hvad der er historisk sandt, og hvis det er en berettiget overbevisning, at vi i dag ved alt, hvad der er værd at vide om den danske kongefamilies sammensætning på den tid, så er der ikke plads til en hypotese som denne.« Sådan skriver arkivar Jørgen Nybo Rasmussen i indledningen til sin nye bog »Broder Jakob den Danske«. Og det er unægtelig også en dristig hypotese, der fremlægges. Det er nemlig forfatterens mål at dokumentere, at kong Hans og dronning Christine havde en »glemt« søn, Jakob, der blev historiens første dansk-amerikaner, idet han endte sit liv som missionær i Mexico.

Nybo Rasmussen mener, at Jakob blev født mellem 1481 og 85 og, at han som ganske ung trådte ind i franciskanerordenen, hvor han allerede i 1520'erne skal have været et fremtrædende medlem. Han skjulte imidlertid sin fornemme baggrund for ikke at blive udsat for positiv særbehandling fra andre munkes side. Derfor har endog særdeles velorienterede danske forfattere i 1500-tallet ikke vidst, at Jakob var kongesøn. Yderligere måtte Jakob efter 1520 holde tæt af hensyn til sin bror, Christian d. 2. Christian havde nemlig presset det svenske rigsråd til at give ham arveret til den svenske trone med den begrundelse, at Christian var eneste (levende) søn af kong Hans.

Efter Christian d. 2.'s tilfangetagelse, reformationen og de danske gråbrødres flugt til Mecklenburg kunne Jakob imidlertid røbe noget om sin identitet. Nybo Rasmussen mener nemlig, at prins Jakob er identisk med den Jacobus Gottorpius, der i 1539 optræder som provincialminister for Dacia, dvs. som øverste leder af de danske eksil-franciskanere. Ordet *Gottorpius* er da ikke en hentydning til en geografisk tilknytning til Slesvig-Holsten, men skal udtrykke den ret til en hertug-titel, som ville have tilkommet Jakob, dersom han ikke havde valgt ordenslivet.

Af Jakobs breve fra 1539 fremgår det, at han stod i begreb med at forlade Tyskland, og spanske handelsregnskaber fra 1542 viser, at »provincialen fra Dacia« da forlod Sevilla med Mexico som destination. I forlængelse af dette omtales »Jakob den Danske« af et par mexicanske kirkehistorikere sidst i 1500-tallet som en markant og betydningsfuld missionær. De skriver, at han var født i Danmark, af dansk kongeslægt og, at han tidligere havde været provincialminister. Han døde i 1566 eller 67.

Nybo Rasmussens fremstilling er sammenhængende og konsekvent. Men det kan ikke nægtes, at der er en del skrøbelige led i argumentationskæden, og jeg synes, at forfatteren er tilbøjelig til at bruge ikke særligt velfunderede konklusioner som grundsten i nye argumentationer.

Jeg kan gå med til, at den mexicanske missionær var identisk med Jacobus Gottorpius, men jeg finder ingen overbevisende argumenter for, at Jakob var søn af kong Hans. Selv de mexicanske kilder skriver kun, at han var af kongeslægt – ikke, at han var kongesøn. Men i øvrigt er det betænkeligt at bygge på disse forfattere, hvis viden om dynastiske forhold i Danmark må have været umå-

deligt ringe. I Mexico kan Jakobs særprægede fremtoning således have givet masser af grobund for mytedannelse både før og efter hans død.

Prins Jakobs fødsel omtales ikke i danske kilder, men kun hos en enkelt oldenborgsk historiker, Hamelmann, men denne notits lader sig let forklare som en fejl enten hos Hamelmann eller hos den – nu tabte – krønike, som han brugte som kilde.

Bortset fra disse kritikpunkter vil jeg rose forfatteren, fordi han har sammenbragt et meget spredt og uensartet kildemateriale og ikke mindst, fordi han har vist, at også latinamerikanske kilder kan være af værdi for udforskningen af nordeuropæisk historie. Desuden indeholder bogen mange interessante oplysninger om tidens dynastiske politik og om franciskanernes tænkemåde.

Bogen er forsynet med en række velvalgte illustrationer og med en efterslægtstavle over det oldenborgske kongehus' ældste generationer.

Jørgen Mikkelsen

Orla Rasmussen: Charlotte Hylleborg Storm (1727–1801) og Peder Pedersen Malling (1712–1779) samt deres efterkommere. Århus 1986. 282 sider. Pris 450 kr. + porto hos forfatteren, Langenæs Allé 40, 8000 Århus C.

Udover grundige, indledende bemærkninger, består denne efterslægtstavle af 3 afsnit: I hovedafsnittet bringes personernes biografier i primogeniturorden. Andet afsnit er et register, hvor personerne optræder generationsvis og tredje afsnit er et alfabetisk navregister.

Ganske vist har forfatteren taget udgangspunkt i Ove Malling Giersings stamtavle fra 1884 over den samme familiekreds, men han hævder at have efterprøvet alle oplysninger i tilgængelige kilder. Dette må have krævet en utrolig arbejdsindsats og resultatet er da også blevet godt og med forbilledlig angivelse af benyttede kilder, hvor disse ikke er selvfølgelig. For de sidste generationers vedkommende er der naturligvis søgt oplysninger fra nulevende medlemmer af slægten. Den fremtræder således ajourført til 1986.

Hvert enkelt slægtsmedlem er tildelt et nummer, dannet som følger: Proband-parrets børn får et nummer svarende til deres plads i søskendeflokken. Hvert af deres børn får deres fars eller mors nummer efterfulgt af deres plads i den søskendeflok og så fremdeles. Får en person flere end 9 børn, fortsættes med A, B, C etc.

Den valgte opstillingsform gør, at de to yngste generationer fremtræder familievis, mens søskendeflokke i de ældste generationer spredes. Således findes proband-parrets 7 børn via registret i andet afsnit at være beskrevet på hhv. side 5, 6, 107, 120 og 168.

Personligt ville jeg nok have foretrukket en generationsvis opstilling af biografierne, kombineret med en slægtsoversigt i skemaform, som f.eks. brugt i Jørgen H.P. Barfods: »19 Generationer« fra 1960.

Bogen er, med sine ca. 2000 personer, et smukt arbejde, præget af en gennemført systematik og, på trods af opstillingsformen, et godt redskab for senere forskere. Man må blot håbe, at den vil være tilgængelig på biblioteker og arkiver.

Poul Steen

SAMFUNDET FOR DANSK GENEALOGI OG PERSONALHISTORIE

Bestyrelsen pr. 1. april 1987:

Finn Andersen (sekretær), Grysgårdsvej 2, 2400 København NV.

Nils G. Bartholdy, Schlegelsallé 1, 1807 København V.

Sv. Cedergreen Bech, Søtoften 21, 2820 Gentofte.

Ida Dybdal, Østerbrogade 44, 2100 København Ø.

Knud J. V. Jespersen, Teglbakken 46, 5690 Tommerup.

Lise Lund (kasserer), Filosofgangen 23, 2., 5000 Odense C.

Knud Prange (næstformand), Degnemoseallé 26, 2700 Brønshøj.

Poul Steen (redaktør), Rudersdalsvej 52, 2840 Holte.

Hans H. Worsøe (formand), Tækkerløkke 34 A, 6200 Åbenrå.

Brug vedlagte bestillingskort til Samfundets publikationer. Ekstra eksemplarer kan erhverves hos sekretæren og formanden.

Abonnement på *Hvem forsker Hvad* kan bestilles ved henvendelse til:

HVEM FORSKER HVAD, Christian Xs Vej 27, 8260 Viby,

hvor også ældre årgange kan købes.

Personalthistorisk Tidsskrift

udgives af *Samfundet for dansk genealogi og Personalthistorie*, hvis formand er landsarkivar, cand. mag. Hans H. Worsøe, Tækkerløkke 34 A, 6200 Åbenrå. Tidsskriftet redigeres af Samfundets skriftsudvalg ved redaktøren, cand. phil. Poul Steen, til hvem manuskripter bedes indsendt.

Abonnement kan kun tegnes ved indmeldelse. Foreninger og biblioteker kan optages som medlemmer. Indmeldelse sker ved henvendelse til sekretæren, arkivsekretær Finn Andersen, Grysgårdsvej 2, 2400 København NV, eller kassereren, Lise Lund, Filosofgangen 23, 2., 5000 Odense C.

Vejledning til forfatterne

Manuskripter indsendes til redaktionen i ét eksemplar, idet det forudsættes, at forfatteren selv beholder en kopi. Redaktionen påtager sig løbende ansvar for indsendte manuskripter, bilagene herfor.

Manuskripterne maskinskrives på A4-ark (18 mm linieafstand) og bred margin. Noterne skrives løbende. Håndskrevne rettelser bør ikke foretages til evigt vedstrøninger og undertekster hertil vedlægges. Korrekturer, som er kendt, og korrektur foreligger, kan foretages, men ikke udvidelse af tekst eller noter, ikke påtrykt. Efter trykning har fundet sted, får forfatteren et eksemplar. Større oplag af særtryk kan bestilles. Anmeldelser bør normalt ikke overstige to sider indeholdende forfatternavn, bogtitel, eventuelt forlag, sideantal og pris.

Redaktionen adresse: Poul Steen, Rudersdalvej 10, 2800 Kongens Lyngby

Udgivet med støtte af Statens humanhistoriske Råd

Sats: Syfoma Sats, Svendborg

Tryk: Special-Trykkeriet Viborg a/s